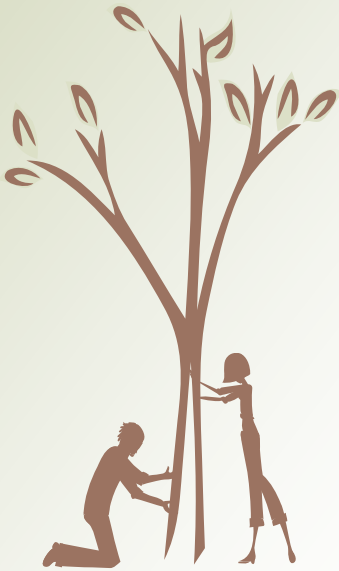

Luca Malatesti

Filozofija uma: intencionalnost u suvremenim filozofskim raspravama

Filozofski fakultet u Rijeci
Rijeka, 2014.
ISBN 978-953-7975-08-1
e - izdanje

Filozofija uma
Intencionalnost u suvremenim
filozofskim raspravama

- Skripta -

Luca Malatesti

Lektura

Mirela Fuš, mr. art. phil, mag. educ. phil, mag. educ. croat.

Recenzenti

prof. dr.sc. Nenad Smokrović

doc. dr.sc. Davor Pećnjak

Predgovor	1
1. Franz Brentano: razlikovanje između mentalnih i fizičkih fenomena.....	2
1.1. Uvod u intencionalnost	2
1.2. Metodološki fenomenalizam	3
1.3. Kriterij za mentalne fenomene	4
1.4. Intencionalnost: neke teze	4
1.5. Priroda intencionalnog predmeta.....	5
1.6. Brentanov realizam	6
1.7. Općenitost intencionalne karakterizacije	7
2. “Jezični zaokret”, pučka psihologija i instrumentalizam.....	8
2.1. Uvod	8
2.2. Chisholmova formulacija Brentanove teze.....	9
2.3. Interpretacionizam	9
2.4. Pripisivanja intencionalnih mentalnih stanja.....	9
2.5. Dennettov „instrumentalizam”	10
2.6. Dennettovo „balansiranje” između instrumentalizma i realizma	11
3. Naturalizacija intencionalnosti	13
3.1. Uvod	13
3.2. Informacijska semantika Freda Dretskea	13
3.3. Protok informacija.....	14
3.4. Treće obilježje intencionalnosti	15
3.5. Problem pogrešne reprezentacije	16
3.6. Dretskeovo rješenje: funkcije uvode mogućnost pogreške.....	16
3.7. Problem disjunkcije ponovno	18
3.8. Racionalnost	18
3.9. Dretskeova teleosemantika.....	19
4. Biosemantika	20
4.1. Uvod	20
4.2. Biosemantika i indikatorna semantika	20
4.3. Ispravne funkcije (<i>proper functions</i>)	20
4.4. Konzumiranje reprezentacije	21
4.5. Kad sustav koristi reprezentaciju kao reprezentaciju.....	21
4.6. Razlike između Dretskeove i Millikanine teorije	22
5. Normativizam	23
5.1. Uvod	23
5.2. Normativističko područje.....	23
5.3. Inferencijalizam	24
5.4. Generalni problem: priroda razuma	24
5.5. Inferencijalni prikaz proposicijskog sadržaja	24
5.6. Socijalna dimenzija sadržaja	25
5.7. Pripisivanje vjerovanja i reprezentacijska dimenzija sadržaja.....	26
5.8. <i>De dicto</i> i <i>de re</i> pripisivanja	26
5.9. Neka generalna obilježja Brandomovog pristupa.....	28
6. Prigovori normativizmu i odgovori.....	30
6.1. Ne pratimo racionalne norme.....	30
6.2. Realistički normativizam	31
6.3. Superracionalno biće	32
6.4. Optužba „Panglossianizma“	32
6.5. Optužba “površnosti”	34

7. Nepojmovni sadržaj	35
7.1. Uvod	35
7.2. Formulacija pojma nepojmovnog sadržaja	35
7.3. Fodorova strategija.....	36
7.4. Fodor o nepojmovnom sadržaju	37
7.5. Pojmovne reprezentacije	37
7.6. Ikoničke reprezentacije	39
7.7. Efekt predmeta (<i>item effect</i>)	39
7.8. Empirijski dokazi za postojanje ikoničke reprezentacije.....	40
8. Protiv nepojmovnog sadržaja	42
8.1. Nepojmovni sadržaj: filozofska definicija	42
8.2. Fundacionalizam.....	42
8.3. McDowellov prigovor nepojmovnom sadržaju	43
8.4. Fodorovi prigovori McDowellu	45
9. „Uski“ i „široki“ mentalni sadržaj	46
9.1. Internalizam, eksternalizam i supervenijencija	46
9.2. Burgeov socijalni eksternalizam	47
9.3. Segalova analiza Burgeovog argumenta za socijalni eksternalizam.....	48
9.4. Segalov prigovor protiv slabog konzumerizma.....	49
10. Protiv uskog sadržaja	51
10.1. Uski sadržaj i psihološko objašnjenje	51
10.2. Fodorov argument za metodološki solipsizam	52
10.3. Jerry Fodorova teorija uskog sadržaja.....	53
10.4. Sawyerin prvi prigovor Fodoru.....	54
10.5. Sawyerin drugi prigovor Fodoru.....	54
10.6. Segal protiv širokog sadržaja.....	55
11. Intencionalni fenomenalni karakter	56
11.1. Uvod	56
11.2. Tye protiv ne-intencionalnih <i>qualia</i>	56
11.3. Reprezentacionalizam	57
11.4. Ne-intencionalne <i>qualia</i> i „fenomenalni problem mnogih svojstava“	59
11.5. Intencionalne <i>qualia</i>	59
11.6. Fenomenalni eksternalizam	60
11.7. Intencionalne kvalitete (<i>qualia</i>): internalizam	60
11.8. Shoemakerov argument za internalizam	61
12. Fenomenologija i intencionalnost.....	63
12.1. Uvod	63
12.2. Intencionalnost fenomenologije (IF)	63
12.3. Fenomenologija intencionalnosti (FI)	63
12.4. Fenomenalna intencionalnost	64
12.5. Uskost fenomenologije i fenomenalna intencionalnost	65
12.6. Tri posljedice.....	65
13. Ponavljanje.....	67
13.1. Je li intencionalnost svojstvo unutarnjih stanja subjekta?	67
13.2. Može li se intencionalnost reducirati na prirodna svojstva?.....	67
13.3. Koji je odnos između intencionalnosti i normativnosti?.....	67
13.4. Je li sadržaj intencionalnih mentalnih stanja uski ili široki?.....	67
13.5. Što je odnos između fenomenalnog karaktera i intencionalnosti?.....	68
Literatura	69

Predgovor

Ispravno je naglašeno da studirajući filozofiju trebamo doći do vlastitih zaključaka razmišljajući autonomno o filozofskim pitanjima. Međutim filozofija, barem akademska filozofija, zahtijeva da pronađemo jednu vlastitu poziciju u filozofskim raspravama. Dakle, studenti trebaju steći i razviti sposobnost kojom mogu naći vlastiti put u izravnom čitanju zahtjevnih tekstova suvremenih filozofa.

Ove bilješke nastoje ponuditi uvod u izbor pisanih materijala koji predstavljaju središnje trendove u suvremenoj analitičkoj filozofskoj raspravi o intencionalnosti.¹ Navedeni tekstovi su prilično tehničke prirode, te nažalost, nisu dostupni na hrvatskom jeziku. Ova skripta predstavlja samo pomagalo u izravnom čitanju tako što nudi sažetke središnjih tema i argumenta. Osim toga, kada se to učinilo potrebnim, ove bilješke sadrže određenu količinu objašnjenja filozofskih i drugih tehničkih pojmova koji se pojavljuju u tekstovima te opis ostalih relevantnih filozofskih doktrina i argumenata.

Dok sam pisao ove bilješke, uvježbavao sam svoju sposobnost pronalaženja vlastitog puta u odabranim tekstovima i nastojao pomoći drugima da to isto učine, ali nisam se kritički bavio s njima.

Zahvaljujem svojoj supruzi Neli za strpljivu pomoć, bez obzira na moje „last minute“ rokove, u mojoj borbi s hrvatskim jezikom.

¹ Brentano 2002, Chisolm 2002, Dennett 2002, Dretske 2002, Garrett Millikan 2002, Brandom 2002, Segal 2007, Sawyer 2007, Wedgwood 2007, Rey 2007, Fodor 2007, McDowell 1994, Tye 2007, Shoemaker 2007, Horgan i Tienson 2002.

1. Franz Brentano: razlikovanje između mentalnih i fizičkih fenomena

1.1. Uvod u intencionalnost

Filozofija uma se bavi osnovnim pitanjem: „što je um?“. To općenito pitanje uključuje problem određivanja koja su to svojstva koja karakteriziraju mentalna stanja. Prema mnogim suvremenim filozofima *intencionalnost* je ključna za karakterizaciju mentalnih stanja. Grubo rečeno, intencionalnost je svojstvo biti *o nečemu* (usmjerenost na predmet). Ima smisla reći da vjerovanja, želje, percepcije, maštanja, ljubav, mržnja, snovi i tako dalje, jesu *o nečemu*. Na primjer, Ivanovo vjerovanje da je Zemlja planet, je o Zemlji (i o svojstvu „biti planet“). Dakle, možemo reći i da intencionalna mentalna stanja imaju *intencionalni predmet*. Zemlja je *intencionalni predmet* Ivanonovog vjerovanja da je Zemlja planet.

Intencionalna mentalna stanja prezentiraju na *određene načine* svoj intencionalni predmet. Na primjer, Ivanovo vjerovanje *da* je spremnik za gorivo prazan je o spremniku i prezentira da on je prazan. Način na koji neko mentalno stanje prezentira njegov intencionalni predmet možemo zvati *sadržaj* tog mentalnog stanja. Ima smisla reći da vjerovanje da je Zemlja planet ima sadržaj *da je Zemlja planet*.

Postoje različiti filozofski problemi koji su povezani s pojmovima intencionalnosti i mentalnog sadržaja. Sljedeća su glavna pitanja: Što su predmeti intencionalnih mentalnih stanja? Jesu li sva mentalna stanja intencionalna? Možemo li naturalizirati intencionalnost?

1.1.1 Problem intencionalnog predmeta

Neki filozofi misle da posjedovati neko intencionalno mentalno stanje znači imati relaciju s intencionalnim predmetom o kojem je to mentalno stanje. Na primjer, ako Ana vjeruje da je Zemlja planet, onda je ona u određenoj relaciji sa Zemljom. I možemo imati intencionalna mentalna stanja koja su o stvarima koje nisu realne ili koje su nemoguće. Na primjer, Ivan može vjerovati da je Kosjenka vila i da okrugli kvadrat ima puno stranica.

Pretpostavivši da relacije općenito mogu biti samo između entiteta koji postoje, slijedi jedna dilema za tezu prema kojoj intencionalnost uključuje neku relaciju s intencionalnim predmetom.² Pristaše tu tezu mogu argumentirati tako da kažu svi intencionalni predmeti postoje. To znači da trebaju prihvatiti da, na neki način, vila Kosjenka ili okrugli kvadrat postoje. Ali uobičajena je pomisao da ovi entiteti ne postoje. S druge strane, oni mogu tvrditi da intencionalnost nije obična relacija, i da ona ne treba biti odnos između entiteta koji postoje. U tom slučaju, neki mogli bi prigovoriti da je teško razumjeti što je to intencionalnost.

1.1.2 Naturalizacija intencionalnosti

Problem odnosa mentalnog sadržaja i fizičkog svijeta je vrlo značajan u suvremenoj filozofiji uma. To otvara pitanje može li se uvjete koje daju sadržaj mentalnim stanjima i intencionalnosti reducirati na fizikalna ili funkcionalna svojstva mozga.

² Vidi Grossman 1995.

1.1.3 Općenitost intencionalnosti

Na kraju, postoji još jedan fundamentalni problem: „imaju li sva mentalna stanja sadržaj?“ To možemo nazvati *problemom općenitosti* teze da mentalna stanja imaju sadržaj. Neki filozofi dijele mentalna stanja na dvije skupine: ona koja imaju i ona koja nemaju sadržaj. Obično se mentalnim stanjima bez sadržaja smatraju osjeti kao što je bol, ili raspoloženja kao primjerice depresija.

Početi ćemo s Franzom Brentanom, koji je inspirirao suvremeno mišljenje o mentalnom sadržaju u kontinentalnoj i analitičkoj tradiciji te koji je ponudio odgovore na sve prethodne probleme.

1.2. Metodološki fenomenalizam

Franz Clemens Brentano (1838–1917) usmjeren je na introspekciju kao glavnu metodu psihologije.³ Prema njemu, ova metodologija pruža egzaktnu metodu za proučavanje uma iz perspektive prvog lica. Brentano naziva „empirijska psihologija“ istraživanje uma koje se temelji na introspekciji. Također on koristi termin „genetska psihologija“ za istraživanje koje se bavi umom iz trećeg lica perspektive s eksperimentima u kontroliranim i mjerljivim uvjetima. Dakle Brentanovo se središnje istraživanje uma temelji na opisu onoga što možemo direktno otkriti u svom mentalnom životu iz perspektive prvoga lica. Ovaj projekt je predstavljen u njegovoj knjizi *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1874).⁴

Središnji problem za Brentana jest razlikovati mentalne i ne-mentalne *fenomene*. Njegovo rješenje je da:

- (1) su mentalni fenomeni oni koji po svojoj prirodi imaju *intencionalnost*;
- (2) suprotno, fizikalni fenomeni nemaju intencionalnost, oni nisu o nečemu.

Prije nego što možemo opisati Brentanovu teoriju intencionalnosti, moramo pojasniti teorijski kontekst u kojem je ta teorija nastala.

Brentano u 1874. podržava teoriju koju možemo nazvati „metodološki fenomenalizam“.⁵ Brentano ilustrira ovu teoriju:

The phenomena of light, sound, heat, spatial location and locomotion which [the natural scientist] studies are not things which really truly and exist. They are signs of something real, which, through its causal activity, produces presentations of them. They are not, however, an adequate representation of this reality, and they give us knowledge of it only in a very incomplete sense. We can say that there exists something which, under certain conditions, causes this or that sensation. We can probably also prove that there must be relations among these realities similar to those which are manifested by spatial phenomena of shapes and sizes. But this is as far as we can go. We have no experience of that which truly exists, in and of itself, and that which we do experience is not true. The truth of physical phenomena is, as they say, only a relative truth. (Brentano 1995, 19)

Prema Brentanu, znanosti, kao na primjer fizika, istražuju fenomene. Ali, u svom istraživanju, Brentano ne pretpostavlja realističko razumijevanje fizičkih fenomena.

³ Za uvod u njegov život i radove, vidi Huemer 2010.

⁴ Reference traži u Brentano 1995.

⁵ Za jasno izlaganje ove Brentanove pozicije, vidi Crane 2006.

Fenomeni su entiteti koji ne mogu „stvarno postojati“ neovisno od postojanja uma. Oni su pojave koje označavaju temeljne stvarnosti koje, iako postoje, ne mogu činiti sadržaj naše svijesti.⁶ Štoviše, budući da su svi objekti znanstvenih istraživanja fenomeni, trebaju se shvatiti kao podaci navedeni u našoj svijesti.

Stoga je središnji zadatak za Brentana otkriti karakteristične razlike između mentalnih i fizičkih *fenomena* svijesti. Vidjet ćemo da je važno imati na umu da u 1874. Brentanov metodološki fenomenalizam prožima njegovo viđenje mentalnih fenomena.

1.3. Kriterij za mentalne fenomene

Brentano započinje svoje istraživanje razlika između mentalnih i fizičkih fenomena koristeći ideju *reprezentacije* (*Vorstellung*). Reprezentacije su „akti“ ili činovi koji su uključeni u percepciji ili mašti, i koji nešto prikazuju ili predstavljaju:

hearing a sound, seeing a coloured object, feeling warmth or cold, as well as similar states of imagination are example of what I mean by this term.
(Brentano 2002, 479)

U tim mentalnim fenomenima možemo razlikovati *akt* (ili *čin*), kao što je slušanje, i ono što ga predstavlja, kao što je zvuk. Brentano pojašnjava da su mentalni fenomeni činovi. Dakle, njegov problem je otkriti zajedničko svojstvo ovih činova.

Prema Brentanu, postoje i drugi mentalni činovi koji se temelje na reprezentacijama. On daje sljedeći popis: prosudba, sjećanja, očekivanja, zaključak, uvjerenja ili mišljenja, sumnje, radosti, tuga, strah, nada, očaj, bijes, ljubav, mržnja, želja, čin volje, namjere, čuđenje, divljenje, prezir, itd. Sva ova mentalna stanja se temelje na reprezentacijama i na drugim činovima. Na primjer, vjerovanje da je stolica crvena, temelji se na reprezentacijama stolice i crvene boje. Međutim da bi se imalo ovo vjerovanje treba postojati i čin mišljenja da je stolica crvena. Ako sumnjamo da je stolica crvena, uz prezentaciju stolice i crvene boje, trebamo imati i akt sumnje.

Tada, Brentanova prva i provizorna karakterizacija mentalnih stanja je da su ona: “presentations or they are based upon presentations”.⁷ Međutim on misli da ova karakterizacija ne opisuje ono što je zajedničko svim mentalnim fenomenima.

1.4. Intencionalnost: neke teze

Brentano tvrdi da intencionalno postojanje (*intencional inexistence*) predmeta karakteriziraju mentalni fenomeni. On nudi ovu karakterizaciju u sljedećem poznatom odlomku:

Every mental phenomenon is characterized by what the Scholastics of the Middle Ages called the intentional (or mental) inexistence of an object, and what we might call, though not wholly unambiguously, reference to a content, direction toward an object (which is not to be understood here as meaning a thing), or immanent objectivity. Every mental phenomenon includes something as object within itself, although they do not all do so in the same way. (Brentano 2002, 481)

Ova karakterizacija intencionalnosti uključuje najmanje tri teze:

⁶ Činjenica da Brentano priznaje postojanje stvarnosti nezavisnog uma isključuje da je on punopravni *fenomenalist*. Fenomenalizam je doktrina da je jedina stvarnost izgrađena od pojava.

⁷ Brentano 2002, 480.

1. Svi mentalni fenomeni uključuju intencionalno postojanje objekta. (teza općenitosti intencionalnosti). Brentano kaže da mentalni fenomeni imaju „pozivanje na sadržaj“, „smjer prema objektu“ ili imanentnu objektivnost.
2. Postoje različiti načini kojima su mentalni fenomeni povezani s svojim objektima.

Zatim Brentano iznosi osnovnu tezu da, iako mentalna stanja manifestiraju intencionalno postojanje objekta:

3. “No physical phenomenon exhibits anything like it.” (Brentano 2002, 481)

Dakle on podržava dualizam prema kojem se mentalne i fizičke fenomene bitno razlikuju.

1.5. Priroda intencionalnog predmeta

Neki smatraju da Brentano, u svojoj knjizi *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1784), koristi pojam intencionalnih postojanja za rješenje problema o čemu mislimo kad imamo mentalna stanja o predmetima koji ne postoje. Na primjer, dosta je jasno da kad mislimo o H₂O imamo misao o nekoj supstanciji koja postoji izvan našeg uma. No mi bismo mogli biti zbunjeni o čemu mislimo kad mislimo o Djedu Mrazu. Prema ovoj interpretaciji, Brentano tvrdi da se u ovim slučajnima mentalna stanja odnose na neke „intencionalne predmete“ koje imaju specijalno postojanje u umu.

Na primjer, Roderick Chisholm nudi ovo tumačenje Brentana:

The phenomena most clearly illustrating the concept of “intentional inexistence” are what are sometimes called psychological attitudes; for example desiring, hoping, wishing, seeking, believing, assuming. When Brentano said that these attitudes „intentionally contain an object in themselves,“ he was referring to the fact that they can be truly said to „have objects“ even though the objects which they can be said to have do not in fact exist. Diogenes could have looked for an honest man even if there hadn't been any honest men. The horse can desire to be fed even though it won't be fed. James could believe there are tigers in India, and take something there to be a tiger, even if there aren't any tigers in India. (Chisholm 2002, 484)

U skladu s Brentanovim metodološkim fenomenalizmom, možemo se samo odnositi na fenomene u svijesti. Dakle sve reprezentacije, uključujući i one koje imamo kad se bavimo prirodnim znanostima, nisu o predmetima koji postoje neovisno od postojanja uma. Dakle u tom pogledu, za Brentana reprezentacija H₂O-a i reprezentacija Djeda Mraza se ne odnose na predmete različitih ontologijskih statusa. Obje ove reprezentacije su usmjerena na fenomena.

To znači da kad Brentano govori o „intencionalnom postojanju“, on ne želi reći da postoji neka specijalna *niša* za entitete koji stvarno ne postoje. Umjesto toga, on tvrdi da se mentalni život temelji na reprezentacijama koje se odnose na pojave koje su dostupne u svijesti. Tada, predmeti intencionalnih mentalnih stanja imaju isti ontološki status: svi su pojave ili fenomeni u svijesti.

1.6. Brentanov realizam

Međutim 1911. godine Brentano mijenja mišljenje o prirodi intencionalnog postojanja koje karakterizira mentalna stanja. U drugom izdanju knjige *Psychologie vom empirischen Standpunkt* (1784) on tvrdi:

All mental references refer to things. In many cases, the things to which we refer do not exist. But we are accustomed to saying that they then have being as objects. This is a loose use of the verb 'to be' which we permit with impunity for the sake of convenience, just as we allow ourselves to speak of the sun 'rising' and 'setting'. All it means is that a mentally active subject is referring to those things. It is only consistent to go on and permit such statements as 'A centaur is half man, half horse' although in the strict sense centaurs do not exist and so, in a strict sense, there is no centaur which has a body that is half of human form and half in the form of a horse. (Brentano 1995, 291)

Ovdje Brentano smatra da možemo imati mentalna stanja o objektima koji ne postoje. Međutim on također navodi da se u drugim slučajevima naše mentalno stanje odnosi na predmete koji postoje izvan uma, i na taj način ovi predmeti „transcendiraju“ čin predstavljanja.

Slično, u sljedećem odlomku on tvrdi:

What is characteristic of every mental activity is, as I believe I have shown, the reference to something as an object. In this respect, every mental activity seems to be something relational.... If I take something relative from among the broad class of comparative relations, something larger or smaller for example, then, if the larger thing exists, the smaller one must exist too. If one house is larger than another house, the other house must also exist and have a size.... It is entirely different with mental reference. If someone thinks of something, the one who is thinking must certainly exist, but the object of his thinking need not exist at all.... For this reason, one could doubt whether we are really dealing with something relational here, and not, rather, with something somewhat similar to something relational in a certain respect, which might therefore be called 'quasi-relational'. (Brentano 1995, 272)

S obzirom da intencionalna mentalna stanja mogu imati predmete koji postoje i koji ne postoje u stvarnosti, Brentano kaže da intencionalnost ne može uključivati ispravan odnos. U stvari, odnos zahtijeva da njegova „relata“ (stvari koje su u odnosu) postoje. Dakle čini se da je sada Brentano svjestan problema koji nije postojao u njegovoj prethodnoj formulaciji intencionalnosti, koja je bila povezana s njegovim metodološkim fenomenalizmom. On pokušava riješiti problem s tezom da je intencionalnost „kvazi“ odnos.

Međutim mnogi će smatrati ovo samo kao potvrdu problema. On bi trebao objasniti što je ovaj „kvazi“ odnos.

1.7. Općenitost intencionalne karakterizacije

Brentano razmatra odgovore na tezu općenitosti intencionalnosti.⁸ Posebice, on napada Williama Hamiltona koji tvrdi da osjećaji užitka i boli nemaju intencionalni predmet. Uzmite, na primjer, slučaj boli uzrokovane gorenjem ili rezanjem. Prema Hamiltonu, bol nam ne predstavlja ništa. Stoga bol nema objekta. Štoviše, prema Hamiltonu osjećaji nemaju vanjski objekt. Dakle u određenom smislu, ne postoji objekt. Kada imamo bol, naša svijest ne posjeduje bol kao objekt ispred sebe.

Brentano odgovora da se određeni osjećaji odnose na predmete, a mi osjećamo tugu ili bol oko nečega. Osim toga, postoje slučajevi u kojima, iako ne možemo ništa pronaći kao objekt koji je predstavljen činom reprezentacije, neki *čin* je intencionalni predmet. Na primjer: „Even in cases where I hear a harmonious sound, the pleasure which I feel is not actually pleasure in the sound but pleasure in the hearing“.⁹ Ovako, mi nemamo zadovoljstvo u zvuk, koji je *predmet* čina slušanja, ali uživamo *čin* slušanja.

⁸ Brentano 2002, 481-482.

⁹ Brentano 2002, 481.

2. “Jezični zaokret”, pučka psihologija i instrumentalizam

2.1. Uvod

Roderick M. Chisholm odigrao je vrlo važnu ulogu u prihvaćanju Brentanove teorije intencionalnosti u analitičkoj filozofiji. U Chisholm 1957, on nudi lingvističku formulaciju intencionalnosti koja, prema njemu, razjašnjava Brentanovo gledište. Iako je Brentano koristio introspektivnu metodologiju, Chisholm je želio analizirati *rečenice* koje koristimo kako bisno subjektima pripisali mentalna stanja koja imaju sadržaj. On naziva ove rečenice *intencionalnim*, i tvrdi da imaju tri karakteristična logička znaka.¹⁰

2.1.1 Prvi znak intencionalnosti

Intencionalne rečenice ne nose implikaciju o postojanju stvari koje spominju. Tako Chisholm objašnjava ovaj znak intencionalnih rečenica:

First, let us say that a simple declarative sentence is intentional if it uses a substantival expression – a name or description – in such a way that neither the sentence nor its contradictory implies either that there is or that there isn't anything to which the substantival expression truly applies. (Chisholm 2002, 485)

Razmotrimo, na primjer rečenicu: (1) Diogen želi pronaći poštenog čovjeka. Ako je (1) istinita ne slijedi da postoji pošten čovjek. Ali, ako je rečenica „Diogen sijedi u kadi“ istinita, slijedi da kada postoji.

2.1.2 Drugi znak intencionalnosti

Prema drugom znaku intencionalnosti, intencionalne rečenice ne uključuju istinu ili ne-istinu njihove *propozicijske surečenice* (*propositional clauses*). Propozicijska surečenica je rečenica koja opisuje što se vjeruje, želi i tako dalje. Na primjer, iz rečenice:

(2) Ivan vjeruje da je njegova žena nevjerna

ne slijedi da je istinito (ili da nije istinito) da je njegova žena nevjerna.

2.1.3 Treći znak intencionalnosti

Intencionalne rečenice ne zadovoljavaju *načela supstitucije* „salva veritate“ (doslovno, „čuvajući istinu“) termina koji imaju isti referent. Termini „Cicero“ i „Tullius“ odnose se na istog poznatog rimskog oratora. Ako ih zamijenimo u istinitoj rečenici „Cicero je govorio na latinskom“, dobivamo istinitu rečenicu „Tullius je govorio na latinskom“. Ali ako, na primjer, Ivan ne zna da Cicero je Tullius, onda se može dogoditi da rečenica „Ivan vjeruje da je Cicero govorio na latinskom“ je istinita, a „Ivan vjeruje da je Tullius govorio na latinskom“ nije istinita.

¹⁰ Mnogi autori kada govore o ovim rečenicama koriste termin „intenzionalnost“, sa „z“, a koriste „intencionalnost“ samo kad se odnose na mentalna stanja.

2.2. Chisholmova formulacija Brentanove teze

Brentano je tvrdio da mentalni fenomeni imaju, a fizički fenomeni nemaju intencionalnost. Prema Chisholmu, ova se teza može formulirati kao lingvistička teza da:

Svi se fizički fenomeni mogu opisati s ne-intencionalnim rečenicama i svi se mentalni fenomeni mogu opisati *samo* s intencionalnim rečenicama.

Dakle nije moguće prevoditi rečenice o mentalnim fenomenima na rečenice o fizičkim fenomenima.

Chisholm nije samo formulirao Brentanovu tezu; on ju je podržavao. Naročito, on argumentira da se intencionalne rečenice ne mogu reducirati na ne-intencionalne rečenice koje opisuju ponašanja i dispozicije za ponašanje.¹¹

2.3. Interpretacionizam

Ako pretpostavimo Chisholmovu lingvističku verziju Brentanove teze, postoje neke teoretske opcije koje Willard Van Orman Quine opisuje kako slijedi:

One may accept the Brentano thesis ((that you cannot explain the meaning of intentional idioms by means of any non-intentional vocabulary)) either as showing the indispensability of intentional idioms and the importance of an autonomous science of intention, or as showing the baselessness of intentional idiom and the emptiness of the science of intention. (Quine 1960, 221)

Prva se opcija, koju je Chisholm podržao, temelji na sljedećem argumentu:

(1) Svi se fizički fenomeni mogu opisati ne-intencionalnim rečenicama i svi se mentalni fenomeni mogu opisati *samo* intencionalnim rečenicama.

(2) Potpuni znanstveni opis stvarnosti može uključivati intencionalne rečenice.

Dakle:

(3) Možemo formulirati znanost intencionalnih mentalnih fenomena.

Druga opcija, koju je Quine podržao, jest da znanost ne može istražiti intencionalne mentalne fenomene. Ova teza se temelji na rečenici (1) i negaciji teze (2). Dakle Quine smatra da su lingvističke prakse u kojima se koriste intencionalne rečenice potpuno irelevantne za znanstveno istraživanje uma. Umjesto toga, on vjeruje da će samo znanosti o ponašanju ili neuroznanosti pružiti potpuni opis ljudskih bića.

Međutim vrlo je zanimljivo primijetiti da Quine brani uporabu intencionalnog žargona u svakodnevnom životu. I Daniel Dennett temelji svoju teoriju intencionalnosti na praktičnoj korisnosti pripisivanja intencionalnih mentalnih stanja.

2.4. Pripisivanja intencionalnih mentalnih stanja

Brentanova teorija intencionalnosti se temelji na pretpostavki da možemo karakterizirati intencionalnost koristeći introspekciju. Dakle prema toj teoriji, intencionalna mentalna stanja ne mogu se znati direktno iz perspektive trećeg lica. Chisholm je, nasuprot tome,

¹¹ Chisholm 2002,486-489.

želio karakterizirati intencionalnost koristeći javne logičke značajke intencionalnih rečenica.

Mnogi suvremeni filozofi, među kojima su Wilfrid Sellars, Donald Davidson, Daniel Dennett i Robert Brandom, stvorili su gledište o intencionalnosti fokusirajući se na *pučku psihologiju*. To je teorija, ili sustav navika i strategija, koju svakodnevno koristimo za opisivanje, predviđanje, i objašnjenje naših i drugih djelovanja.¹² Posebice, *interpretacionisti* istražuju propozicijske stavove fokusirajući se na situaciju „radikalnog prevođenja“ ili „radikalne interpretacije“ za otkrivanje onoga što je bitno u ovoj praksi.¹³ Ovo je hipotetička situacija u kojoj jedan antropolog treba pronaći jezično značenje i mentalni sadržaj članova populacije čije postojanje nitko izvan te populacije prije nije znao.

Antropolog može samo koristiti ponašanje i okolinu kao inicijalne podatke za „radikalno prevođenje“. Na primjer, pretpostavljamo da mnogobrojni domoroci kažu „piove“ kad i samo kad kiša pada u njihovoj blizini. Dakle možemo razmatrati da bi antropolog rekao:

(1) Članovi populacije kažu „piove“ u vrijeme t ako i samo ako kiša pada u vrijeme t u njihovoj blizini.

Antropolog može dalje postaviti sljedeće hipoteze:

(2) Na jeziku populacije izraz „piove“ *znači* kiša pada.

(3) Kad članovi populacije kažu „piove“, oni *vjeruju* da kiša pada.

Međutim što je to što osigurava prijelaz iz iskaza (1) na iskaze (2) i (3)? Na primjer, kako možemo isključiti da kad članovi populacije kažu „piove“, oni ne vjeruju da je sunčano? S obzirom na pretpostavku (3), antropolog treba smatrati da je većina vjerovanja članova populacije istinita. Tada, ako kiša pada i postoji odnos između ove činjenice i činjenice da oni kažu „piove“, postoji opravdanost za usvajanje (3).

Sukladno s tim antropolog mora pretpostaviti da vjerovanja ovih subjekata slijede pravila racionalnosti. Na primjer, da bi se moglo pripisivati propozicijske stavove članovima populacije, oni ne mogu istovremeno imati vjerovanja koja su očito kontradiktorna. Stoga je pripisivanje mentalnog sadržaja moguće samo ako antropolog isključuje da članovi plemena, kad kažu „piove“, misle istovremeno reći da kiša pada i da kiša ne pada.

Dakle situacija radikalne interpretacije pokazuje da se, općenito, pripisivanje mentalnog sadržaja temelji na sljedećim načelima:

[Načelo milosrđa] Vjerovanja govornika općenito su istinita.

[Načelo racionalnosti] Govornici općenito korektno argumentiraju i racionalno oblikuju očekivanja i svoje odluke.

2.5. Dennettov „instrumentalizam“

Neki interpretacionisti podržavaju tip *instrumentalizma* o pučkoj psihologiji. Oni vjeruju da su pojmovi vjerovanja, želja i drugih mentalnih stanja te generalizacije pučke psihologije korisni instrumenti za predviđanje opažljivih fenomena, ali ne i za opisivanje stvarnosti. Na primjer, Daniel Dennett je nekad mislio da intencionalni

¹² Quine 1960, Sellars 1956, Dennett 1989, Davidson 1970, Brandom 1994.

¹³ Vidi Quine 1960.

stavovi i druga intencionalna mentalna stanja ne postoje unutar uma ili mozga.¹⁴ Umjesto toga, oni se koriste kao teoretski alati za objašnjenje i predviđanje ponašanja nekih organizama i sustava koje možemo interpretirati kad koristimo ono što on zove „intencionalni stav“. Koristeći ovaj stav, pripisujemo nekom sustavu vjerovanja, želje i druga intencionalna stanja koja imaju sadržaj i pretpostavljamo da je taj sustav racionalan. Na taj način možemo objasniti i predviđati djelovanje tog sustava. Dennett smatra da se intencionalni stav može koristiti ne samo kod ljudi nego i kod životinja i artefakata.

Dennettova glavna teza jest da sustav ima intencionalna stanja ako se njegovo djelovanje može uspješno predviđati i objasniti koristeći intencionalni stav. Dakle govoreći o vjerovanjima, on kaže:

all there is to being a true believer is being a system whose behaviour is reliably predictable via the intentional strategy, and hence all there is to really and truly believing that p occurs as belief in the best (most predictive) interpretation. (Dennett 2002, 564)

Dennett tvrdi da uz intencionalni stav postoje i dva različita teoretska stava koja možemo iskoristiti za objašnjenje i predviđanje djelovanja sustava: *stav dizajna (design stance)* i *fizički stav*. Stav dizajna koristimo kada objašnjavamo i predviđamo djelovanje određenog sustava na temelju njegove funkcije. Na primjer, možemo objasniti da se budilica aktivira uz glasni zvuk zato što je njena funkcija probuditi ljude. Ali možemo koristiti fizički stav i kad razmatramo fizičku prirodu sustava i zakone fizike. Na primjer, ako znamo unutarnje fizičke mehanizme budilice, možemo objasniti zašto generira glasni zvuk.

2.6. Dennettovo „balansiranje“ između instrumentalizma i realizma

Dennett smatra da kada možemo uspješno koristiti intencionalni stav s nekim sustavom, tada ne moramo pretpostaviti da taj sustav ima unutarnja stanja koja su intencionalna i imaju sadržaj. Dakle u slučaju ljudskih bića ne trebamo pretpostaviti da ona imaju reprezentacije u mozgu ili u umu. To znači da Dennett kritizira vrstu realizma koja locira mentalna stanja ili reprezentacije unutar subjekta.

It is not that we attribute (or should attribute) beliefs and desires only to things in which we find internal representations, but rather that when we discover some object for which the intentional strategy works, we endeavour to interpret some of its internal states or processes as internal representations. What makes some internal feature of a thing a representation could only be its role in regulating the behaviour of an intentional system. (Dennett 2002, 565)

Mnogi su kritizirali Dennettov antirealizam.¹⁵ Čini se da možemo uspješno koristiti intencionalni stav za predviđanje ponašanja svih vrsta sustava. Na primjer, Dennett razmatra slučaj katedre (*lectern*) u nekoj predavaonici. Izgleda da možemo objasniti činjenicu da katedra stoji na određenom mjestu koristeći intencionalni stav.

For instance, it seems that the lectern in this lecture room can be constructed as an intentional system, fully rational, believing that it is currently at the

¹⁴ Dennett 1969.

¹⁵ Vidi Lyons 1995, 37-39.

center of the civilised world (as some of your might also think) and desiring above all else to remain at that center. (Dennett 2002, 560)

No ako mislimo da je prethodno objašnjenje točno, trebali bismo prihvatiti da je intencionalni stav potpuno arbitraran te da je intencionalnost potpuno relativna i ovisna o tumačenju.

Protiv te relativističke interpretacije svoje teorije, Dennett tvrdi da je skupina sustava s kojima je intencionalni stav uspješan ograničena. *Samo taj* stav može pratiti određene objektivne obrasce koje *samo neki* sustavi manifestiraju. Ovi obrasci su pravilnosti koje povezuju podražaje u okolini, mentalna stanja te ponašanja.¹⁶

Dennett ilustrira kako fizički stav ne može obuhvatiti te objektivne obrasce koristeći primjer Marsovaca koji posjetili Zemlju. Naime oni ne znaju koristiti intencionalni stav prema nama. Međutim oni su vrlo sofisticirani znanstvenici, i mogu imati kompletan fizički stav. Dakle oni mogu preuzeti stav nekoga tko zna fizičke faktore, zakone i fizičke uvjete o nama.

Dennett smatra kako Marsovci mogu uspješno predviđati naše ponašanje. Razmotrimo na primjer da Ivan kupuje jabuke i da iz perspektive intencionalnog stava možemo objasniti i predviđati ovu činjenicu pomoću pretpostavke da on želi pripremiti sok od jabuke. Marsovci mogu predviđati da će Ivan kupiti jabuke zato što oni znaju sve fizičke činjenice o Ivanu.

Međutim predviđanje Marsovaca, koje se temelji na fizičkom stavu jest vrlo komplicirano, dok je naše, koje se temelji na intencionalnom stavu, jednostavnije. Ovaj stav se temelji na apstrakcijama, i prepoznaje sličnosti u različitim fizičkim situacijama. Razmotrimo, na primjer, sve različite fizičke konfiguracije koje se mogu računati kao kupnja jabuke zato što agent želi napraviti sok od jabuke. Ono što je zajedničko svim tim različitim fizičkim konfiguracijama, može se otkriti samo pomoću intencionalnog stava.

Dennett ilustrira ovu poantu s Johnovom Conwayjovom igrom života.¹⁷ To je računalski program koji simulira evoluciju jednostavnih organizma. Program regulira kako se ćelije u nekoj tablici aktiviraju. Program se temelji na ovim pravilima:

Na prostoru koji je 'naseljen':

Svaka stanica s jednim ili bez susjeda umire, zbog usamljenosti.

Svaka stanica s četiri ili više susjeda umire, zbog prenapučenosti.

Svaka stanica s dva ili tri susjeda preživi.

Na prostoru koji je 'prazan' ili 'nenaseljen':

Svaka stanica s tri susjeda postaje naseljena (Martin 2012).

S obzirom na neko inicijalno stanje, gdje su neke ćelije „žive”, aplikacija s prethodno navedenim pravilima će stvoriti u tablici promjene koje su u skladu s nekim obrascima. Ti obrasci mogu biti korisni za predviđanje onoga što se događa u tablici te ih možemo znati bez poznavanja samih pravila programa.

¹⁶ Vidi Dennett 2002, 563.

¹⁷ Vidi Dennett 1987. Vidi kako program radi u Martin 2012 i Gardner 1970.

3. Naturalizacija intencionalnosti

3.1. Uvod

Brentano i Chisholm tvrde da je intencionalnost svojstvo koje karakterizira isključivo mentalne fenomene ili mentalne rečenice. Na taj način oni brane ideju da kada govorimo o intencionalnosti, trebali bismo prihvatiti forme dualizma ili dualizam pojava ili formu antiredukcionizma intencionalnih rečenica na ne-intencionalne rečenice. Osim toga Dennett je pružio argumente protiv realističke pretpostavke prema kojoj intencionalna mentalna stanja trebaju biti unutar subjekta.

Međutim postoji nekoliko filozofskih pokušaja koji omogućavaju analizu intencionalnosti u terminima prirodnih svojstava reprezentacija koja su u subjektu. Jedan utjecajan, dobro artikuliran, primjer takvih projekata naturalizacije intencionalnosti ponudio je Fred Dretske u svojim dvjema plodonosnim knjigama, *Knowledge and the flow of information* (1981) i *Explaining behaviour* (1988).

3.2. Informacijska semantika Freda Dretskea

Temeljna ideja Freda Dretskea jest da intencionalnost nije svojstvo samo bića koja imaju um kao što smo mi. Umjesto toga, on tvrdi da čak i određeni artefakti imaju intencionalnost, te da takva intencionalnost nije izvodiva iz intencionalnosti naših mentalnih stanja već je, umjesto toga, utemeljena na objektivnim, o umu neovisnim, svojstvima *informacija* te *protoku informacija*.

Prema njemu određene jednostavne naprave imaju svojstvo praćenja određenih obilježja svijeta. Tako će, na primjer, kompas pratiti poziciju arktičkog pola. Odatle, kompas nosi informaciju o arktičkom polu. Slično, termometri ili termostati nose informaciju o obilježjima svijeta kao što je lokalna temperatura.

3.2.1 Informacija kao objektivno obilježje događaja

Centralna ideja u Dretskeovom prikazu je ideja informacije kao što se ona koristi u matematičkoj teoriji informacija ili teoriji komunikacije. U skladu s ovom teorijom informacija je kvantiteta povezana s nekim događajem koji eliminira mogućnosti ili reducira nesigurnost.¹⁸

Razmotrimo, na primjer, činjenicu da postoji selekcija za određeni posao i da imamo četiri kandidata A, B, C i D. Stoga imamo situaciju gdje postoje četiri otvorene mogućnosti koje imaju iste vjerojatnosti (izuzimajući nepotizam): A ili B ili C ili D mogu biti izabrani.

Sada pretpostavimo da C dobije posao. Događaj koji se sastoji od selekcije kandidata C predstavlja redukciju *nesigurnosti* u odnosu na prethodnu situaciju. Naime prethodne mogućnosti s obzirom na to tko će dobiti posao nisu otvorene jer je C dobitnik. Tako, prema teoriji komunikacije, neka količina informacija je povezana s događajem C-ovog dobivanja posla.

Količina informacija uključena u događaj može biti izmjerena. Postoje različiti načini na koje ovo može biti učinjeno. U komunikacijskoj teoriji, količina informacija povezana s određenim događajem mjeri se u terminima binarnih izbora koji će biti

¹⁸ Za detaljni prikaz teorije informacije, vidi Dretske 1981, Poglavlje 1.

nužni za izbor tog događaja s obzirom na mogućnosti koje eliminira. Binarni izbori su izbori između dvije alternative koje imaju istu vjerojatnost događanja.

Razmotrimo još jednom slučaj izbora za mjesto za koje postoje četiri kandidata A, B, C, D. Možemo ih podijeliti u dvije grupe. Dok se prva grupa sastoji od kandidata A i B, druga grupa se sastoji od kandidata C i D. Onda bacamo novčić, ako je rezultat glava, izabiremo mogućeg kandidata za mjesto nekog od članova iz prve grupe, i isključujemo one iz druge grupe, i obrnuto u slučaju da padne pismo. Možemo pretpostaviti da je rezultat pismo. Prema tome kao moguće kandidate za mjesto uzet ćemo u obzir C i D. Sada, bacamo ponovno novčić. Ako je rezultat pismo, C će dobiti mjesto, ako je rezultat glava, D će dobiti poziciju. Stoga vidimo da u namjeri da bismo dobili događaj da je C izabran, trebali bismo napraviti dva različita binarna izbora.

Svaki od ovih događaja može biti reprezentiran pomoću binarnih brojeva, uzmimo 1 za pismo, a 0 za glavu. Odatle bismomogli izraziti informaciju povezanu uz događaj da C dobiva mjesto pomoću sekvence od dva broja (1,1). S obzirom da su binarni brojevi poznati također kao „bitovi“, u informacijskoj teoriji, možemo reći da je informacija povezana s izborom C-a dva bita. Nadalje za proceduru koju koristimo može se reći da je izvor koji u prosjeku generira 2 bita informacija.

3.3. Protok informacija

Međutim informacija je također kvantiteta koja može biti prenesena od jednog do drugog događaja. Nazovimo proceduru koja determinira informaciju povezanu uz jedan događaj *izvor*. Zatim nazovimo *prijamnik* proces koji će generirati istu informaciju o drugom događaju. Protok informacija između izvora i prijavnika je determiniran pomoću specijalne veze između ishoda proizvedenih pomoću ovih procesa.

Ilustrirajmo ovo razmatrajući prethodni primjer te uzimajući u obzir izbor osobe za posao. Prethodnom primjeru dodajmo činjenicu da postoji zaposlenik koji mora dostaviti rezultate selekcije slanjem elektroničke poruke direktorici kompanije. Također u ovom slučajuotvorene su četiri mogućnosti koje treba uzeti u obzir. Ustvari, direktorica može primiti poruku s imenom „A“, „B“, „C“ ili „D“. Ipak, ona će primiti samo jednu poruku s jednim imenom, i tako, također u ovom slučaju radi se o procesu koji će proizvoditi ishode s kojim je povezana određena količina informacija, koji, u slučaju izbora kandidata, može biti izmjeren kao dva bita.

Uzmimo u obzir proces koji sužava mogućnosti u odnosu na ime u elektroničkoj poruci kao prijamnik koji prima informacije generirane od strane izvora *s*, proces koji sužava moguće kandidate na onoga koji dobiva posao. Jasno je da postoji ovisnost između ishoda procesa *r* i onoga od procesa *s*, s obzirom da je službenik određen da direktorici prenese ime dobitnika.

Pretpostavimo da je izabrani kandidat C. Tada imamo sljedeću relaciju između ishoda izvora i ishoda prijavnika:

Izvor: izbor kandidata	Relacija zajamčena pomoću zaposlenika	Prijamnik: utvrđenje izabranog kandidata
Mogući ishodi	Uzročnost: aktualna i kontrafaktička	Mogući ishodi
A	bi uzrokovalo	„A“
B	bi uzrokovalo	„B“

C	uzrokuje	„C”
D	bi uzrokovalo	„D”

Stoga postoji ovisnost u ishodima prijamnika r i izvora s koja je podržana uzročnom relacijom. Međutim ova ovisnost ne uključuje samo uzročno povezivanje između aktualnih ishoda. Ona uključuje i kontrafaktičke kauzalne relacije koje će se događati između drugih mogućih ishoda selekcije kandidata i mogućeg imena koje može biti napisano u elektroničkoj poruci.

Dakle možemo reći da postoji protok informacija između izvora s i prijamnika r . Nadalje možemo također reći da prijamnik dobiva istu informaciju dostupnu na izvoru.

Razmislimo o situaciji u kojoj zaposlenik zaboravlja ime izabranog kandidata i u poruci direktorici zabilježi slučajno ime. U tom slučaju neće biti protoka informacija; ustvari, slučajno slanje imena neće sačuvati ovisnost između ishoda izvora i ishoda prijamnika.

Dakako, stanje naprava kao što su termometri zadovoljavaju ovaj tip ovisnosti u odnosu na stanja određena uvjetima u svijetu. Uobičajena osobina ovih naprava je takva da mogu zauzimati različita stanja koja koreliraju, na određen sustavan način, s određenim specifičnim trenutnim obilježjem svijeta. Na primjer, različite pozicije žive u termometru ovise o različitim iznosima lokalne temperature. Pozicija igle u kompasu ovisi o položaji arktičkog pola.

3.4. Treće obilježje intencionalnosti

Prema Dretskeu, već praćenje koje uključuje protok informacija između izvora i prijamnika konstituiraju intencionalnu relaciju. Naime rečenice koje opisuju ovo praćenje uključivat će *nejasni kontekst (opaque context)*. Ovo su konteksti u kojima koekstenzivni termini u rečenici ne mogu biti zamijenjeni jedan drugim *salva veritate*.

1. $a = b$

2. S vjeruje da $F(a)$.

Ne možemo zamijeniti b na mjestu a . Naime moguće je da ne bude slučaj da S vjeruje da $F(b)$. Roderick Chisholm je tvrdio da je generiranje nejasnih konteksta treće obilježje intencionalnih rečenica.¹⁹

Premda je arktički pol prebivalište polarnih medvjeda, kompas prati samo arktički pol kao Sjeverni pol. Na taj način, kompas će pratiti arktički pol u određenom aspektu, u tome da postoji Sjeverni pol, ali će biti neosjetljiv za činjenicu da je Sjeverni pol prebivalište polarnih medvjeda.

Nakon toga Dretske tvrdi da je „intencionalnost“ stanja kompasa objektivna. Ona nije izvediva forma intencionalnosti koja ovisi o nama. Kompasi će pratiti Sjeverni pol iako mi nismo u blizini. Naime ovisnost određenih stanja kompasa i pozicije Sjevernog pola će još uvijek postojati. Protok informacija između izvora i prijamnika objektivno je obilježje svijeta.

Tako, prema Dretskeu, određena nomološka kauzalna ovisnost, koja podržava *irealne kondicionale* (counterfactuals) između određenih stanja određenih vanjskim obilježjima, bit će dovoljni za konstituiranje intencionalnosti.

¹⁹ Chisholm 2002, 485.

Naravno, Dretske ne tvrdi da je intencionalnost mentalnih stanja istog tipa. Ipak, on misli da bi prikaz ovih specijalnih vrsta intencionalnih entiteta trebao također uključiti referenciju na bazičniju intencionalnost.

3.5. Problem pogrešne reprezentacije

Međutim prema Dretskeu postoje dodatni sastojci koje bi trebalo dodati jednostavnim indikatorima da bismo dobili intencionalnost u punom značenju kao što se ona očituje pomoću mentalnih stanja. Posebice, postoje dva problema koja treba riješiti u namjeri da se ponudi prikaz zadovoljavajućih mentalnih stanja.²⁰

Prvi je problem što informacijske relacije ne uzimaju u obzir mogućnost pogrešne reprezentacije. Naime sposobnost pogrešnog reprezentiranja svijeta nije jednostavno reducibilna na objektivni protok informacija od izvora i prijammika. Sukladno s informacijskim prikazom, određeno obilježje prijammika je o onome što ga uzrokuje.

U našem prethodnom primjeru, poruka s imenom „A“ je o događaju da je A izabran za posao, jer je „A“ uzrokovan tim događajem. Tako, „A“ može biti o A samo kada ga A uzrokuje. Ali ovo implicira da „A“ ne može pogrešno reprezentirati zbivanje „A“-a. Međutim sigurno je svojstvo naših mentalnih stanja da ponekad ne reprezentiraju svijet ispravno. Na primjer, možemo imati neistinita vjerovanja.

Sljedeći, i s prethodnim povezan, problem koji za proširenje prikaza jednostavnih informacijskih naprava povlači pokrivanje mentalnih stanja je takozvani „problem disjunkcije“. Ako pretpostavimo da određena struktura R u glavi reprezentira ono što uzrokuje njezino obilježje, moguće je da je R također proizvod različitih uzroka. Zamislimo na primjer da je R reprezentacija uzrokovana mačkama kada se nalaze u vidnom polju. Međutim plišane igračke, životinje slične veličine vidljive pri slaboj rasvjeti, također mogu uzrokovati R. Dakle trebamo li zaključiti da je R o svim entitetima u velikoj mjeri disjunktivne vrste uzroka? Nadalje izgleda da je pogrešna reprezentacija nemoguća.

3.6. Dretskeovo rješenje: funkcije uvode mogućnost pogreške

Izgleda da jednostavni nositelji informacija, iako zadovoljavaju treće obilježje intencionalnosti, ne mogu pogrešno reprezentirati bez namjere svojih dizajnera. Tako smo već vidjeli jednostavne naprave koje mogu nositi informacije koje se odnose na okolinu. Na primjer, termometar je snabdjevač informacija o lokalnoj temperaturi. Međutim i metalna spajalica također može nositi istu informaciju.

Ipak, postoji razlika između ova dva artefakta. Termometar smo dizajnirali radi toga da nam pokaže lokalnu temperaturu, dok spajalica ima drugačiju funkciju. Dakle samo termometar može pogrešno reprezentirati činjenice kada ne izvršava na odgovarajući način svoju funkciju. S druge strane, spajalica ne može pogrešno reprezentirati temperaturu.

Dakle da bi pristupila mentalnoj intencionalnosti, pored toga što je nositelj informacija, određena naprava treba također imati *funkciju* da nosi određenu informaciju. Samo pod ovim uvjetima, može postojati disfunkcija i prema tome pogrešna reprezentacija. Stoga ideja koja može odijeliti „značenje“ od „uzroka“, i odgovoriti na ključni izazov pogrešne reprezentacije te problema disjunkcije, izgleda da je pojam funkcije. Problem je za naturalista, tada, da ponudi naturalizirani prikaz funkcija koji može biti iskorišten za izricanje pogrešne reprezentacije.

²⁰ Vidi Dretske 2002, 493-494.

3.6.1 Prirodni izvor funkcije

U traganju za naturaliziranom idejom funkcije postoje dvije mogućnosti. Nudimo filogenetske ili ontogenetske prikaze. Prva vrsta prikaza, uobičajena za biološki orijentirane prikaze intencionalnosti, odredit će funkcije nositelja informacija pomoću evolucijskog, selekcijskog objašnjenja. Kako što je srce odabrano za pumpanje krvi, osjetila su, na primjer, odabrana za nošenje informacija koje su relevantne za pronalaženje hrane, parenje i izbjegavanje opasnosti.²¹

S druge strane, ontogenetski pristup usmjerava se na učenje o prošlosti pojedinca. Dretske sugerira da nam ovaj pristup može ponuditi zadovoljavajući prikaz prirodne funkcije koja bi mogla biti korištena u prikazu intencionalnosti uključene u voljnom, svjesnom ponašanju. Ideja je da je sadržaj reprezentacija determiniran kovarijacijom, ali također i pomoću perioda učenja.

Dretske pretpostavlja da funkcija, koja specificira uvjete pod kojima reprezentacija može biti pogrešna ili netočna, referira na potrebe sustava. Određeni sustav S imat će određene potrebe koje će specificirati niz uvjeta koji trebaju biti zadovoljeni da bi sustav mogao egzistirati. Ovdje potrebe trebaju biti shvaćene ne kao prenošene mentalnim stanjima kao što su želje ili prohtjevi. Umjesto toga, trebaju biti shvaćene kao puki, nužni uvjeti za egzistiranje. Tako, prema ovom prikazu, također biljke imaju potrebe.

Prema tome, u namjeri da zadovolji svoje potrebe, i tako donese ili podupre uvjete za egzistenciju, sustav će trebati izvršiti djelatnost A u uvjetima C . Možemo također pretpostaviti da koordinacija između C -a i A -a nije bila utemeljena od strane prirode kao automatski odgovor. Slijedeći Dretskea, pretpostavimo da S ima neki mehanizam koji skuplja informacije, na primitivan način koji smo ranije vidjeli, informaciju o postizanju uvjeta C , a to je prisustvo određene gljive koja izgleda atraktivna sustavu, ali koja je za njega otrovna.

Tako, u namjeri da zadovolji potrebe, sustav mora riješiti koordinacijski problem izvođenja djelatnosti A , izbjegavanje jedenja, kada je uvjet C dostupan. Sada, sustav treba naučiti izvršiti koordinaciju. Proces učenja će, prema tome, iskoristiti informaciju dostupnu prijammiku signala da je C u blizini da bi koordinirao odgovarajući izlaz s obzirom na potrebe sustava.

Prema Dretskeu, ovaj proces učenja proveden od strane pojedinca tada pribavlja odgovarajuću funkciju njegovog internalnog elemenata, koji tako postiže funkciju reprezentiranja C -a uzimajući u obzir da je ova informacija korištena u kontroli odgovarajuće aktivnosti.

Tako, proces stjecanja internalnog stanja pored nošenja informacije ima također i funkciju da prenošenje te informacije ima povijesnu dimenziju koja je dana u relaciji potreba sustava i rješenja koja sustav nudi za koordinacijske probleme.

Na primjer, ako postoji kovarijacija u reprezentaciji R -a s mačkama tijekom perioda učenja, tada će ovo fiksirati R kao reprezentaciju mačaka. Tako, ako poslije perioda učenja, R se događa u nečijoj glavi i uzrokovano je nečim drugim osim mačaka, situacija može biti opisana kao ona u kojoj: reprezentacija R mačke je zabilježena iako nema mački u blizini. Prema tome takva reprezentacija će biti pogrešna reprezentacija.

²¹ Vidi Dretske 2002,495-496.

3.7. Problem disjunkcije ponovno

Ipak, može se prigovoriti da ako reprezentacija R mačaka dobiva svoje referente u terminima izloženosti koju ima u odnosu na objekte s kojim je suočena tijekom perioda učenja, slijedit će da R može značiti ono što ga je uzrokovalo. Dakle ponovno smo se vratili na problem disjunkcije.

Međutim na ovo Dretske odgovara da u stvarnosti i indikator može dobiti svoju funkciju izlaganjem određenoj vrsti objekata te na taj način može prenositi različite tipove informacija. Na primjer, određena reprezentacija R dobiva svoju funkciju indikacije krava pomoću izlaganja samo JERSEY KRAVAMA. To ne znači da je R o JERSEY KRAVAMA. U stvari, u kovarijaciji R s JERSEY KRAVAMA, R isto tako nosi informacije o KRAVI, JERSEY KRAVI, ŽIVOTINJI.

Da bismo specificirali da R stvarno ima funkciju da reprezentira, trebamo uzeti u obzir kako je R regrutiran, pomoću selekcijskog procesa, u rješavanje koordinacijskih problema. Trebamo utvrditi koja informacija koju nosi R temeljem njezine kovarijacije s određenim objektom je regrutirana. Je li to bila informacija KRAVA, JERSEY KRAVA, ŽIVOTINJA?

Ipak, ovdje nije riječ samo o fokusiranju na kovarijacijsku stranu priče, trebali bismo razmisliti u odnosu na što će sustav koordinirati aktivnost s R u kontrafaktičkim uvjetima. Na primjer, mogli bismo pitati hoće li reprezentacije koje kovariraju s drugim životinjama biti regrutirane za rješavanje istih koordinacijskih problema riješenih upotrebom R-a.

Prema Dretskeu, kovarijacija i prirodna funkcija potvrđena kroz prirodni proces učenja nudi temelj za ono što on naziva proto-misao. Tako možemo vidjeti Dretskeov recept za ovaj tip mentalnih stanja:

Uzmemo sustav koji ima potrebu za F-om, sustav čije preživljavanje ili dobrobit ovisi o njegovom činjenju A u uvjetima F. Pobrinimo se da ovaj sustav ima sredstva detektiranja (to jest, i interni element koji pokazuje) prisustvo uvjeta F. Dodajmo prirodni proces, onaj koji je u mogućnosti prenositi na element koji nosi informaciju F funkciju nošenja ovog tipa informacija. (Dretske 2002, 497)

Međutim u ovom „receptu“ fali kasniji sastojak za postojanje kompletnog prikaza vrsta reprezentacija koje imamo.

3.8. Racionalnost

Naše misli nisu samo izolirano reprezentiranje uvjeta u svijetu. One se isto tako koriste u zaključivanju i one ulaze u objašnjenje nečijeg ponašanja kada se povežu s drugim mentalnim stanjima kao što su želje.

Tako se može prigovoriti da je Dretske ponudio prikaz sadržaja, ali ne misli. Dretske primjećuje da proces kroz koji sam R indikator F-a stječe funkciju pribavljanja informacije da F. Kao što smo vidjeli, ovo može biti učinjeno samo kroz ulogu R-a u rješavanju koordinacijskih problema s obzirom na potrebe i okolinu S-a.

Prema Dretskeu ovo uključuje da indikatori postanu reprezentacije jer one uzrokuju procese koji su, iz perspektive sustava i njegovih potreba, razumni odgovori na uvjete F. Prema tome racionalnost je već uključena u selekcijsku priču potrebnu da bi dala indikatoru status reprezentacije.

According to this recipe for thought, nothing can become the thought that F without contributing to a rational response to F, a response that is appropriate given the system's needs and/or desires. (Dretske 2002, 498)

3.9. Dretskeova teleosemantika

Dretskeova teorija intencionalnosti karakterizira intencionalna mentalna stanja kao pripadnike specijalnih vrsta reprezentacija koje su unutarnji događaji mozga. Prema ovoj teoriji, *R* je reprezentacija događaja *D* kad zadovoljava dva nužna uvjeta. Prvo, *R* treba biti *indikator* koji nosi informaciju o *D*. To znači da *D* uzrokuje *R* na način da postoji *protok informacije* između *D*-a i *R*-a. Na primjer, poruka u kojoj je zapisano da „kandidat *C* je dobio posao“ je indikator događaja *D*, da je kandidat *C* dobio posao, samo ako je *D* uzrokovalo da je ta rečenica zapisana u pismu.

Drugo, *R* treba imati *indikativnu funkciju* nošenja informacije o *D*-u. Dakle Dretskeova teorija je vrsta *teleološke semantike* koja koristi pojam funkcije (ako imate funkcije imate *telos* (cilj, svrhu)) za karakteriziranje reprezentacije. Na primjer, poruka „kandidat *C* je dobio posao“ ima *funkciju* reprezentirati tko je dobio posao. Taj drugi uvjet je vrlo važan, zato što Dretske smatra da on objašnjava kako je moguće da reprezentacije mogu biti netočne. Ako je, na primjer, zaposlenik pijan i piše da je kandidat *B* dobio posao, i to je neistinito, njegova poruka je netočna reprezentacija, zato što je funkcija poruke nositi informaciju o tome tko je dobio posao.

4. Biosemantika

4.1. Uvod

Dretske misli da se njegova karakterizacija reprezentacija i mentalnih intencionalnih stanja može potpuno naturalizirati. On smatra da pojmovi informacije, protoka informacije, i funkcije koje on koristi opisuju objektivna svojstva prirodnog svijeta. Posebno, mentalna stanja stječu svoje indikativne funkcije kroz prirodnu selekciju ili učenje. Ali postoje i druge vrste naturalističke teleološke semantike; a među njima je Ruth Garrett Millikanina biosemantika jedna od vrlo utjecajnih.

4.2. Biosemantika i indikatorna semantika

Kao što smo vidjeli, prema Dretskeovoj teoriji, reprezentacije su događaji koji imaju funkciju nositi njihovu prirodnu informaciju. Millikan kritizira ovo gledište.²² Iako se ona slaže s Dretskeom da reprezentacije reprezentiraju nešto zato što imaju funkciju reprezentirati to nešto, ona ne vjeruje da one imaju funkciju reprezentirati prirodnu informaciju koju dobivaju zahvaljujući uzročnim odnosima sa svijetom. Umjesto toga, ono što reprezentacije reprezentiraju ovisi o funkcijama koje reprezentacije imaju za sustave koji ih koriste ili, kako Garrett Millikan kaže, *konzumiraju*.

Mnoge teorije analiziraju intencionalnost kao relaciju između reprezentacije i onoga što je reprezentirano. Na primjer, u Dretskeovoj teoriji, intencionalnost se temelji na pouzdanom uzročnom odnosu između onoga što je reprezentirano i reprezentacije. Ali, Garrett Millikan misli da naturalistička intencionalnost uključuje trijadnu (*triadic*) relaciju između reprezentacije, onoga što je reprezentirano, i *korisnika* reprezentacije:

... what makes a thing into an inner representation is, near enough, that its function is to represent. But, I shall argue, the way to unpack this insight is to focus on representation *consumption*, rather than representation production. It is the devices that use representations which determine these to be representations and, at the same time ..., determine their content. (Garrett Millikan 2002, 501)

Dakle neki događaj je reprezentacija samo ako funkcionira kao reprezentacija za taj neki sustav koji je konzumira. Prije nego što krenemo u analizu ove teze, trebamo razmotriti Millikanin pojam funkcije.

4.3. Ispravne funkcije (*proper functions*)

Garrett Millikan bazira svoje gledište intencionalnosti na *povijesnom* obziru *ispravne* (proper) funkcije. Prema njoj, da bismo mogli ustvrditi da predmet *A* ima pravu funkciju *F*, moramo razmotriti evolucijsku povijest tog predmeta.

Easy cases of items having proper functions are body organs and instinctive behaviors. A proper function of such an organ or behavior is, roughly, a function that its ancestors have performed that has helped account for proliferation of the genes responsible for it, hence helped account for its

²² Millikan 2002, 501.

own existence. But the definition of „proper function” covers, univocally, the functions of many other items as well, including the functions of learned behaviors, reasoned behaviors, customs, language devices such as words and syntactic forms, and artifacts. (Garrett Millikan 1989, 289)

Dakle tipičan primjer prave funkcije su one funkcije koje su odabrane mehanizmom prirodne selekcije. Međutim važno je spomenuti da neke strukture mogu imati funkcije koje nisu povezane s uvjetima koji su ih selekcionirali. Na primjer, može se dogoditi da je jedna struktura sačuvana zato što je pogodnija od drugih struktura za zadovoljavanje cilja organizma ili sustava. Na koncu, Garrett Millikan ne pretpostavlja da prave funkcije, koje rezultiraju iz prirodne selekcije, određuju urođene strukture. Zapravo, prirodna selekcija može fiksirati za jedan sustav ispravnu funkciju: „biti modificiran iskustvom“. Onda, u ovom slučaju, sustav ispravno funkcionira zahvaljujući učenju.²³

4.4. Konzumiranje reprezentacije

Glavni pojam Millikanine teorije jest da određene funkcije određenog sustava stvore neki predmet ili događaj kao reprezentaciju kad taj predmet treba funkcionirati kao reprezentacija za sustav. Dakle trebamo pretpostaviti da svaki sustav koji ima reprezentacije uključuje jedan podsustav koji djeluje kao *potrošač* ovih predmeta kao reprezentacija. Na primjer, možemo uzeti u obzir perceptivni sustav koji ima unutarnje događaje koje koristi kognitivni sustav.

Ali nije nužno da potrošač koji koristi neki događaj kao reprezentaciju treba biti unutar istog organizma. Na primjer, razmotrimo slučaj životinja koje emitiraju zvukove kada se predatori približe njihovoj grupi. Ovi zvukovi predstavljaju opasnosti, ukoliko druge životinje iz skupine, na temelju tih zvukova, izbjegavaju predatore. Dakle zvuk koji emitira životinja dobiva svoj status reprezentacije i svoj sadržaj „opasnost u blizini“ zato što druge životinje konzumiraju taj zvuk na način koji zadovoljava njihove prave funkcije. U ovom slučaju, jedna važna funkcija je da sustavi, koji koriste informaciju, prežive.

4.5. Kad sustav koristi reprezentaciju kao reprezentaciju

Prema Millikan, potrošač koristi neke događaje kao reprezentacije ako su sljedeća dva uvjeta ispunjena.²⁴

(1) Ako reprezentacija nije točna, potrošač neće ispuniti svoje ispravne funkcije zahvaljujući reprezentaciji.

Razmotrimo, na primjer, dabar koji proizvodi zvuk zapljuskivanjem po površini vode repom. Da bi takvo ponašanje bilo reprezentacija i to što ona predstavlja, ovisi o činjenici da njegovo nastupanje u određenim okolnostima omogućava određenim potrošačima, odnosno drugim dabrovima, ispunjavanje određenih odgovarajućih funkcija koje će im omogućiti da prežive.

(2) Što je reprezentirano varira s oblikom reprezentacije u skladu s pravilima korespondentnosti koja pružaju semantiku za relevantni sustav reprezentacije.

²³ Garrett Millikan 2002, 501.

²⁴ Millikan 2002, 502.

U sustavu koji uključuje dabra koji *troši* zvuk vode kao signal opasnosti, taj zvuk ima strukturu. On se obavlja na određenom mjestu i vremenu koje je povezano sa strukturom opasnosti, koja pak se događa u određenom mjestu i vremenu.

4.6. Razlike između Dretskeove i Millikanine teorije

Da bismo prikazali različitost Millikaninog i Dretskeova pristupa naturalizaciji intencionalnosti, možemo koristiti primjer s nekim bakterijama koje žive u vodama sjeverne hemisfere.²⁵ Ove bakterije, koje su poznate kao *magnetotaktične*, imaju organele koji se nazivaju *magnetosomima* (sitni magnetići) i koji se orijentiraju prema magnetskom polu.²⁶ Te bakterije su anaerobne, što znači da za svoje postojanje ne trebaju kisik, zapravo, neke u njegovoj prisutnosti ne mogu preživjeti. Dakle koristeći orijentaciju magnetosoma, ove bakterije se kreću od površine mora koja je bogata kisikom prema onoj koja je manje bogata istim.

Prema Dretskeovoj teoriji, magnetosomi nose prirodnu informaciju o smjeru magnetskog polja Zemlje, zato što unutarnje konfiguracije magnetosoma kovariraju sa smjerom magnetskog polja. Ali Millikan misli da konfiguracije magnetosoma reprezentiraju ono što je potrebno da bi bakterija, koja je potrošačica ove reprezentacije, mogla izvesti svoju ispravnu funkciju. Prema tome konfiguracija magnetosoma reprezentira smjer vode bez kisika.

²⁵ Millikan 2002, 504.

²⁶ Millikan 2002, 504.

5. Normativizam

5.1. Uvod

Utjecajni filozofski pristup intencionalnosti usmjeren je na propozicijske stavove. Pripisivanja ovih mentalnih stanja uključuju opis određenog stava, na primjer vjerovanja, nada, želja. Nadalje rečenica poslije „da“ jezično izražava propoziciju. Na primjer, tipično pripisivanje propozicijskih stavova je sljedeće:

(1) *S* vjeruje (nada se, želi, itd.) *da* je danas četvrtak.

Općenito se razmatra da subjekt ima propozicijski stav samo kad on ima relevantne pojmove. Pripisivanje (1) zahtjeva da *S* ima pojmove DANAS i ČETVRTAK.

Normativizam je doktrina koja kaže da su propozicijski stavovi, djelomično, *konstituirani* s obzirom na osjetljivost prema nekim normama. Ove norme mogu definirati stavove. Na primjer, one određuju razliku između vjerovanja i želje. Osim toga norme su relevantne za definiciju propozicija i pojmova. Tako, prema normativizmu, biti svjestan da on mora djelovati na neke načine jest bitan uvjet za imati propozicijske stavove.

Možemo formulirati normativizam koristeći pojam *normativnog iskaza*. Ovaj tip iskaza uključuje da se agent *treba* ponašati na neke određene načine. Dakle možemo reći da prema normativizmu, pripisivanja propozicijskih stavova uključuju normativne iskaze koji opisuju bitne uvjete za ove stavove.

U slučaju nekog vjerovanja, pripisivanje može uključiti sljedeći iskaz:

(2) Ako *S* vjeruje da *P*, onda *S* *treba* ostvariti *djelovanje A*.

Na primjer, ako neka osoba vjeruje da *P* i vjeruje da ako *P*, onda *Q*, onda ona *treba* vjerovati da *Q*. Pored toga, ako osoba ima dokaz protiv *P*-a, ona *ga* *treba* demantirati ili ako to nije moguće, *treba* odustati od vjerovanja da *P*.

Neke pristaše normativizma tvrde da agent, kad ima neki propozicijski stav, on ima *razloge* za djelovanje na određene načine.

5.2. Normativističko područje

Normativisti smatraju da postoje različite norme, i dakle različiti tipovi djelovanja, koje su bitne za propozicijske stavove. Možemo razlikovati tri tipa normi koje su bitne za definiciju mentalnih stavova ili sadržaja.²⁷

Prvo, norme *proceduralne racionalnosti* reguliraju kako se vjerovanja trebaju integrirati s drugim intencionalnim stavovima. Posebno, ove norme propisuju kako se vjerovanja trebaju povezati u argumentima. Minimalno, ljudi ne mogu istovremeno imati vjerovanja koja su očito kontradiktorna.

Drugo, norme *epistemičke racionalnosti* zahtijevaju da se vjerovanja temelje na dobrom dokazu. Dakle ove norme reguliraju da imati neko vjerovanje zahtjeva precizirati razloge zbog kojih se prihvaća to vjerovanje. Na primjer, subjekt za svoje vjerovanje da limun stoji ispred njega treba dati kao razlog činjenicu da on vidi da je limun ispred njega.

²⁷ Za ovu klasifikaciju, vidi Bortolotti 2010.

Konačno, norme *agentske racionalnosti* reguliraju kako agenti *trebaju* djelovati u određenim uvjetima kad imaju neko vjerovanje. Na primjer, ako neka osoba vjeruje da nije dobra ideja popiti hladnu vodu kad je vrući dan, treba izbjegavati piti hladnu vodu kad je vruće.

5.3. Inferencijalizam

Centralna ideja Roberta Brandoma jest da bi prikaz značenja lingvističkih izraza i značenje intencionalnih stanja trebalo biti utemeljeno na ulogama koje imaju pri rezoniranju. Prema tome inferencijalna i opravdavajuća uloga intencionalnih stanja i u praktičnim i teorijskim slučajevima konstituira sadržaje.

Osim toga, on navodi centralno obilježje posjedovanja zadovoljavajućih mentalnih stanja u terminima onoga na što su subjekti obvezni u okviru socijalne prakse pružanja i traženja razloga.

Brandom je razvio ovo stajalište na konstitutivnoj ulozi obveza u pripisivanju mentalnih stanja i lingvističkih značenja u svom generalnom filozofskom projektu. On je istražio grananje ovog stajališta za mnoga različita filozofska pitanja koja polaze od prirode lingvističkog značenja, filozofije djelovanja, uloge percepcije u epistemologiji, te prirode objektivnosti. Najvažnije publikacije gdje se ovaj projekt nastavlja su *Making it Explicit: Reasoning, Representing, and Discursive Commitment* (Brandom 1994) i uvodna knjiga *Articulating Reasons* (Brandom 2000).

5.4. Generalni problem: priroda razuma

Brandom je, u Brandom 2002, ponudio prikaz intencionalnosti i sadržaja manifestiranih na nivou mentalnog života koji on zove „razum“ (*sapience*). Ovo je nivo mentalnog života stvorenja koja reflektivno upotrebljavaju pojmove i primjenjuju ih u suđenju i razmišljanju. Shodno tomu njegov fokus je na pojmovnom sadržaju. Paradigmatski primjer ovog tipa sadržaja uključen je u vjerovanje i mišljenje. Subjekt s namjerom da vjeruje da je kuća u plamenu treba imati pojmove KUĆA i PLAMEN.

Prema Brandomu, pojmovni sadržaj ima dvije različite dimenzije koje se pojavljuju ako uzmemo u obzir ono što je uključeno u razumijevanje tvrdnji i mišljenja drugih ljudi. Prva od njih, koju on zove propozicijski sadržaj, ono je što drugi misle ili govore. Ova dimenzija uključuje ono što se može reći ili misliti primjenom pojmove. Nadalje pojmovni sadržaj ima *reprezentacijsku dimenziju*. Ova dimenzija uključuje ono što drugi misle i govore o tome, to jest stvarima koje uzimaju u obzir što se govori i misli.

Brandom nudi međusobno povezane prikaze ovih dviju dimenzija pojmovnog sadržaja. Započnimo s njegovim stajalištem o prirodi propozicijskog sadržaja.

5.5. Inferencijalni prikaz propozicijskog sadržaja

Brandom nudi inferencijalni prikaz propozicijskog sadržaja.²⁸ Prema ovom stajalištu, propozicijski sadržaji imaju esencijalno obilježje koje bi trebalo uzeti kao premise ili konkluzije u zaključivanju.

U slučaju mentalnih stanja, kao što su vjerovanja ili želje, inferencijalna artikulacija njihovog propozicijskog sadržaja manifestira se u činjenju određenog ponašanja racionalnim. Na primjer, želja za pijenjem vode i vjerovanje da je ispred tebe čaša vode čini postupak pijenja vode iz čaše racionalnim. Ako vjeruješ da je danas ponedjeljak i

²⁸ Vidi § 3 u Brandom 2002.

vjeruješ da je ponedjeljkom bolje ostati u krevetu, tada će biti racionalno za tebe zaključiti da je danas bolje ostati u krevetu.

Brandom tvrdi da je ono što čini različitu primjenu pojmova upravo činjenica da oni omogućuju svojim vlasnicima artikuliranje sadržaja koji mogu ući u zaključivanje. On uspoređuje čovjeka koji posjeduje pojam crveno sa životinjom (ili napravom) koje imaju diferencijalne dispozicije emitiranja zvuka "Ovo je crveno" u prisustvu crvene boje. Dok je čovjek svjestan i osjetljiv na načine na koje sud "Ovo je crveno" ulazi u mrežu ili inferencijalne relacije, životinje manjkaju takvu svijest i povezane sposobnosti.²⁹

5.6. Socijalna dimenzija sadržaja

Prema Brandomu, reprezentacijska dimenzija pojmovnog sadržaja se uzima u obzir prepoznavanjem kako inferencijalna dimenzija propozicijskog sadržaja uključuje socijalnu artikulaciju.

U stvari, na temelju inferencijalnog prikaza propozicijskog sadržaja, izricanje tvrdnji i izražavanje vjerovanja i drugih mentalnih stanja načini su sudjelovanja u socijalnoj igri davanja i traženja razloga. Igra uključuje preuzimanje odgovornosti za ono što vjerujemo i tvrdimo, s obzirom da moramo prepoznati određene zahtjeve. Ovi zahtjevi proističu iz činjenice da naša vjerovanja i tvrdnje imaju mjesto u inferencijalnoj praksi koja je regulirana određenim normama. Ove norme zahtijevaju da u iznošenju tvrdnji i izražavanju vjerovanja prepoznamo da postoje neke stvari koje bismo trebali činiti, drugim riječima, da imamo određene obveze (commitments).

Tako, pripisivanje subjektu vjerovanje da p je slučaj, zahtijeva pretpostavku da je subjekt *obvezan* ponuditi p kao premisu za neko teorijsko ili praktično rezoniranje. Nadalje subjekt je *obvezan* ponuditi razloge za potporu p -a ako se njezino vjerovanje dovede u sumnju. Povrh toga, ako su ponuđeni neki suprotni dokazi, subjekt će biti obvezan ili osporiti takve suprotne dokaze ili odustati od početnog vjerovanja da p . Jasno je da ove obveze mogu biti promatrane kao da proističu iz određenih zahtjeva u odnosu na subjekta jednom kada je uključen u socijalnu praksu.

Kao što to Brandom iznosi:

Suđenje i djelovanje razlikuje se od drugih vrsta činjenja zbog vrste obveza koje uključuju. Suđenje ili tvrđenje je zauzimanje stava- preuzimanjem obveze. Pojmovna artikulacija ovih obveza, njihov status kao osobitih diskurzivnih obveza, sastoji se u načinu na koji su podložne zahtjevima za *opravdanjem*, i načinu na koji služe kako opravdanju nekih dodatnih obveza tako i sprječavanju opravdanja drugih obveza. (Brandom 2002, 512)

Dakle zahtjev za iznošenjem tvrdnji i posjedovanjem vjerovanja se sastoji u tome da su određene obveze preuzete. Ove obveze su preuzete, ili eventualno odbačene, na način da su nekako osjetljive ili da postoji eksplicitna svijest o specifičnoj inferencijalnoj ulozi povezanoj s određenim propozicijskim sadržajem i pravilima koja njima upravljaju.

Budući da smo razjasnili Brandomov prikaz propozicijskog sadržaja u terminima određenih izvedbi unutar socijalne prakse, sada razmotrimo njegov prikaz reprezentacijske dimenzije sadržaja.

²⁹ Brandom 2001, 511.

5.7. Pripisivanje vjerovanja i reprezentacijska dimenzija sadržaja

Brandomovo stajalište o ulozi obveza i o socijalnoj praksi u vjerovanjima i tvrdnjama nudi indicaciju koja se odnosi na to gdje trebamo tražiti njegov prikaz reprezentacijskih dimenzija sadržaja. Trebali bismo razmotriti prakse implicirane za pripisivanje tvrdnji i vjerovanja. Za određenu propoziciju *p*, ova pripisivanja uključuju tvrdnje sljedećeg tipa:

- (1) S vjeruje da *p*.
- (2) S tvrdi da *p*.

Međutim umjesto istraživanja logičkih obilježja rečenica kao što su (1) i (2) (kao što je to učinio Chisholm), prema Brandomu, trebali bismo otkriti kako ova pripisivanja ulaze u socijalnu igru pružanja i traženja razloga. Oni koji su u uključeni u tu igru imaju različite perspektive o tome što su njihove obveze i obveze drugih ljudi. Ove perspektive se temeljenatoj praksi. Tako, kao što to on ističe, moramo objasniti:

kako implicitne reprezentacijske dimenzije inferencijalnih sadržaja tvrdnji proističe iz različitih perspektiva između onoga koji proizvodi i onda koji koristi razloge. (Brandom 2002, 513)

5.8. *De dicto* i *de re* pripisivanja

Da bi cijenili Brandomov prikaz pripisivanja vjerovanja i tvrdnji, moramo povući razliku između *de dicto* i *de re* pripisivanja. Razmotrimo pripisivanja:

- (3) S vjeruje da će 2014. Predsjednik/ica hrvatske vlade biti ateist/ateistkinja.

Ovdje, (3) predstavlja jednu neodređenost u odnosu na ono o čemu je ta misao. Prema tome reprezentacijsko obilježje pripisanog vjerovanja je neodređeno.

Prema drugom čitanju, vjerovanje se odnosi na sadašnjeg predsjednika hrvatske vlade, i njezin sadržaj će biti istinit ako on jest ateist. Ovo je *de re* (o stvari) čitanje vjerovanja, s obzirom da se odnosi na određeni specifični entitet. S druge strane, može biti uzeto da vjerovanje uzima u obzir činjenicu da onaj/ona koji/a bude predsjednik/ica vlade 2014, on ili ona će biti ateist. Tako, ovo vjerovanje ne uzima u obzir specifičan entitet, već rečenicu poslije „da“ izraza. Ovo čitanje je *de dicto* (o onome što je rečeno), s obzirom da vjerovanje uzima u obzir rečenicu koja dolazi poslije „da“ izraza, a ne specifičnog pojedinca.

Znači da ćemo imati dva čitanja (3) koje može biti precizirano upotrebom izraza „o“:

- (3*) S vjeruje o predsjedniku/ici hrvatske vlade 2014. da će biti ateist/ateistkinja. (*De re* pripisivanje)
- (3**) S vjeruje da onaj/ona koji bude predsjednik/ica hrvatske vlade će biti ateist/ateistkinja. (*De dicto* pripisivanje)

Brandom tvrdi da su *de re* pripisivanje stavova ona koja otkrivaju o čemu su mentalna stanja i tvrdnje te na taj način otkrivaju svoju reprezentacijsku dimenziju. Na taj način on pristupa problemu karakteriziranja reprezentacijske dimenzije pojmovnog sadržaja pružanjem prikaza socijalne prakse na kojoj se temelje *de re* pripisivanja propozicijskih stavova.

Ovaj prikaz bi trebalo biti osiguran u terminima socijalne prakse u odnosu na pružanje i upotrebu razloga. Ove prakse dane su putem obveza koje proističu iz

osjetljivosti na inferencijalnu ulogu propozicijskih sadržaja implicitnih u njihovoj inferencijalnoj artikulaciji.

Centralna ideja koju Brandom upotrebljava u nastavku ove analize ona je o komunikativnoj praksi koja koristi pripisivanje vjerovanja. Ova praksa može biti shvaćena kao da je utemeljena na "postizanju uspjeha" obveza preuzetih od pojedinaca koji su u nju uključeni. Važno je uočiti da subjekt koji pripisuje vjerovanja ili tvrdnje treba pratiti svoje vlastite obveze i one koje su predmet (cilj) njezinih pripisivanja.

Razmotrimo *de dicto* pripisivanje vjerovanja od strane subjekta A u odnosu na subjekt B:

B vjeruje (ili tvrdi) da $P(t)$.

U skladu s Brandomovim prikazom tvrdnji ili vjerovanja, ovdje postoje dvije obveze. Prvo, postoji obveza pripisana od strane A-a u odnosu na B:

1. A pripisuje B-u doksastičku obvezu u odnosu na $P(t)$.

Nadalje postoji obveza B-a o njegovom pripisivanju:

2. A je obvezan u odnosu na tvrdnju da B vjeruje (ili tvrdi) da $P(t)$.

Dakle u točki 2. je opisana obveza koju A preuzima u svojem pripisivanju u 1. Prema tome A preuzima obvezu u odnosu na tvrdnju da će B biti obvezan u odnosu na izreku $P()$ kao takvu.

Nemojmo uzeti u obzir *de re* pripisivanje A-a u odnosu na B.

(5) B vjeruje (ili tvrdi) o t da $P(t)$

Na primjer, ovo *de re* pripisivanje može biti učinjeno od strane tužioca u odnosu na branitelja:

(6) Branitelj tvrdi o patološkom lažljivcu da je vjerodostojan svjedok.

Prema Brandomu, *de re* pripisivanje propozicijskog stava čini eksplicitne obveze koje su pripisane i one koje su preuzete u odnosu na ono što je rečeno.

Dio specifikacije sadržaja koji se pojavljuje kroz *de dicto* 'da' izraze ograničen je na ono što bi, prema onom koji pripisuje, onome kome se obveze pripisuju (ili u strogom smislu bi se trebale) trebalo potvrditi kao izraz o tome na što je taj pojedinac obvezan. Dio specifikacije sadržaja koji se pojavljuje unutar područja *de re* 'o' uključuje što, prema onome koji pripisuje obveze (ali ne nužno prema onom kome se pripisuju) je potvrđeno kao izraz o tome na što je predmet pripisivanja obvezan. (Ovo je ono što bi predmet trebao, u odnosu na onoga koji pripisuje, potvrditi samo u puno slabijem smislu 'bi trebao'.) (Brandom 2002, 517)

Prema tome pomoću *de re* pripisivanja propozicijskih iskaza inferencijalna artikulacija sadržaja je tako podijeljena u terminima pomoćnih hipoteza dostupnih osobi kojoj se vjerovanje pripisuje, predmetu, i perspektivi dostupnoj onome koji pripisuje. Tako ono što se misli ili je rečeno o ovisi o dostupnosti ovih perspektiva koje imaju utjecaj na zaključke koji mogu biti izvučeni.

Gdje specifikacija sadržaja ovisi o pomoćnim obvezama onoga koji pripisuje, i koje predmet ne mora dijeliti, tada sadržaj mora biti razriješen u terminima *de re* čitanja.

U slučaju razmotrenom iznad, tužioc A interpretira branitelja B kao da formira tvrdnju o tome što on (A), uzimajući u obzir druge pomoćne obveze koje je preuzeo, uzima da je patološki lažljivac.

Tamo gdje specifikacija sadržaja ovisi o obvezama koje onaj koji pripisuje prepoznaje kao dostupne predmetu, a ne onome koji pripisuje, pripisivanje je stavljeno u *de dicto* poziciju unutar te rečenice. Tužitelj bi trebao pripisati tvrdnji ili vjerovanju branitelja *de dicto* čitanje sadržaja da je osoba koju je pozvao za svjedoka vjerodostojna.

Promatrano na ovaj način, *de re* pripisivanja su sredstva koja imaju ulogu u komunikaciji, i tako rasvjetljuju socijalnu dimenziju uključenu u razradu reprezentacijske dimenzije pojmovnog sadržaja. Ona su u stvari upotrijebljena u namjeri da se razumiju drugi, i ovo razumijevanje je ograničeno obvezama preuzetim i pripisanim. Brandom formulira ovu ideju kao što slijedi:

Biti u mogućnosti razumjeti što drugi govore, u smislu koji čini njihove napomene dostupne za upotrebu kao premise u nečijem vlastitom zaključivanju, ovisi o postojanju mogućnosti specificiranja onih sadržaja u *de re*, a ne samo u *de dicto* terminima. (Brandom 2002, 518).

5.9. Neka generalna obilježja Brandomovog pristupa

Teorije o vještini i upotrebi pojmova, isto tako i pojmovnog sadržaja i njihovog značenja, može biti klasificirana u dva glavna tipa. Određena doktrina će se fokusirati prvo u definiranju toga što su pojmovi i što je pojmovni sadržaj, a onda će nastaviti u objašnjavanju kako koristimo pojmovni sadržaj i nanačin na koji koristimo pojmove. Brandom se suprotstavlja ovom pristupu te ga naziva platonistička strategija.³⁰

Tipični primjer ove strategije bio bi, na primjer, tvrditi da sadržaj vjerovanja da sunce izlazi može biti specificiran kao niz mogućih svjetova gdje je slučaj da sunce izlazi. Umjesto toga, on podupire ono što zove pragmatični pristup pojmovnom sadržaju. Ovaj pristup ima namjeru objasniti pojmovni sadržaj uzimajući u obzir naše prakse primjene pojmova u mislima i jeziku. Dakle pripisivanje zadovoljavajućeg mentalnog stanja određenom subjektu bit će specificirano u terminima djelatnikovog znanja kako uraditi određene stvari.

Prema tome Brandomov projekt u objašnjenju intencionalnosti je takav da otkriva (*makes explicit*) prakse koje su uključene u konkretne postupke tvrđenja, vjerovanja i suđenja. Stoga on kaže da bi eksplicitan pojmovni sadržaj ovih postupaka trebao biti istražen uzimajući u obzir ono što je implicitno u određenim relevantnim praksama unutar kojih se ovi postupci izvode.

Za Brandoma, centralne socijalne lingvističke prakse uključene u primjenu pojmova, isto kao i u primjenu razumnosti, one su koje se odnose na davanje i traženja razloga pa se tako, ove prakse, fokusiraju na procjenjivanje potpore tvrdnji i prihvatljivosti zaključivanja.

Ove prakse uključuju normativnu dimenziju, s obzirom da specificiraju kako bi pojedinci trebali prosuđivati i djelovati na temelju svojih tvrdnji.

Brandom tako misli da postoji diskontinuitet između razuma i nivoa mentalnog života stvorenja, kao što su životinje, koje posjeduju samo osjećaj shvaćen tek kao pasivna reakcija na podražaj. Slično, razum razgraničuje ljudska bića od artefakata koji mogu shvatiti informaciju iz okoline.

³⁰ Brandom 2000, 4.

Jasno, ovaj se pristup razlikuje od onoga Freda Dretskea i Ruth Millikan. Ovi autori su predani u naglašavanju kontinuiteta između različitih formi intencionalnosti i sadržaja i, tako, sličnosti između zadovoljavajućih ljudskih stanja, životinja, artefakata, i prirodnih nositelja informacija.

Ova premisa o diskontinuitetu između razuma i osjećaja je povezana s Brandomovim sa stajalištem da normativnost relevantna u determiniranju dimenzija razuma je socijalni fenomen. Ovo, prema Brandomu, znači da razum ne može biti uhvaćen u terminima bioloških ili fizikalnih znanosti.

Umjesto toga, on misli da norme koje ograničavaju primjenu pojmova i razumijevanje jesu pravi objekt za sociologiju ili druge znanosti koje se ne mogu reducirati na prirodne znanosti kao što su fizika i biologija. Međutim on tvrdi da on ne zastupa natprirodne "sablanske entitete". Umjesto toga, on unaprjeđuje metodološku tvrdnju da su socijalne i povijesne znanosti u boljem položaju u otkrivanju izvora i prirode normi koje determiniraju propozicijski sadržaj i njegov povezani reprezentacijski sadržaj.³¹

³¹ Brandom 2000, 6.

6. Prigovori normativizmu i odgovori

6.1. Ne pratimo racionalne norme

Georges Rey (2007) kritizira normativizam. Prvi prigovor, kojim napada interpretacionizam, jest da nema sporazuma o normama koje su bitne za definiciju propozicijskih stavova. Štoviše, on smatra da norme racionalnosti nemaju veliku ulogu u realnom psihološkom životu. Zapravo, mi smo skloni sustavnim pogreškama koje pokazuju da ne pratimo one racionalne norme za koje normativisti misle da su bitne kod intencionalnih stanja.

Nadalje Rey navodi utjecajno istraživanje Amosa Tverskyja i Daniela Kahnemana, za koje su dobili Nobelovu nagradu za ekonomiju 2002. godine. Pomoću različitih eksperimenata pokazali su da ljudi sustavno ne prate preporučene racionalne načine razmišljanja.³² Na primjer, s obzirom na proceduralnu racionalnost, pretpostavlja se da normativni standardi probabilističkog razmišljanja zahtijevaju da vjerojatnost konjunkcije dviju propozicija ne može biti veća od vjerojatnosti jednostavnije propozicije. Zamolili su subjekte da pročitaju sljedeći odlomak:

Linda is 31 years old, outspoken and very bright. She majored in philosophy. As a student, she was deeply concerned with issues of discrimination and social justice and also participated in antinuclear demonstrations. (Kahneman, Slovic, and Tversky 1982, 91)

Potom su ih zamoli da procjenjuju vjerojatnosti sljedećih propozicija:

- (1) Linda is active in the feminist movement.
- (2) Linda is a bank teller.
- (3) Linda is a bank teller and is active in the feminist movement.

Većina subjekata, suprotno normama probabilističkog razmišljanja, sudila je da je propozicija (3) vjerojatnija od propozicije (1) ili propozicije (2). Slično, s obzirom na epistemičku racionalnost, postoje istraživanja koja pokazuju da ljudi ne prate ove norme kad trebaju smanjiti vjerojatnost koju su pripisivali nekoj propoziciji jer imaju novi suprotni dokaz.³³

Usto Rey pruža argumente koji pokazuju da je i kod djelovanja uloga racionalisti ograničena. Prema Reyu, postoji puno djelovanja koja uključuju intencionalnost, ali nisu racionalna, kao što je udaranje nogom u vrata u ljutnji, skakanje gore-dolje od radosti, itd.³⁴

Konačno, prema Reyu, interpretacionistički normativizam, koji se temelji na pučkoj psihologiji, pruža „površan pogled“ na um koji se temelji na malobrojnim tipovima mentalnih fenomena. Pučka psihologija ne može reći ništa o mnogim mentalnim procesima koji se stvaraju u percepciji, mišljenju, kontroliranju ponašanja, itd. On misli da mi nemamo privilegirani *apriorni* pristup svojim intencionalnim stanjima. Stoga mi trebamo sumnjati da je *apriorna* metoda interpretacionističkih normativista korisna.

³² Kvalitetan pregled ovih istraživanja nalazi se u Kahneman 2002.

³³ Vidi Kahneman, Slovic, i Tversky 1982.

³⁴ Rey 2007, 72.

Štoviše, on smatra da “our relation to our minds is pretty much on a par with our relation to our bodies” (Rey 2007, 74). Prema Reyu, normativizam daje vrlo ograničen opis uma, a teorija intencionalnih stanja treba se temeljiti na neuroznanosti i drugim kognitivnim znanostima.

6.2. Realistički normativizam

Neki normativisti misle da su propozicijski stavovi normativni jer se njihova pripisivanja temelje na interpretaciji. Suprotno, Ralph Wedgwood misli da normativna dimenzija ovih mentalnih stanja potječe iz njihove objektivne prirode. On pruža normativizam kao metafizičko učenje o prirodi intencionalnih stanja.³⁵ Glavna ideja njegovog gledišta je da bi se imala intencionalna stanja, treba imati neke dispozicije za pratiti neke racionalne norme u određenim uvjetima. Dakle on bi mogao karakterizirati pripisivanja vjerovanja kako slijedi:

S vjeruje da *P* ako i samo ako *S* ima *dispoziciju* za pratiti, u uvjetima C_1, \dots, C_n , neke norme *N* prepoznavajući da on treba izvesti djelovanja A_1, \dots, A_n .

Osobito, u svom *argumentu asimetrije* on zaključuje da dispozicije koje trebaju imati intencionalna mentalna stanja, trebaju se temeljiti na primitivnim dispozicijama za praćenje nekih normi. Ove bazične dispozicije su one koje trebamo imati kako bismo mogli imati pojmove.

Pomoću „defeasibility” argumenta Wedgwood tvrdi da se korištenje pojma temelji na osjetljivosti na uvjete u kojima bi se moglo iracionalno koristiti pojam.

There is a reason for thinking that (the meaning constituting) dispositions cannot in fact be specified without mentioning normative properties and relations...They are dispositions to engage in certain forms of rational reasoning. For example, one sort of rational reasoning might lead one from having a visual experience that presents an object in a certain distinctive way (in the absence of any positive reason to believe one’s experiences to be unreliable) to one’s forming a belief that predicates the concept “... is yellow” of the object in question. A disposition for this sort of reasoning might be essential to mastering the basic rule of rationality that applies to the concept “...is yellow” and so also to possessing that concept. (Wedgwood, forthcoming, 4, as reported in Rey 2007)

Wedgwood kaže da su ove normativne dispozicije osnovne jer sve druge dispozicije koje su bitno vezane za propozicijske stavove proizlaze iz njih. Štoviše, ove osnovne dispozicije su normative jer *osjetljivost* subjekta na racionalne norme regulira njihove manifestacije. Prema njemu, osnovne racionalne dispozicije su relevantne za dva glavna dijela propozicijskih stavova: *stav* i *propozicija*. S obzirom na stav, različite norme reguliraju različite stavove. Na primjer, kad je riječ o vjerovanju, Wedgwood smatra da:

..., for example, perhaps the nature of the attitude of belief is given both by the principle that the belief is correct if and only if the content of the belief is true, and by some related principle that specifies certain ways of revising beliefs as rational (or specifies certain other ways of revising beliefs as irrational). (Wedgwood 2007b, 87)

³⁵ Vidi Wedgwood 2007a i Wedgwood 2009.

Dakle ako *S* vjeruje da *P*, on ima dispoziciju za djelovanjem u skladu s nekim normama koje su različite od onih koje pripisuju što *S* treba činiti ako on želi da *P*.

Norme koje se odnose na propozicijski dio nekog propozicijskog stava temelje se na dispozicijama koje su bitne za upotrebu pojmova koji su u vezi s tom propozicijom. Ove su dispozicije za *korektno* korištenje pojmova u skladu s nekim normama racionalnosti.

Postoje dvije vrste normi za karakteriziranje pojmova. Prva skupina normi određuje kada su vjerovanja, koja obuhvaćaju neki pojam, istinita. Na primjer, istinosnt uvjet vjerovanja da je limun žut jest činjenica da je limun žut. Dakle postoje norme koje određuju kakvu pojam LIMUN i pojam ŽUTO imaju ulogu u uvjetima istinitosti vjerovanja da je limun žut. U ovom slučaju, ove norme određuju da se pojam LIMUN treba odnositi na limun, a da se pojam ŽUTO treba odnositi na žuto.

U drugu skupinu pripadaju normativna načela koja određuju kako racionalno koristiti pojmove. Na primjer, agent koji ima pojam ŽUTO, i koji vidi da je neki predmet žut i nema razloga sumnjati da predmet nije žut, on *treba* koristiti pojam ŽUTO. Slično, ako on ima pojam AKO, onda on *treba* pratiti *modus ponens*. Wedgwood formulira tezu da su pripisivanja propozicijskih stavova normativna koristeći hipotezu da ova mentalna stanja uključuju pojmove.

6.3. Superracionalno biće

Wedgwoodov glavni argument za svoje gledište je da koherentno možemo izumjeti totalno racionalno biće, odnosno, koje nema iracionalnu dispoziciju, i koje ima sve pojmove koje i mi imamo.³⁶ Štoviše, on smatra da je imati neke dispozicije bitno za imati pojmove. Dakle ako je ovo biće moguće, imati racionalne dispozicije bitno je za imati pojmove koje i mi imamo:

Now there are reasons for thinking that the dispositions that are essential to possessing a concept (or to being capable of an attitude-type) must be rational dispositions. One of these reasons is that it seems that any concepts that you have could be shared by a perfectly rational being who had no irrational dispositions at all. (For example, the perfectly rational being would need to possess these concepts in order to ascribe attitudes to you accurately, and to diagnose the various confusions and irrationalities that mar your thinking.) However, if it is in virtue of some of her dispositions that the perfectly rational being possesses these concepts, and the perfectly rational being has no irrational dispositions at all, then it must be in virtue of some rational disposition that she possesses the concept. And if the dispositions in virtue of which a thinker possesses a concept are essential to possessing the concept, then it must also be in virtue of this rational disposition that you possess the concept in question. (Wedgwood 2007b, 90)

6.4. Optužba „Panglossianizma“.

Wedgwood misli da njegova teorija normativnih dispozicija može demantirati prigovore normativizma koji se fokusiraju na iracionalnosti ljudi. On prepoznaje da ljudi iracionalno misle i da se ponašaju iracionalno. Ali ove se pogreške događaju kada relevantni uvjeti za manifestaciju racionalnih dispozicija nisu ispunjeni (kad *ceteris* nisu *paribus*). Stoga iako ponekad subjekti ne prate norme racionalnosti, oni mogu imati racionalne dispozicije. U principu, može se objasniti zašto one nisu manifestirane. Neki

³⁶ Wedgwood 2007b, 90.

zastupnici normativizma koriste razliku između *sposobnosti* i *performansi* koja se koristi i u jezikoslovlju, prema kojoj netko može imati jezične kompetencije, ali u određenim neoptimalnim okolnostima, neće doći do njihove izvedbe.

Rey odgovara da su ljudi iracionalni na sustavan način i to se ne može objasniti samo kao pogreške performansi. Obrnuto, on misli da iracionalnost pokazuje da ljudi nemaju racionalne dispozicije. Na primjer, kognitivni znanstvenici pretpostavljaju da u umu postoje različiti moduli koji podržavaju rasuđivanje i koji ne odgovaraju racionalnim normama. Suprotno, oni rade manje idealizirane strategije.

Nadalje Rey temelji drugu verziju svoje kritike normativizma na pretpostavki da imamo pojmove koji uključuju kontradiktorna vjerovanja. Dakle racionalne dispozicije ne mogu biti bitne za ove pojmove. Na primjer, on razmatra pojam DUŠA (*immaterial soul*).³⁷ On smatra da su David Hume ili Derek Parfit pokazali da imati pojam DUŠA, koji se odnosi na neku supstanciju, uključuje nevjerojatna i kontradiktorna vjerovanja.³⁸ Ova su vjerovanja o mogućnosti osobnog identiteta bez kontinuiteta tijela, psihološkog karaktera, i pamćenja.

Razmotrimo, na primjer, Humeov poznati odlomak:

For my part, when I enter most intimately into what I call myself, I always stumble on some particular perception or other, of heat or cold, light or shade, love or hatred, pain or pleasure. I never can catch myself at any time without a perception, and never can observe any thing but the perception.... If any one, upon serious and unprejudic'd reflection thinks he has a different notion of himself, I must confess I can reason no longer with him. All I can allow him is, that he may be in the right as well as I, and that we are essentially different in this particular. He may, perhaps, perceive something simple and continu'd, which he calls himself; tho' I am certain there is no such principle in me. (Hume 1978, 252)

Wedgwood odgovora da hipotetički kompletno racionalno biće može imati pojam DUŠA. Na primjer, on može koristiti sljedeće pripisivanje vjerovanja:

(1) Neki ljudi vjeruju da imaju dušu koja može postojati poslije smrti tijela.

Prema Wedgwoodu, to znači da superracionalno biće ima pojam DUŠA. Ali ono ima samo racionalne dispozicije. Dakle pojam DUŠA je slučajno vezano s nekim iracionalnim dispozicijama. Wedgwood zaključuje da ove dispozicije koje su temeljne za imati i koristiti pojam DUŠA trebaju biti racionalne.

Nadalje Wedgwood objašnjava da njegovi argumenti samo pokazuju da imati pojmove zahtijeva minimalnu racionalnost. Jedna važna dimenzija u debati između Reya i Wedgwooda, i općenito u debati između normativista i anti-normativista, diskusija je o normama koje su bitne za propozicijske stavove. Neki normativisti, osobito interpretacionisti, smatraju da ove norme trebaju biti idealna načela „savršene“ racionalnosti. Drugi misle da ove norme mogu biti manje zahtjevne. Wedgwood misli da imati intencionalne stavove uključe *minimalnu racionalnost*. Na primjer, za imati pojam AKO (... ONDA) subjekt treba imati dispoziciju samo za pratiti *modus ponens*. Naravno ima drugih racionalnih načela koja su vezana s pojmom AKO, kao na primjer *modus tollens*. Ali Wedgwood smatra da subjekt za imati pojam AKO ne treba pratiti sva ova ostala načela.

³⁷ Rey 2007, 77.

³⁸ Vidi Parfit 1984.

Dakle on misli da ima dva odgovora na optužbu Panglossianizma. Prvo, minimalna racionalnost ne isključuje da osoba koja ima neke pojmove može imati neke iracionalne dispozicije koje nisu bitne za imanje ovih pojmova. Drugo, Wedgwoodov racionalizam se temelji na dispozicijama. Dispozicije se manifestiraju samo kad su neki uvjeti zadovoljeni, tj. kada *ceteris* su *paribus*. Dakle agenti koji su iracionalni u nekim slučajevima, mogu istovremeno imati racionalne dispozicije koje se manifestiraju kad su uvjeti optimalni.

6.5. Optužba “površnosti”

Georges Rey pruža i metodološki odgovor Wedgwoodovom normativizmu. Wedgwood želi pružiti realističku teoriju intencionalnih stavova koristeći pojam dispozicije. Međutim Rey tvrdi da Wedgwood temelji svoju tezu da su ove dispozicije racionalne na običnim intuicijama o tome što je uključeno u korištenju pojmova i intencionalnih stavova.³⁹ Rey drži da možemo podijeliti ove intuicije i također da može biti istinito da je normativizam najbolja teorija o tome što je implicitno u ovim intuicijama. No Rey smatra da treba biti pokazano da ove intuicije trebaju usmjeravati našu teoriju o bitnim svojstvima intencionalnih stavova.

Rey napada *apriornu* metodu normativizma i podržava empirijska istraživanja uma. Posebice, jedan je problem za normativizam objasniti kako se intencionalna stanja realiziraju u mozgu. Na primjer, Davidson ili Dennett smatraju da se intencionalna mentalna stanja ne mogu reducirati na neuralna stanja.

Wedgwood odgovora da on nema to anti-redukcionističko gledište. Umjesto toga on smatra da empirijska znanost može otkriti broje kontingentne činjenice o mentalnim stanjima. Međutim nije istina da samo ona može otkriti bitna svojstva intencionalnih stanja, i *apriori* istraživanja mogu dati taj rezultat.

Wedgwood argumentira da možemo *apriori* znati svoja mentalna stanja jer prema njima imamo privilegiran pristup. Dakle trebamo *apriori* metodu za istraživanje pojmova i propozicijskih stavova. Prema Wedgwoodu, kad mislimo o uvjetima za korištenje pojma *X*, možemo koristiti pojam *X*. Dakle mi možemo *apriori*, u uvjetima idealne refleksije, ispitivati što je nama bitno za imati taj pojam. Slično, možemo otkriti svoja svojstva i svoje dispozicije koje su bitne za imati propozicijske stavove.⁴⁰

Wedgwood kaže da on pruža teoriju o psihologiji „osobnog nivoa“ (*personal level*). Daniel Dennett je razlikovao između osobnog i „subosobnog“ (*subpersonal*) nivoa za analizirati dvije vrste opisivanja i objašnjenja mentalnih procesa. Subosobno objašnjenje bavi se mentalnim mehanizmom koji nije pristupačan (*accessible*) svijesti agenta. Na primjer, početni procesi viđenja su subosobni. S druge strane objašnjenja osobnog nivoa se fokusiraju na svjesni mentalni život agenta.

Wedgwood tvrdi da se bitna svojstva intencionalnih stavova trebaju apriorno opisivati. Prema njemu, pojmovno je moguće da različite vrste mogu realizirati ista mentalna stanja na različite načine na subosobnom nivou. Na primjer, bilo bi moguće da pripisujemo Marsovcima intencionalna stanja, štoviše oni bi mogli imati različit živčani sustav.⁴¹

³⁹ Rey 2007, 79-80.

⁴⁰ Wedgwood 2007b, 98.

⁴¹ Wedgwood 2007b, 99.

7. Nepojmovni sadržaj

7.1. Uvod

Do sada smo razmotrili rasprave i teorije koje se odnose na sadržaj pojmovnih mentalnih stanja. Na primjer, Robert Brandom je istraživao prirodu sadržaja mentalnih stanja koja su važna za *razum (sapience)*. Prema Brandomu, razum (*sapience*) je nivo mentalnog funkcioniranja koje zahtjeva reflektivnu upotrebu pojmova i njihovu primjenu u prosuđivanju i razmišljanju. Wedgwoodov normativizam se temelji na, pretpostavljenoj, normativnoj prirodi uvjeta potrebnih za posjedovanje pojmova.

Međutim neki vjeruju da postoji vrsta sadržaja koja je nepojmovna. Dakle oni vjeruju da postoje mentalna stanja koja su intencionalna, ali ona ne uključuju posjedovanje pojmova. Prije razmatranja pojma nepojmovnog sadržaja, potreban je određeni povijesni osvrt.

Neki filozofi su razlikovali pojmovna od nepojmovnih mentalnih stanja. Na primjer, čini se da su empiristi, kao Hume i Locke, promišljali o tome da su osjeti (*sensations*) nepojmovni sastojci percepcije. Primjerice, prema navedenim filozofima, percepcija crvene jabuke uključuje kao element osjet crvenog. Osim toga čini se da su smatrali da možemo imati osjet crvenog bez posjedovanja pojma CRVENO. Međutim oni su smatrali da osjeti nisu intencionalni. Na primjer, osjet crvenog nije reprezentacije ili reprezentacija o nečemu. Umjesto toga osjet crvenog je kvalitativno mentalno stanje.

Dakle važno je naglasiti da teoretičari nepojmovnog sadržaja smatraju da se posjedovanje i upotreba pojmova može razdvojiti od posjedovanja intencionalnih stanja. Oni tvrde da postoje mentalna stanja koja su intencionalna, ali nisu pojmovna.

U analitičkoj filozofiji, Gareth Evans (1946-1980) pružio je vrlo utjecajnu formulaciju i obranu pojma nepojmovnog sadržaja, a koja se nalazi u njegovoj posmrtno objavljenoj knjizi *Varieties of Reference* (Evans 1982). Drugi važni izvor pojma nepojmovnog sadržaja je 6. poglavlje Dretskeove knjige *Knowledge and the flow of information* (Dretske 1981).

U ovom predavanju, fokusirat ćemo se na teoriju Jerryja Fodora o nepojmovnom sadržaju (Fodor 2007). Ova formulacija je vrlo zanimljiva jer je on pokušava temeljiti na empirističkom istraživanju psihologa.

7.2. Formulacija pojma nepojmovnog sadržaja

Definicija i zastupanje pojma nepojmovnog sadržaja zahtijevaju razjašnjavanje mnogih pitanja. Prvo, možemo odrediti što je *nepojmovni* mentalni sadržaj samo ako smo prethodno utvrdili što je mentalni sadržaj. Drugo, trebamo utvrditi što je pojmovno da bismo mogli definirati suprotan pojam, odnosno nepojmovni sadržaj. Treće, važno je precizirati u kojem smislu nepojmovni sadržaj „nije“ pojmovni. Konačno, moramo dokazati da postoje mentalna stanja koja imaju nepojmovni sadržaj.

Svi ovi problemi još nisu blizu razrješenju. Dakle važno je imati na umu da se teorije o postojanju i prirodi nepojmovnog sadržaja temelje na, često implicitnim, pretpostavkama o rješenjima ovih problema. Za naše je potrebe dovoljno pretpostaviti da su mentalna stanja sa sadržajem ona koja su:

1. o činjenicama, na primjer vjerovanja *da* je danas četvrtak

2. o predmetu, na primjer percepcija čaše pred nama
3. o svojstvu, na primjer kad vidite boju svojeg pulovera

Razmatrimo kako Jerry Fodor istražuje probleme vezane uz pojam nepojmovnog sadržaja.

7.3. Fodorova strategija

Fodor smatra da je postojanje nepojmovnog sadržaja empirički problem. Dakle ovaj se problem treba riješiti koristeći znanstvene metode. Štoviše, on smatra da empirijska psihologija pruža dovoljno dokaza za zaključak da postoje mentalna stanja s nepojmovnom sadržajem.

Međutim Fodor priznaje da je potreban određeni filozofski rad da bismo mogli formulirati problem postojanja nepojmovnog sadržaj kao empirički problem. Iskoristimo Tablicu 1 dolje za ilustriranje Fodorovih filozofskih koraka koje on koristi za ovu formulaciju. Najprije, on želi riješiti problem nepojmovnog sadržaja u okviru svoje reprezentacijske teorije uma. Zatim, prema Fodoru, problem postojanja mentalnih stanja s nepojmovnim sadržajem je problem postojanja reprezentacija koje imaju nepojmovni sadržaj. Nadalje on argumentira da su kontrasti A, B, C ekvivalentni.

A.		
Pojmovne reprezentacije	Protiv	Nepojmovnih reprezentacija
B.		
Reprezentacije koje reprezentiraju kao (<i>representing as</i>)	Protiv	Reprezentacije
C.		
Diskurzivne reprezentacije	Protiv	Ikoničkih reprezentacija

Tablica 1

Dakle prema Fodoru, problem postojanja nepojmovne reprezentacije može se formulirati kao problem postojanja ikoničke reprezentacije.

Konkretno, on nudi četiri glavna razlikovna svojstva ikoničkih reprezentacija. Ove značajke ilustrirane su u Tablici 2. Na kraju, problem postojanja nepojmovnog sadržaja problem je postojanja reprezentacija koje imaju ova svojstva.

Diskurzivne reprezentacije	Ikoničke reprezentacije
1a. Imaju „kanoničku dekompoziciju“: one imaju dijelove koji doprinose različito svojoj sintaksi i semantici.	1b. Nemaju „kanoničku dekompoziciju“: one nemaju dijelove koji doprinose različito svojoj sintaksi i semantici.
2a. S obzirom na 1a, one imaju logički oblik.	2b. S obzirom na 1b, one nemaju logički oblik.
3a. S obzirom na 2a, one mogu izraziti negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane, hipotetske, modalne	3b. S obzirom na 2b, one ne mogu izraziti negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane,

propozicije.	hipotetske, modalne propozicije.
4a. Imaju ontološku obvezu: načela individuacije.	4b. Nemaju ontološku obvezu: bez načela individuacije.
5a. S obzirom na 4a, one su osjetljive na „efekt predmeta“ („ <i>item effect</i> “).	5b. S obzirom na 4b, nisu osjetljive na „efekt predmeta“ („ <i>item effect</i> “).

Tablica 2

Nadalje on argumentira da postoji empirički dokaz koji opravdava zaključak o postojanju reprezentacija koje imaju svojstva 1b–5b. Dakle postoje nepojmovne reprezentacije. Razmotrimo detaljno Fodorovu strategiju.

7.4. Fodor o nepojmovnom sadržaju

Fodor je poznat po svojoj reprezentacijskoj teoriji uma (RTU, na engleskom: *representational theory of mind*, RTM). Prema RTU-u, naš kognitivni život sastoji se od komputacija koje se primjenjuju na mentalne reprezentacije. Ovaj prikaz je vrsta funkcionalizma stroja (*machine functionalism*). Prema RTM-u, psihološko i intencionalno objašnjenje obično je, i mora biti, nomičko (ili nomološko) jer se temelji na psihološkim zakonima. Ovi zakoni se odnose na mentalna intencionalna stanja kao što su vjerovanja, želje, (tj. propozicijski stavovi).

Fodor podržava *realizam* o mentalnim reprezentacijama. U ovoj poziciji, mentalne reprezentacije su stvarna unutarnja stanja subjekta i jednostavni (primitivni) nositelji mentalnog sadržaja. Dakle Fodor se protivi interpretacionizmu Dennetta i Davidsona te eliminativizmu Churchlanda.

Osim toga, mentalni procesi se temelje na uzročnim odnosima među mentalnim reprezentacijama. Na primjer, moja percepcija prijateljevog automobila ispred moje kuće, uz prisjećanje da sam ga pozvao na večeru i shativši da sam zaboravio nešto skuhati, *uzrokuje* moju misao da bih se trebao bolje organizirati.

Glavna distinkcija u Fodorovu prikazu nepojmovnog sadržaja je između pojmovnih reprezentacija i nepojmovnih reprezentacija.

7.5. Pojmovne reprezentacije

Fodor smatra da su pojmovne reprezentacije *reprezentacije kao (representations as)*. Kad reprezentiramo jednu životinju *kao* da je mačka, mi je reprezentiramo kao da pripada pojmu MAČKA. Dakle kad reprezentiramo da je ova životinja mačka, upotrebljavamo pojam MAČKA.

Kanonička dekompozicija diskurzivnih reprezentacija (1a)

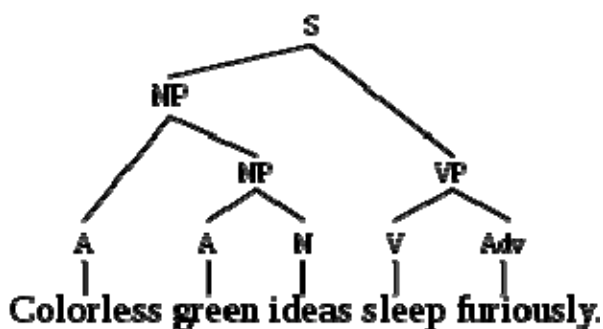
Kao i mnogi drugi, Fodor smatra da su reprezentacije kompozicionalne. To znači da semantičke i sintaktičke strukture reprezentacija moraju biti funkcije semantičkih i sintaktičkih struktura elemenata od kojih se sastoje.

Kompozicionalnost objašnjava dvije značajke korištenja reprezentacije. Prvo, *produktivnost* koja se temelji na sposobnosti formiranja bezgraničnog broja reprezentacija. Drugo, *sustavnost*, koja se temelji na činjenici da posjedovanje neke reprezentacije omogućava, na sustavan način, posjedovanje druge reprezentacije. Na primjer, ako netko ima reprezentaciju da „je danas četvrtak i vrijeme je sunčano“, onda on ima reprezentaciju da „je danas četvrtak“.

Diskurzivne reprezentacije sastoje se od konačnog broja elemenata koji su osnovni ili složeni. Rečenice prirodnog jezika su primjeri diskurzivnih reprezentacija. One su

konstituirane od konačne strukturirane skupine „leksičkih“ primitivnih elemenata. Diskurzivna reprezentacija u jeziku L je *sintaktično kompozicionalna* ako i samo ako se može *sintaktično* analizirati u potpunosti koristeći gramatiku od L-a i sintaktičku analizu svojih „leksičkih“ primitivnih elemenata.

Razmotrimo, na primjer, rečenicu S „*Colorless green ideas sleep furiously*” (Shema 1). Ova rečenica je sintaktično kompozicionalna, jer ima kao elemente „*colorless*“, koji je pridjev, „*sleep*“, koji je glagol, i tako dalje. Osim toga, diskurzivna reprezentacija je semantički kompozicionalna ako i samo ako se njezino značenje temelji na ovim leksičkim primitivnim elementima „*colorless*“, „*green*“ itd.

Shema 1

Fodor smatra da je glavna značajka diskurzivnih reprezentacija to što one imaju jednu dekompoziciju u elementima koji pripadaju različitim *sintaktičkim* kategorijama. Ova dekompozicija je *kanonička* jer se temelji na određenim načelima sintakse. Posebice, postoje sintaktička pravila koja utvrđuju kako bi se rečenica trebala dekomponirati. Na primjer, rečenica S, prema Shemi 1 gore, može se dekomponirati na imenice (N *names*), glagole (V *verbs*), pridjeve (A *adjectives*), nominalne fraze (NP *nominal phrases*), i glagolne fraze (VP *verbal phrases*).

Istodobno, diskurzivne reprezentacije mogu se dekomponirati na različite semantičke kategorije: termini, opisi, predikati, kvantifikatori, varijable, logičke poveznice. Posebice, postoje načela koja propisuju semantičku interpretaciju rečenica kao funkciju semantičkih interpretacija ovih dijelova.

Logički oblik diskurzivnih reprezentacija (2a i 3a)

Diskurzivne reprezentacije imaju logički oblik. Na primjer, rečenica:

(1) Mačka je na tepihu.

Ima sljedeći logički oblik:

Postoje x i y , x je Mačka, y je tepih, i x je na y .

Prema tome (1) je primjer slijedećeg logičkog oblika:

Postoje x i y , $P(x)$ i $Q(y)$ i $R(x, y)$.

Načela individuacije (4a)

Diskurzivne reprezentacije uključuju načela individuacije u domenama u kojima su interpretirane. Ova načela pružaju uvjete za razlikovanje predmeta. Fodor smatra da diskurzivne reprezentacije uključuju pretpostavku postojanja pojedinačnih predmeta nad

kojima one kvantificiraju. Na primjer, rečenica (1) tvrdi da postoje dva predmeta: mačka i tepih. Ova reprezentacija uključuje da se ovi predmeti mogu razlikovati od drugih, dakle postoje načela individuacije za ove predmete.

7.6. Ikoničke reprezentacije

Prema Fodoru ikoničke reprezentacije nemaju kanoničku kompoziciju. One nemaju dijelove koji imaju različite semantičke i sintaktičke uloge. Umjesto toga, Fodor smatra da ikoničke reprezentacije zadovoljavaju sljedeće načelo kompozicije, koje Fodor naziva „načelom slike“ (*Picture principle*):

(2) Ako je P ikonička reprezentacija X -a, onda su dijelovi P -a ikonička reprezentacije dijelova X -a.

S obzirom da su slike vrsta ikoničkih reprezentacija, razmotrimo, na primjer, sliku auta. Možemo dekomponirati, tj. izrezati ovu sliku na mnogo načina. Svaki dio slike reprezentirat će dio auta. Ovo je što princip (2) zahtijeva.

Prema Fodoru iz činjenice da ikoničke reprezentacije nemaju kanoničku dekompoziciju slijedi da one nemaju glavne značajke koje karakteriziraju diskurzivne reprezentacije. Prvo, ikoničke reprezentacije nemaju logički oblik. Dakle ikoničke reprezentacije nemaju semantička i sintaktička svojstva koja imaju diskurzivne reprezentacije. Ikoničke reprezentacije ne mogu izražavati negativne, konjunktivne, disjunktivne, kvantificirane, hipotetske, i modalne propozicije.

Osim toga, ikoničke reprezentacije nemaju „ontološku obvezu“. To znači da ove reprezentacije ne uključuju načelo individuacije predmeta koje reprezentiraju. Na primjer, slika može prikazivati tri žirafe. Međutim ona može prikazivati neparni broj žirafa, obitelj žirafa, dvanaest nogu, itd. Broj i vrsta entiteta koje su reprezentirane je funkcija pojmova koje koristimo kad interpretiramo tu sliku. Dakle trebamo upotrijebiti pojmove TRI i ŽIRAFa da bismo mogli reći da slika reprezentira da su na njoj tri žirafe. Međutim vidjeti tri žirafe ne zahtjeva posjedovanje ovih pojmova. Glavna bit ovoga je da slika ne reprezentira nešto *kao* tri žirafe.

7.7. Efekt predmeta (*item effect*)

Prema Fodoru iz ove razlike između ontološke obveze ikoničkih reprezentacija i diskurzivnih reprezentacija slijedi da među njima postoje razlike koje se može empirijski istraživati. Ikoničke i diskurzivne reprezentacije utječu drugačije na psihološki život agenata. Ove dvije vrste reprezentacija trebaju zahtijevati različitu upotrebu psiholoških resursa kad se, na primjer, trebaju memorizirati ili prisjetiti. Fodor smatra da su diskurzivne reprezentacije psihološki kompleksnije nego ikoničke reprezentacije.

Diskurzivne reprezentacije su kompleksnije jer imaju ono što Fodor naziva „efekt predmeta“ (*item effect*). Taj efekt se očituje u tome što je reprezentacija psihološki kompleksnija kad reprezentira više predmeta.

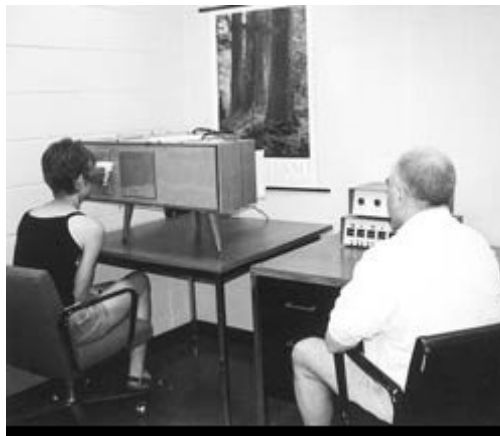
Da bismo razumjeli efekt predmeta, razmotrimo telefonski imenik koji je diskurzivna reprezentacija osoba i njihovih telefonskih brojeva i adresa. Veličina telefonskog imenika je funkcija broja korisnika. Ako je broj korisnika malen, telefonski imenik će biti tanak. To znači da ga je lako istražiti, kopirati ili memorizirati. Međutim ako postoji mnogo korisnika, telefonski imenik će biti veći i teži za korištenje. Stoga telefonski imenik ima efekt predmeta. Analogno, kompleksnost psihološkog resursa za korištenje diskurzivnih reprezentacija se temelji na broju predmeta koje one reprezentiraju.

S druge strane ikoničke reprezentacije nemaju efekt predmeta. Na primjer, slika šezdeset žirafa ne treba više prostora od fotografije bez žirafe. Za drugi primjer, razmotrimo dvije digitalne slike iste veličine i rezolucije, jedna koja prikazuje 100 ljudi i jedna koja prikazuje samo jednog čovjeka. One će zauzimati isti prostor u USB driver-u.

Dakle Fodor formulira problem postojanja nepojmovnih intencionalnih mentalnih stanja kao problem postojanja ikoničkih reprezentacija u umu. To je i pitanje mogu li u umu postojati reprezentacije koje nemaju efekt predmeta. Prema Fodoru, to je empiričko pitanje i postoje dokazi za pozitivan odgovor.

7.8. Empirijski dokazi za postojanje ikoničke reprezentacije

Fodor razmatra neke klasične eksperimente, koje je proveo George Sperling 1960, o pronalaženju informacija sadržanih u podražajima koji su se producirali *tahistoskopom* (tj. unutar ograničenog i točno mjenjenog vremena). Ovi rezultati naveli su Sperlinga na razmišljanje o postojanju ikoničke memorije. To je kratkoročno pamćenje, gdje se podražajna informacija zadržava za kratko vrijeme.

Slika 1 - Tahistoskop

Ispitanicima je bio prezentiran slajd koji sadrži tablicu sa slovima, kao u tablici 4, za kratko vrijeme (50 ms).

A	X	B
M	V	C
T	D	R

Tablica 4

Zatim, subjektima su postavljena pitanja o tome koliko i koja slova su vidjeli. Ispitanici su odgovarali sa samo tri-četiri točnih od devet slova koja su vidjeli. Na primjer, subjekt može zapamtiti da je vidio slova, M, V, D i R koja pripadaju različitim redovima.

Međutim u proceduri koja se naziva „djelomično izvješće“ („*partial report*“) istraživači su uvježbavali subjekte kako registrirati (*report*) određeni dio stimulusa

tijekom percepcije drugog stimulusa.⁴² Na primjer, subjekti su naučili da dok gledaju tablicu i slušaju zvuk trebaju pratiti ove upute:

- Ako zvuk ima visoki ton, napišite slova koja su u prvom redu tablice.
- Ako zvuk ima srednji ton, napišite slova koja su u drugom redu tablice.
- Ako zvuk ima niski ton, napišite slova koja su u trećem redu tablice.

U takvim uvjetima, subjekti su se mogli sjetiti sva tri slova istom retku. Na primjer, ako dok gledaju tablicu 4 čuju srednji ton, mogu točno zapisati da su vidjeli slova: M, V, i C. Dakle Sperling je pretpostavio da, u određenom vremenskom intervalu, postoji ikonička memorija svih slova.

Prema Fodoru to pokazuje da postoje ikoničke reprezentacije koje nisu osjetljive na „efekt predmeta“. Osim toga Fodor tvrdi da ikonička reprezentacija u kratkoročnom pamćenju treba imati sadržaj, štoviše, subjekt koji ih konceptualizira uspijeva biti točniji od puke slučajnosti. Dakle ova mentalna stanja bi trebala nositi informacije o stimulusima.

⁴² Pokušajte ovaj eksperiment na: „Sperling effect“ 2005.

8. Protiv nepojmovnog sadržaja

8.1. Nepojmovni sadržaj: filozofska definicija

Sljedeća je utjecajna definicija nepojmovnog sadržaja:

To say that a mental content is nonconceptual is to say that its subject needs not possess any of the concepts that we, as theorists, exercise when we state the correctness conditions for that content. (Tye 2000, 62)

Pojasnimo ovu definiciju. *Uvjetispravnosti* su uvjeti koje mentalna stanja sa sadržajem trebaju zadovoljiti da bi točno reprezentirala svijet. Razmotrimo Fodorove ikoničke reprezentacije u kratkoročnom pamćenju.⁴³ Prema Fodoru, ove reprezentacije su nepojmovne. Na primjer, on misli da ako vidimo slajd koji sadrži tablicu sa slovima, kao u Tablici 1, za kratko vrijeme (50 ms), pohranjujemo nepojmovnu reprezentaciju *R* tablice u kratkoročnom pamćenju. Poslije, možemo konceptualizirati sadržaj ove reprezentacije te se možemo, na primjer, sjetiti slova u prvom redu tablice.

A	X	B
M	V	C
T	D	R

Tablica 1

Teoretičari mogu opisati uvjete ispravnosti reprezentacije *R* kako slijedi:

Reprezentacija *R* subjekta *S* je korektna ako ona reprezentira tablicu sa slovima A, X, B u prvom redu, M, V, C u drugom redu, te T, D, R u trećem redu.

Teoretičari mogu pružiti ovaj opis uvjeta ispravnosti ako i samo ako oni posjeduju pojmove *TABLICA*, *RED*, *SLOVA*, *PRVI*, *DRUGI*, *TREĆI*, itd. Međutim prema pristašama nepojmovnog sadržaja, *S* može reprezentirati Tablicu 1 s reprezentacijom *R* bez posjedovanja ovih pojmova. Koristeći Fodorovu terminologiju, možemo reći da *S* može reprezentirati Tablicu 1, ali je ne može reprezentirati kao tablicu koja ima tri reda koji sadržavaju određena slova.⁴⁴

8.2. Fundacionalizam

Jerry Fodor razmatra dva moguća prigovora tezi postojanja nepojmovnog sadržaja (ikoničkih reprezentacija).⁴⁵ Ovi prigovori se temelje na dvjema različitim epistemološkim teorijama o izvorima opravdanja perceptualnog znanja. Razmotrimo prvu teoriju.

Prvo epistemološko gledište, poznato kao *fundacionalizam*, tvrdi da postoje nepojmovni sastojci iskustva koji konstituiraju osnovu (engl. *foundation*) našeg znanja

⁴³ Fodor 2007.

⁴⁴ Fodor 2007, 113-114.

⁴⁵ Fodor 2007, 113-114.

tako što nude krajnje opravdanje naših vjerovanja. Osim toga, pretpostavlja se da imamo direktni i potpuni epistemički pristup ovim nepojmovnim elementima iskustva. To znači da ne trebamo pratiti nikakvu inferencijalnu proceduru za posjedovanje i znanje ovih nepojmovnih elementa. Vidjet ćemo kako ovo može stvoriti problem za Fodorovu teoriju nepojmovnog sadržaja.

Fundacionalisti smatraju da postoje dva različita načina za opravdanje vjerovanja, odatle, postoje i dvije vrste vjerovanja. Vjerovanja u prvoj skupini su opravdana drugim vjerovanjima. Ona u drugoj skupini su opravdana direktnim pristupom „dostavi“ (*deliverance*) perceptivnog dokaza.

Wilfrid Sellars (Sellars 1956), nazvao je „*the given*“ (dano, onaj koji je dodijeljen) ovu vrstu temeljnog perceptualnog dokaza, koji je, prema pristašama fundacionalizma, potreban za garantiranje našeg znanja svijeta. Slijedeći Sellarsa, filozofi s terminom „*given*“ odnose se na neku vrstu dokaza, općenito koje nudi iskustva, koje se daje direktno u introspekciji i koje ne zahtjeva nikakvu konceptualizaciju.

Razmotrimo, na primjer, vjerovanje da:

1. je šalica ispred mene žuta.

Čini se da perceptualno iskustvo može pružiti nekome razloge za vjerovanje da je (1) istinito i stoga da je ovo vjerovanje opravdano. Ako bismo pitali zašto on vjeruje da (1), on bi mogao reći da on *vidi* šalicu i *vidi* da je ispred njega i *vidi* da je žuta. Dakle perceptualna iskustva imaju ulogu u *racionalnom* podržavanju perceptualnih vjerovanja. Osim toga, pristaše pojma „danog“ tvrde da iskustvo šalice ili nekih njezinih svojstva, kao oblik, boje, itd., jesu direktno dobivena u iskustvu bez pomoći drugih vjerovanja i pojmova.

Fodor argumentira da njegov pojam ikoničkog sadržaja ne može igrati ulogu koju, prema pristašama fundacionalizma, „*the given*“ treba igrati. On sumnja da postoje neki perceptualni sadržaji koji su raspoloživi svijesti za opravdanje perceptualnih vjerovanja koja nisu proizvod nekih inferencijalnih procedura.

Fodor spominje načela perceptivne konstantnosti. Na primjer, ako se varira iluminacija neke površine, subjekti bi rekli da je površina iste boje. Fodor smatra da to pokazuje da postoje podsvjesni inferencijalni procesi koji automatski „ispravljaju“ informaciju o uvjetima svjetlosti. Dakle prema Fodoru, ikonički sadržaj je korišten u svjesnim procesima za opravdanje perceptualnih vjerovanja. Međutim ovaj sadržaj ne može biti „dano“ jer je on rezultat inferencijalnih procesa koji su osjetljivi na kontekstualne uvjete.

Napokon možemo prihvatiti kako fundacionalizam može kritizirati Fodorov pojam nepojmovnog sadržaja. Fundacionalisti koji smatraju da njihovu teoriju zaključuje „*the given*“ trebaju odbaciti tezu postojanja ikoničkih nepojmovnih reprezentacija. Ali prema Foduru, imamo dovoljno dokaza za zaključak da postoje ikoničke (nepojmovne) reprezentacije koje opravdavaju perceptualna vjerovanja. Dakle trebamo zaključiti da je ova vrsta fundacionalizma neodrživa.

8.3. McDowellov prigovor nepojmovnom sadržaju

Neki antifundacionalisti pružili su i argument protiv nepojmovnog sadržaja. Oni su napali pojam „danog“, ali su istovremeno kritizirali i tezu da nepojmovni sadržaj ima ulogu u našem svjesnom mentalnom životu. John McDowell pružio je vrlo utjecajan

prigovor tezi postojanja nepojmovnog sadržaja u perceptivnoj svijesti.⁴⁶ On se fokusirao na pitanje može li svjesna percepcija imati nepojmovni sadržaj. Ovo pitanje se odnosi na *osobni nivo* u kojem je agent svjestan postojanja svijeta koji postoji *na određene načine* (*aware of the world as being in certain ways*).

McDowellov argument je fokusiran na epistemološko pitanje o tome kako dobivamo dokaz za vjerovanja i prosudbe o svijetu. Možemo simplificirati njegov argument kako slijedi:

1. Samo stanja s pojmovnim sadržajem mogu pružiti *razloge* za vjerovanja.
2. Perceptivno iskustvo pruža *razloge* za perceptivna vjerovanja.

Dakle:

3. Perceptivno iskustvo ne može imati nepojmovni sadržaj.

Razmotrimo prvu premisu.

8.3.1 *Spontanost pojmova i razloga*

McDowell podržava „zahtjevno“ gledište pojmovnog sadržaja koje se temelji na Kantovoj epistemologiji i njegovoj teoriji suda. Prema McDowellu, posjedovanje i upotreba pojmova temelji se na spontanosti (*spontaneity*). Spontanost je opća mentalna sposobnost za kreativno kombiniranje naše reprezentacije. Osim toga spontanost, iz metafizičke perspektive, uključuje izvršavanje mentalne uzročnosti koja se ne temelji na prethodnoj uzročnosti. Dakle spontanost je sloboda.⁴⁷

Osim toga spontanost je uključena u aktivno reflektivno mišljenje o razlozima koje imamo za neka vjerovanja ili djelovanja.

It is essential to conceptual capacities, in the demanding sense, that they can be exploited in active thinking, thinking that it is open to reflection about its own rational credentials. (McDowell 1994, 47)

S obzirom na ovo „zahtjevno“ gledište pojmovnog sadržaja, subjekt ima mentalna stanja s pojmovnim sadržajem samo kad ih može koristiti u prosuđivanjima o tome što *treba* vjerovati i raditi. Pojmovi su povezani s odnosima na kojima se temelje racionalni (epistemički, proceduralni, i agentski) odnosi između pojmovnih mentalnih stanja.

Prema McDowellu, mentalna stanja s pojmovnim sadržajem imaju točne racionalne odnose koji se mogu koristiti kad, na primjer, trebamo opravdati vjerovanja. Razmotrimo da subjekt *S* vjeruje da:

- (1) je tepih crven.

S može koristiti vjerovanje da (1) kao razlog za vjerovanje da:

- (2) tepih je obojen.

Korak od vjerovanja da (1) do vjerovanja da (2) je racionalno opravdan zato što postoji jedan inferencijalni odnos između pojma CRVENO i pojma OBOJEN.

Općenito, McDowell smatra da mentalna stanja koja imaju pojmovni sadržaj, a koji je povezan s pojmovnim inferencijalnim odnosima, mogu pružiti razloge da reflektivno razmotrimo kad trebamo i želimo odlučiti što trebamo vjerovati i činiti. To znači da se *spontanost* može manifestirati koristeći ovu vrstu mentalnih stanja.

⁴⁶ McDowell 1994, vidi 50-55.

⁴⁷ McDowell 1994, 46-47. Vidi, za uvod u Kantovu teoriju suda, Hanna 2011.

Više od toga, prema McDowellu, *samo* mentalna stanja koja imaju pojmovni sadržaj mogu pružiti razloge i biti dio spontanosti. On smatra da, osim pojmovnih odnosa, među mentalnim stanjima postoje i uzročni odnosi. Međutim uzročni odnosi nisu korišteni za aktivnost spontanosti. Kako McDowell kaže uzročnost može samo pružiti „isprike“ (*exculpations*), ali ne može pružiti opravdanje (*justification*). Na primjer, razmotrimo da moje vjerovanje da:

(2) je tepih crven.

jest rezultat direktne stimulacije mojeg mozga s elektrodama. Čini se intuitivno da ja nisam odgovoran, na neki epistemički način, za ovo vjerovanje. Da sam usvojio ovo vjerovanje je samo nešto što mi se dogodilo.

8.3.2 Uloga receptivnosti

Razmotrimo sad drugu premisu McDowellovog argumenta protiv nepojmovnog sadržaja perceptualnih iskustava.

2. Perceptivno iskustvo pruža *razloge* za perceptivna vjerovanja.

McDowell pruža artikuliranu obranu teze da „*receptivity*“ treba ograničiti spontanost. „*Receptivity*“ je sposobnost da na nas utječe svijet iz našeg iskustva. Ukratko, McDowell misli da bi bez „*receptivity*“ spontanost mogla biti totalna sloboda i ne bismo mogli usvojiti znanja svijeta. Dakle iskustvo treba pružiti razloge za razmišljanje i vjerovanje da je svijet na taj i taj način. To znači, s obzirom na premisu 1. da iskustvo može samo imati pojmovni sadržaj.

8.4. Fodorovi prigovori McDowellu

Fodor prigovara McDowellu da imamo dobre argumente za zaključak da postoje ikoničke (nepojmovne) reprezentacije koje uzrokuju perceptualna vjerovanja. Dakle trebamo prihvatiti da odnos opravdanja može biti i između mentalnih stanja s nepojmovnim sadržajem.⁴⁸ Fodor, protiv McDowellovog gledišta, dopušta da uzročni odnosi mogu pružiti opravdanje za perceptualna vjerovanja. Onda, prema Fodoru, premisa 1. McDowellovog argumenta nije istinita.

Razmotrimo ovaj primjer:

(A) Slika nosi informaciju da postoje tri žirafe, dvanaest nogu žirafa, tri žirafina vrata, itd.

Netko tko vidi sliku i ima pojmove ŽIRAFa, TRI, dobiva iz slike informaciju (B) da postoje tri žirafe.

Prema Fodoru, korak od (A) do (B) je prijelaz koji uključuje utemeljivanje perceptualnog vjerovanja da slika reprezentira tri žirafe. Naročito, protiv oblika normativizma s kojima smo se već susreli, Fodor misli da primjena pojmova na informaciju koja potječe iz ikoničkih reprezentacija nije esencijalno vođena *a priori* racionalnim normama koje se sastoje od posjedovanja pojmova. Da bi se primijenilo ŽIRAFa na žirafu, agent ne treba biti osjetljiv na normativni kriterij.

⁴⁸ Fodor 2007, 115.

9. „Uski“ i „široki“ mentalni sadržaj

9.1. Internalizam, eksternalizam i supervenijencija

Kognitivni sadržaj je dimenzija mentalnog sadržaja relevantna za psihološko objašnjenje. Glavni primjer psihološkog objašnjenja koje se temelji na *kognitivnom sadržaju* je sljedeći: ako (i) $a = b$ i (ii) S vjeruje da $P(a)$ i (iii) S ne vjeruje da $P(b)$, možemo objasniti da (iii) slijedi iz činjenice da *kognitivni sadržaj* koji je izražen s rečenicom $P(a)$ je različit od onog koji je izražen s rečenicom $P(b)$.

Postoji jedna rasprava o uvjetima koji sačinjavaju kognitivni sadržaj mentalnih stanja. Neki smatraju da taj uvjeti uključuju samo unutarnja psihološka svojstva subjekata; drugi misle da su relevante i vanjska svojstva prirodne ili socijalne okoline. Ova se rasprava može ilustrirati koristeći pojam *supervenijencije* (*supervenience*). Supervenijencija se odnosi na skupine svojstava. Razmotrimo, na primjer, skupine A i B .

(Supervenijencija) Skup A *supervenijentnih* svojstava *supervenira* nad skupom B *temeljnih svojstava*, ako i samo ako, ako su neke stvari potpuno jednake u B -svojstvima, onda je nužno da su potpuno jednake u A -svojstvima.

Na primjer, možemo pretpostaviti da estetska svojstva umjetničkog djela (ljepota, itd.) superveniraju nad njegovim fizikalnim svojstvima. To znači da ako je to djelo lijepo, svaki fizički duplikat ovog djela bit će lijep. Na primjer, ako je jedna izvedba pjesme „Zastave“ lijepa (ili ružna), onda sve izvedbe koje su joj fizički identične, to jest koje uzrokuju iste molekularne kompresije zraka i iste modifikacije u našem mozgu itd. jesu „lijepo“ (ili ružne).

U protivnom, obrnuto ne vrijedi, iz supervenijencije estetskih svojstava nad fizikalnim svojstvima ne slijedi da ako su umjetnička djela lijepa, onda trebaju imati ista fizička svojstva. Ako su izvedbe pjesme „Dijete u vremenu“ i pjesme „Ruke“ lijepe, ne slijedi da one imaju ista fizička svojstva.

Postoje različite vrste supervenijencija.⁴⁹ Ovdje nam treba pojam lokalne supervenijencije:

(Lokalna supervenijencija) A -svojstva *superveniraju lokalno* nad B -svojstvima ako i samo ako, bilo koji pojedinci x i y i bilo koji mogući svjetovi S_1 i S_2 , ako x , koji postoji u S_1 , i y , koji postoji u S_2 , su potpuno jednaki u B -svojstvima, onda su oni jednaki u A -svojstvima.

Sad možemo opisivati glavne teorije u raspravi o uvjetima koji sačinjavaju kognitivni sadržaj.

Pristaše *internalizma* vjeruju da je kognitivni sadržaj *uski* zato što je konstituiran samo od uvjeta koji su unutar subjekta. Preciznije, oni tvrde da kognitivni sadržaji mentalnih stanja subjekta lokalno superveniraju nad njegovim psihičkim i fizičkim svojstvima.⁵⁰ Dakle prema internalistima, ako dva subjekta, recimo Alf i Alf-blizanac,

⁴⁹ Vidi McLaughlin i Bennett 2011.

⁵⁰ Za objašnjenje zašto internalisti trebaju formulirati svoju tezu koristeći pojam lokalne supervenijencije, vidi Braddon-Mitchell i Jackson 1996, 214-16.

koji su plasirani u dvama različitim mogućim svjetovima, recimo Zemlja i Zemlja-Blizankinja, i koji imaju istu fizičku i psihološku strukturu, trebaju imati mentalna stanja s istim kognitivnim sadržajima. Ako, na primjer, Alf vjeruje da „Kulen je ukusan“ i Alf-blizanac vjeruje da „Kulen je ukusan“, onda njihova vjerovanja trebaju imati isti kognitivni sadržaj.

Protiv internalizma, eksternalisti tvrde da je kognitivni sadržaj *širok*. To znači da među uvjetima koji determiniraju kognitivni sadržaj nekih mentalnih stanja, neki od njih su izvan posjedovatelja tih mentalnih stanja. Uz unutarnja svojstva subjekata, kognitivni sadržaj se temelji na vanjskim prirodnim ili socijalnim uvjetima. Dakle kognitivni sadržaj ne supervenira nad psihološkim i fizičkim svojstvima subjekta.

9.2. Burgeov socijalni eksternalizam

Postoje različite vrste eksternalizma koje se temelje na različitim gledištima o vanjskim uvjetima koji su potrebni za determiniranje kognitivnih sadržaja. Neki filozofi smatraju da su socijalni uvjeti najvažniji za ovu determinaciju dok drugi misle da su prirodna svojstva okoline važnija.

Eksternalisti su pružili argumente protiv teze da kognitivni sadržaj lokalno supervenira nad unutarnjim svojstvima subjekta. Ovi argumenti koriste misaone eksperimente koji pokazuju da je moguće da:

- (1) subjekti *A* i *B* su potpuno jednaki u svojim unutarnjim psihološkim i fizičkim svojstvima. (Premisa „blizanaca“ koji imaju ista unutarnja svojstva)
- (2) *A* i *B* su u različitim mogućim svjetovima koji se razlikuju u nekim socijalnim ili prirodnim uvjetima. (Premisa različitih mogućih svjetova)
- (3) *A* i *B* imaju intencionalna mentalna stanja s različitim kognitivnim sadržajima. (Teza različitih kognitivnih sadržaja)

Tyler Burge je ponudio argument za socijalni eksternalizam koji ima premise s tim oblikom.⁵¹

Blizanci

Burge razmatra slučaj subjekta Alfa, koji živi na Zemlji. Alf ima puno istinitih vjerovanja o artritisu. Na primjer, on zna da je artritis neka bolest, da mnogo starih ljudi ima artritis, itd. Osim toga on vjeruje da je artritis bolest zglobova i mišića. Ovo vjerovanje je neistinito jer kako znamo, artritis je upala zglobova i ne utječe na mišiće. Zatim Burge razmatra Alf-blizanca, koji živi na Zemlji-Blizankinji. Alf i Alf-blizanac su potpuno jednaki u unutarnjim psihološkim i fizičkim svojstvima.

Različiti mogući svjetovi

Alf živi na našoj Zemlji gdje stručnjaci, na primjer reumatolozi, vjeruju da se termin „artritis“ odnosi na upalu zglobova. Međutim na Zemlji-Blizankinji, gdje živi Alf-blizanac, stručnjaci imaju liberalnije gledište. Oni misle da se termin „artritis“ odnosi na upale zglobova i mišića i drugih tkiva.

⁵¹ Burge 1979.

Različiti sadržaji

Jednog dana Alfa boli bedro; on počinje vjerovati da ima artritis u bedru. Dakle čini se da možemo korektno formulirati sljedeće pripisivanje vjerovanja:

(1) Alf vjeruje da ima artritis u bedru.

Istovremeno, Alf-blizanca boli bedro i počinje vjerovati da ima artritis u bedru. Dakle možemo imati ovo pripisivanje vjerovanja:

(2) Alf-blizanac vjeruje da ima artritis u bedru.

Burge smatra da, ako interpretiramo *de dicto* pripisivanja (1) i (2), (1) je istinito i (2) je neistinito. Burge misli da Alf, iako on ima neistinito vjerovanje da se „artritis“ odnosi na upalu mišića, posjeduje pojam ARTRITIS. Inače, njegovo vjerovanje da „ima artritis u bedru“ nije istinito jer je Alf član društva u kojem stručnjaci koriste „artritis“ samo za upale zglobova.

Burge smatra da Alf-blizanac, iako ima i druga vjerovanja i mentalna stanja koja ima Alf, nema pojam ARTRITIS. To je tako jer stručnjaci na Zemlji-bliznakinji nemaju taj pojam. Ako Alf-blizanac nema pojam ARTRITIS, ne možemo mu pripisivati vjerovanja koja se temelje na tom pojmu. Dakle pripisivanje (2) treba biti neistinito.

Ako je Burgeovo tumačenje misaonog eksperimenta točno, slijedi da je moguće da dva subjekta koja su potpuno jednaka u unutarnjim psihološkim i fizičkim uvjetima mogu imati mentalna stanja s različitim kognitivnim sadržajima. Dakle kognitivni sadržaj ne supervenira lokalno nad ovim unutarnjim svojstvima. I socijalni uvjeti, kao na primjer način na koji stručnjaci koriste pojmove, važni su za determinaciju kognitivnog sadržaja.

9.3. Segalova analiza Burgeovog argumenta za socijalni eksternalizam

Gabriel Segal je ponudio kriticizam eksternalizma i obranu internalizma u svojoj knjizi *A slim book about narrow content* (Segal 2000). Razmotrit ćemo neki od njegovih argumenata protiv eksternalizma i za internalizam koje je iznio u svom članku Segal 2007.

Segal smatra da je glavna teza u Burgeovom gledištu da je kognitivni sadržaj, i kao jezično značenje, determiniran u javnom korištenju jezika. On naziva ovu tezu „konzumerizam“. Mi smo „potrošači“ koji „koriste“ javni sadržaj:

The idea behind „consumerism“ is that a speaker is a consumer of public words with public contents: it is not for the speaker to produce his own meaning or content. (Segal 2007, 6)

Na primjer, Alf, koji misli da se može imati artritis u mišićima, i doktor, koji zna da je artritis samo upala zglobova imaju isti pojam ARTRITIS. Taj pojam doprinosi istom kognitivnom sadržaju u njihovim intencionalnim stanjima. To je tako zato što su Alf i doktor članovi iste lingvističke zajednice.

Preciznije, Segal smatra da se Burgeov argument temelji na tezi koju on naziva *jaki konzumerizam*.⁵²

Strong consumerism is the thesis that: in typical cases, each term of public language has a unique cognitive content associated with it, and when a

⁵² Segal 2007, 6.

speaker uses the term [*sic*]⁵³, that is the cognitive content they express by it. (Segal 2007: 6)

Jaki konzumerizam je teza da: u tipičnim slučajevima, svaki termin javnog jezika ima jedinstven kognitivni sadržaj koji se veže uz njega; i kada govornici koriste termin, to je kognitivni sadržaj koji oni izražavaju tim terminom.⁵⁴

Na primjer, iz jakog konzumerizma slijedi da je „artritis“ termin javnog jezika koji dodjeljuje na isti kognitivni sadržaj za sve one koji koriste taj jezik. Onda Alf i reumatolog (stručnjak koji se bavi artritismom) u našoj zemlji, kad koriste riječ „artritis“ izražavaju isti kognitivni sadržaj. To znači da oni i posjeduju isti pojam ARTRITIS. Na isti način, kad Alf-blizanac i reumatolog-blizanac koriste „artritis“ izražavaju kognitivni sadržaj. Oni posjeduju isti pojam, koji nije pojam ARTRITIS.

Ali Segal misli da *jaki konzumerizam* nije prihvatljiv.

Segalov prigovor protiv jakog konzumerizma

Da bi se pokazalo da je *jaki konzumerizam* neistinit, dovoljno je dokazati da jedna obična osoba i jedan stručnjak asociraju različite kognitivne sadržaje na isti termin. Segal razmatra slučaj Alfa koji je Burge iskoristio u svojem misaonom eksperimentu. Segal pretpostavlja da Alf ode živjeti u Francusku i uči francuski. On uči koristiti francuski termin „arthrite“ kao stručnjaci. On ima ista vjerovanja koja oni imaju o referentnom terminu „arthrite“, i on vjeruje da je „arthrite“ samo upala zglobova. Ali Alf ne zaključuje da je „arthrite“ francuski prijevod hrvatskog termina „artritis“. Dakle on još uvijek vjeruje da je artritis upala zglobova i mišića.

Stoga Alf je spreman vjerovati da:

(8) Imam artritis u svojem bedru.⁵⁵

Inače on neće vjerovati prijevodu (8) na francuskom:

(9) J'ai de l'arthrite a la cuisse.

Prema Segalu, možemo isključiti da je Alf iracionalan. Stoga činjenica da Alf ima dispoziciju za vjerovati (8), ali nema dispoziciju za vjerovati (9) temelji se na različitim pojmovima, i kognitivnim sadržajima, koje Alf izražava koristeći termin „artritis“ i termin „arthrite“.

S obzirom da stručnjaci, u Hrvatskoj i Francuskoj, imaju ista vjerovanja o točnoj upotrebi „artritis“ i „arthrite“, Alf ne dodjeljuje s ovim terminima iste pojmove kao stručnjaci. Dakle *jaki konzumerizam* je neistinit.

9.4. Segalov prigovor protiv slabog konzumerizma

Segal priznaje da se može formulirati argument protiv internalizma, sličan ovom koji je ponudio Burge, ali koji se ne temelji na tezi jakog konzumerizma. Ovaj argument koristi drugu tezu, koju Segal naziva „slabi konzumerizam“.

⁵³ Mislim da tekst treba biti: „when speakers use the term“.

⁵⁴ Segal 2007, 6.

⁵⁵ Rečenice su numerirane kao u Segalovom članku.

Weak consumerism is the (conjunctive) thesis that: (a) in typical cases, the extension conditions of the concept that a subject expresses by a term are partly determined by expert opinion, and (b) the cognitive content of a concept determines its extension conditions. (Segal 2007: 6)

Slabi konzumerizam je teza da: (a) u tipičnim slučajevima, uvjeti ekstenzije pojma kojeg subjekt izražava nekim terminom su djelomično determinirani mišljenjem eksperta i (b) kognitivni sadržaj pojma determinira svoje uvjete ekstenzije.

Pomoću izraza „uvjeti ekstenzije“ (*extension conditons*) Segal referira na uvjete koje jedan predmet treba zadovoljavati da bi pripadao nekom pojmu. Na primjer, uvjeti ekstenzije pojma ARTRITIS su „biti upala zglobova“.

Na primjer, možemo ilustrirati tezu da kognitivni sadržaj determinira uvjete ekstenzije s tradicionalnom teorijom prema kojoj je definicija kognitivni sadržaj jednog pojma (ili je pojam).⁵⁶ Možemo pretpostaviti da ARTRITIS ima kao kognitivni sadržaj definiciju „upala zglobova“. Tada nešto pripada pojmu ARTRITIS, koji se izražava terminom „artritis“, kada je upala zglobova.

Slabi konzumerizam ne zahtijeva, kao jaki konzumerizam, da svi oni koji su u određenom jezičnom jedinstvu kad koriste jednu riječ izražavaju isti kognitivni sadržaj. Da bismo razumjeli razliku između ove vrste konzumerizma, razmotrimo, kao primjer, ime „Kant“.

Stručnjaci u zemlji znaju da taj Kant koji je bio filozof je isti Kant koji redovito išao u šetnju u pet sati. Ali ako je slabi konzumerizam istinit, možemo koncipirati da Alf misli da postoje dva Kanta, jedan je poznati filozof i drugi je redoviti šetač. Dakle Alf može koristiti istu riječ „Kant“ s dvama različitim kognitivnim sadržajima. Ali, prema slabom konzumerizmu, Alf kad koristi „Kant“ na ovaj način odnosi se na Kanta jer su uvjeti ekstenzije pojma KANT *djelomično* determinirani mišljenjem eksperta. Štoviše, razmotrimo Alf-blizanca koji je u Zemlji-Blizankinji i koristi riječ „Kant“ s dvama različitim kognitivnim sadržajima. Tamo stručnjaci znaju da Kant-blizanac pripada pojmu KANT. Prema pristašama slabog konzumerizma, onda se i Alf-blizanac odnosi na Kant-blizanca kad koristi riječ „Kant“. Dakle čini se da iz slabog konzumerizma slijedi da internalizam nije istinit.

Prema Segalu, slabi konzumerizam je također pogrešan.⁵⁷ On razmatra ponovo slučaj u kojem Alf ide živjeti u Francusku i uči francuski. On argumentira da, prvo, kad Alf koristi „artritis“ on ne izražava pojam ARTRITIS. On izražava taj pojam kad koristi Francusku riječ “arthritis”, on ne zna da se „artritis“ prevodi s „arthritis“. Dakle nema razloga da kad on koristi „artritis“ termin, da se odnosi samo na primjere artritisa, to jest upale zglobova, u skladu s uvjetima koje utvrđuju stručnjaci.

⁵⁶ Važno je uzeti u obzir da je to samo jedno moguće objašnjenje kako kognitivni sadržaj determinira uvjete ekstenzije.

⁵⁷ Segal 2007, 7-8.

10. Protiv uskog sadržaja

10.1. Uski sadržaj i psihološko objašnjenje

Prema eksternalizmu, neki uvjeti koji determiniraju kognitivni sadržaj mentalnog stanja M subjekta S su izvan S -a. Dakle eksternalisti kažu da je sadržaj širok. Protivno tome, internalisti vjeruju da je kognitivni sadržaj uski. To znači da su uvjeti koji determiniraju kognitivni sadržaj mentalnog stanja M subjekta S unutra S -a.

Neki filozofi smatraju da uski sadržaj ima glavnu ulogu u psihološkim objašnjenjima ponašanja.⁵⁸ Da bismo razumjeli argument za ovu konkluziju, razmotrimo, na primjer, Burgeov slučaj Alfa i Alf-blizanca. Možemo ilustrirati taj slučaj pomoću sljedeće tablice:

Svijet	Osoba	Unutarnja stanja	Što stručnjaci vjeruju	Mentalno stanje	Kognitivni sadržaj
Zemlja	Alf	$S_1 \dots S_n$, i vjerovanja da „artritis je upala zglobova i mišića.“	Artritis je samo upala zglobova.	M_1 je vjerovanja da „bedro me boli jer imam artritis.“	Kognitivni sadržaj koji determinira da je M_1 o artritisu.
Zemlja - Blizankinja	Alf-blizanac	$S_1 \dots S_n$, i vjerovanja da „artritis je upala zglobova i mišića.“	Artritis je upala zglobova i mišića.	M_2 je vjerovanja da „bedro me boli jer imam artritis.“	Kognitivni sadržaj koji determinira da M_2 nije o artritisu, nego je o artritisu-blizancu.

Tablica 1

Razmotrimo sad objašnjenje zašto Alf uzima aspirin. Na primjer, možemo imati ovo objašnjenje:

(A) (1) Alfa boli bedro. (2) Alf želi ublažavanje boli. (3) Alf vjeruje M_1 da „bedro me boli jer imam artritis“. (4) Alf vjeruje da je aspirin učinkovit protiv artritisa. Dakle (5) Alf uzima aspirin.

I možemo objasniti činjenicu da Alf-blizanac (Alf-b) uzima aspirin:

(B) (1) Alfa-b boli bedro. (2) Alf-b želi ublažavanje boli. (3) Alf-b vjeruje M_2 da „bedro me boli jer imam artritis“ (4) Alf-b vjeruje da je aspirin učinkovit protiv artritisa. Dakle (5) Alf-b uzima aspirin.

Izgleda da su ova dva objašnjenja ista. No ako je eksternalizam točan, kognitivni sadržaji vjerovanja M_1 i M_2 su različiti. Dakle ova objašnjenja trebaju se temeljiti na istim unutarnjim svojstvima Alfa i Alfa-blizanca. Pristaše internalizma vjeruju da su ta

⁵⁸ Braddon-Mitchell i Jackson 1996, 219-220.

svojstva uski kognitivni sadržaji. Dakle ovaj argument, ako je dobar, pokazuje da trebamo neki pojam uskog sadržaja ako želimo formulirati psihologiju.

Postoji i argument za jači zaključak prema kojem široki sadržaj nije relevantan za psihološko objašnjenje.

10.2. Fodorov argument za metodološki solipsizam

Jerry Fodor je ponudio različite verzije utjecajnog argumenta za konkluziju da široki sadržaj ne može imati nikakvu ulogu u psihološkom objašnjenju.⁵⁹ Fodor naziva ovu tezu *metodološkim solipsizmom*. Argument možemo formulirati kako slijedi:

1. Psihološko objašnjenje ponašanja se temelji samo na uzročnim relacijama između mentalnih stanja i ponašanja.

Razmotrimo, na primjer, objašnjenje (A) zašto Alf uzima aspirin. Prema 1., (A) se temelji na činjenicama da mentalna stanja u (1), (2), (3), (4) uzrokuju ponašanje u (5).

2. Mentalna stanja su unutarnja stanja subjekta, tj. neuralna stanja mozga.

3. Uzročna snaga mentalnih stanja je lokalna. Svojstva izvan mentalnih stanja (tj. uzročni izvor (*causal origin*) i pozicija subjekta u društvu) indirektno je determiniraju.

Na primjer, Alf i Alf-blizanac imaju ista neuralna stanja mozga. Iako Alf i Alf-blizanaca su u različitim okolinama, ta neuralna stanja uzrokuju ista mentalna stanja i ponašanja.

Dakle:

4. Svojstva izvan subjekta nemaju ulogu u psihološkom objašnjenju.

Trebamo dakle zaključiti da ako je kognitivni sadržaj širok, on nema nikakvu ulogu u psihološkom objašnjenju.

Odgovor 1: razlika između uzročnosti i individuacije mentalnih stanja

Sarah Sawyer koristi odgovor koji je Tyler Burge ponudio protiv Fodorovog argumenta.⁶⁰ Ona tvrdi da treba razlikovati između svojstava koja karakteriziraju određeno mentalno stanje, tj. svojstava koja su nužna za *individuaciju* mentalnog stanja, i onih svojstava koja objašnjavaju zašto u određenim uvjetima mentalno stanje može *uzrokovati* neko ponašanje ili drugo mentalno stanje.

Prema Sawyer, eksternalisti vjeruju da se individuacija mentalnih stanja temelji na obrascu odnosa između specifične uzročne relacije. Na primjer, vjerovanje da „vrijednost srebra će rasti“ je djelomično karakterizirano kao mentalno stanje koje uzrokuje *ceteris paribus*, tj. ako su neki uvjeti ispunjeni, kupnju srebra. Ova individuacija ne definira kako specifični primjeri vjerovanja uzrokuju specifično djelovanje kupnje. Prema Sawyeru i Burgeu, taj nivo nije relevantan kad želimo individuirati mentalno stanje.

To ne znači da Sawyer i Burge misle da ne možemo objasniti kako u specifičnim slučajevima mentalna stanja uzrokuju ponašanje. Oni tvrde da u specifičnim

⁵⁹ Fodor 1988 i Fodor 1980. Ova prezentacija se temelji na Braddon-Mitchell i Jackson 1996, 224-225.

⁶⁰ Sawyer 2007, 25, treći odlomak, koji počinje: „The second confusion amounts to a conflation between causation, which is a relation between particular events or states, and individuation, that is based on patterns among causal relations.“

slučajevima, mentalna stanja uzrokuju ponašanje jer subjekti imaju određena neuralna unutarnja stanja. Na primjer, pretpostavimo da Alf, na Zemlji, vjeruje da ga bole zglobovi jer ima artritis. On uzima aspirin jer vjeruje da je aspirin učinkovit protiv artritisa. Prema Sawyer, neka neuralna unutarnja stanja Alfa, recimo $N_1 \dots N_2$, jesu uzroci za to specifično ponašanje.

Prema Sawyer, Fodor miješa specifične kauzalne relacije i kauzalne obrasce koji su važni za individuaciju mentalnih stanja. Dakle protiv premise 3. Fodorovu argumentu, ona tvrdi da nije istinito da ista neuralna stanja imaju iste uzročne mogućnosti koje karakteriziraju uzročne obrasce koji definiraju psihološko stanje.

Na primjer, Alf-blizanac, kad ima neuralna unutarnja stanja $N_1 \dots N_2$, uzet će tabletu. Ali, prema Sawyer, to ne znači da samo $N_1 \dots N_2$ u Alf-blizancu realiziraju isti obrazac mentalnog uzrokovanja koji realiziraju u Alfu. U Alfu, N_1, \dots, N_2 uzrokuju uzimanje tablete protiv artritisa. Ali na Zemlji-Blizankinji, u Alfu-blizancu, uzrokuju uzimanje tablete protiv artritisa-blizanca (kako znamo, prema Burgeu, Alf-blizanac ne može referirati na artritis). I to je zato što na Zemlji Alf ima vjerovanje o artritisu, ali na Zemlji-Blizankinji ima vjerovanje o artritisu-blizancu.⁶¹

Odgovor 2: relacionalna svojstva obilna u znanosti

Nadalje, Sawyer argumentira da je protiv argumenta iz neučinkovitosti širokog sadržaja dovoljno primijetiti da se u znanosti mnogo koriste objašnjenja koja se temelje na relacionalnim svojstvima predmeta.⁶² Relacionalna svojstva su svojstva koja predmet može imati samo ako neki uvjeti, koji su izvan predmeta, jesu ispunjeni. Na primjer, objasnimo kretanje planete koristeći pojam gravitacije i udaljenosti od Sunca, ili objasnimo evoluciju sposobnosti neke životinje za hvatanje specifične vrste životinje. To znači da postoje znanstvena objašnjenja koja se ne temelje samo na svojstvima koja lokalno superveniraju nad unutarnjim svojstvima predmeta. Stoga nije jasno zašto psihologija ne može koristiti ovu vrstu objašnjenja.

10.3. Jerry Fodorova teorija uskog sadržaja

Uz argumente protiv teze da je široki sadržaj koristan za psihološko objašnjenje, neki pristaše uskog sadržaja pružili su teorije ovih vrsta sadržaja. Jerry Fodor je ponudio teoriju „dva-faktora“ sadržaj, koja uključuje uski i široki sadržaj. On vjeruje da su Burge, i drugi eksternalisti kao Putnam, pružili dobre argumente za zaključak da postoje široki sadržaj. Ali kao što smo vidjeli, on misli da široki sadržaj nije koristan za psihologiju. Dakle trebamo artikulirati i pojam uskog sadržaja.

Glavno promatranje Fodorove teorije uskog sadržaja je da se široki sadržaj termina i pojma mijenja kad se neki socijalni ili prirodni uvjeti, koji su izvan subjekta, mijenjaju. Na primjer, Burge je pokazao da se, na Zemlji, termin „artritis“ odnosi na artritis, a na Zemlji-Blizankinji, gdje stručnjaci vjeruju da je artritis upala zglobova i mišića, „artritis“ se odnosi na artritis-blizanac. Fodor misli da se ova sistematska ovisnost između širokog sadržaja termina (ili pojmova) i vanjskih uvjeta treba objasniti koristeći uski sadržaj. Dakle uski sadržaj termina ili pojma je ono što determinira da u različitim kontekstima ili mogućim svjetovima taj termin ili pojam ima različite široke sadržaje.

Fodor misli da možemo karakterizirati uski sadržaj koristeći pojam (matematičke) funkcije. Prema ovom gledištu, uski sadržaj jednog termina t jest funkcija F_t koja asocira svakom kontekstu k široki sadržaj termina t u tom kontekstu k . Razmotrimo na

⁶¹Sawyer 2007, 25.

⁶²Sawyer 2007, 26.

primjer termin „artritis“. Prema tome uski sadržaj je funkcija F_{artritis} koja radi na sljedeći način:

- (1) $F_{\text{artritis}}(\text{Zemlja}) = \text{artritis}$
- (2) $F_{\text{artritis}}(\text{Zemlja-Blizankinja}) = \text{artritis-blizanac}$
- (3) $F_{\text{artritis}}(\text{kontekst } k) = \text{široki sadržaj y „artritis“ u } k$.

Fodor smatra da, za svaki termin ili pojam t , F može igrati ulogu uskog sadržaja jer svojstva konteksta koja su izvan subjekta ne determiniraju F .⁶³ Razmotrimo, na primjer, da je funkcija FA_{artritis} uski sadržaj koji se dodjeljuje na Alfov termin „artritis“, i $FA-B_{\text{artritis}}$ je uski sadržaj koji se dodjeljuje na Alf-blizančev termin „artritis“. Fodor smatra da FA_{artritis} i $FA-B_{\text{artritis}}$ su ista funkcija jer one imaju isti rezultat za iste kontekste. Prvo, znamo da:

- (1) $FA-B_{\text{artritis}}(\text{Zemlja-blizankinja}) = \text{artritis-blizanac}$
- (2) $FA_{\text{artritis}}(\text{Zemlja}) = \text{artritis}$

Drugo, Fodor tvrdi da ako premjestimo Alfa na Zemlju-Blizankinju, i Alf-blizanca na Zemlji, imat ćemo ovu situaciju:

- (1) $FA_{\text{artritis}}(\text{Zemlja-Blizankinja}) = \text{artritis-blizanac}$
- (2) $FA-B_{\text{artritis}}(\text{Zemlja}) = \text{artritis}$

Dakle trebamo zaključiti da FA_{artritis} i $FA-B_{\text{artritis}}$ jesu ista funkcija. Svojstva koja su vanjski subjekt ne determiniraju ovu funkciju. Subjekti koji, kao Alf i Alf-blizanac imaju istu unutarnju kompoziciju, imaju iste funkcije dodjeljene njegovim terminima i pojmovima, tj. isti uski sadržaj.

10.4. Sawyerin prvi prigovor Fodoru

Sawyer smatra da je Fodorov pojam uskog sadržaja samo „teoretska apstrakcija“ koja ne karakterizira što je nužno za sadržaj. Ona tvrdi da je glavna značajka sadržaja da reprezentira da svijet na neki način. Međutim teško je razumjeti kako funkcija, koja dodjeljuje kontekste sa širokim sadržajima, reprezentira svijet na neke načine.

Štoviše, sadržaj propozicijskih stavova kao vjerovanje precizira kako svijet treba biti da bi stav mogao biti istinit, u slučaju vjerovanja, ili zadovoljen, u slučaju želja. No ona argumentira da se čini da Fodorove funkcije nemaju ovo svojstvo.⁶⁴ Razmotrimo, na primjer, uski sadržaj asociran s propozicijskim sadržajem vjerovanja. Prema Fodoru, ovaj uski sadržaj samo fiksira (determinira) činjenicu da ako vjerujete da imate artritis na Zemlji, onda je vaše vjerovanje o artritisu i o vama i o relaciji posjedovanje. Inače je široki sadržaj onaj koji fiksira da je vaše vjerovanje istinito ako i samo ako vi imate artritis.

10.5. Sawyerin drugi prigovor Fodoru

Sawyer smatra da Fodor ne može koristiti svoj pojam uskog sadržaja ako želi pratiti metodološki solipsizam. Ovo je teza prema kojoj se psihološko objašnjenje treba odnositi samo na unutarnja svojstva subjekta.

⁶³ Fodor 1980. Vidi Sawyer 2007, 24.

⁶⁴ Sawyer 2007, 24.

Kao što smo vidjeli, Fodor karakterizira uski sadržaj s funkcijom koja ima različite rezultate u različitim kontekstima. Dakle ako želimo znati uski sadržaj nekog termina ili pojma, trebamo znati kako ovaj termin mijenja široki sadržaj. Sawyer smatra da iz ovog slijedi da se psihologija koja se bavi samo uskim sadržajem ne može približiti širokim uvjetima koji su centralni za opisivanje uskog sadržaja.⁶⁵

10.6. Segal protiv širokog sadržaja

Dok Fodor smatra da možemo kombinirati u jednoj teoriji široki i uski sadržaj, Segal je pružio argumente protiv širokog sadržaja. Osobito, kao što smo vidjeli, on smatra da Burgeov argument za postojanje uskog sadržaja nije prihvatljiv.

Segal misli da svi pojmovi koje imamo imaju uski sadržaj koji se temelji na vjerovanjima subjekta.⁶⁶ Dakle svaki subjekt dodjeljuje nekom pojmu svoj kognitivni uski sadržaj. Na primjer, u Burgeovom slučaju Alfa, Alf dodjeljuje pojmu ARTRITIS uski sadržaj koji se temelji na njegovim vjerovanjima da je artritis upala zglobova i mišića. Taj sadržaj je različit od onog kojeg stručnjaci asociraju pojmu ARTRITIS. Dakle mogli bismo koristiti neologizme ako želimo točno opisivati ove pojmove. Možda bismo mogli zvati „Alfov artritis“ Alfov pojam i „Stručnjakov artritis“ pojam stručnjaka. No Segal priznaje da svakodnevno ne trebamo ove neologizme.

Sawyer odgovara da ako je Segal u pravu, trebali bismo često koristiti neologizme jer ljudi imaju često različita vjerovanja o stvarima o kojima imaju pojmove. Ali ovo se ne događa.⁶⁷

⁶⁵ Sawyer 2007, 25.

⁶⁶ Segal 2007.

⁶⁷ Sawyer 2007, 28-30.

11. Intencionalni fenomenalni karakter

11.1. Uvod

Važan zadatak suvremene filozofije uma jest utvrditi obilježja mentalnih stanja koja ih svrstavaju u kategorije. Na primjer, što karakterizira sve primjere boli u bedru? Ili, što je bitna razlika između opažanja crvenila Smithova lica i opažanja zelene livade?

Pristaše *reprezentacionalizma* (*representationism*) vjeruju da se kategorizacija svih mentalnih stanja treba temeljiti na reprezentacijskim svojstvima mentalnih stanja jer su to njihova bitna svojstva.⁶⁸ Dakle na primjer, svi primjeri boli u bedru reprezentiraju da nešto nije u redu s bedrom, i da se opažanje crvenila Smithova lica razlikuje od opažanja zelene livade jer ono reprezentira crvenilo Smithova lica, (ili da je Smithovo lice crveno), dok drugo reprezentira zelenilo livade (ili da je livada zelena).

Neki protivnici reprezentacionalizma smatraju da neka mentalna stanja nisu intencionalna jer nemaju reprezentacijska svojstva. William Hamilton, na primjer, mislio je da osjećaji užitka i boli nemaju intencionalni predmet.⁶⁹ Drugi misle da iako neka mentalna stanja imaju reprezentacijska svojstva, ona imaju i ne-reprezentacijska svojstva koja su glavna za kategorizaciju ovih mentalnih stanja.

Naročito, neki filozofi misle da svjesna iskustva koja su uključena u bolovima, osjećajima, emocijama, raspoloženjima, imaju *qualia* (jednina: *quale*) koje determiniraju *fenomenalni karakter* ovih mentalnih stanja. Fenomenalni karakter svjesnog stanja karakterizira kako je biti u tom mentalnom stanju.

Ovi autori pretpostavljaju da su *qualia* kvalitete naših svjesnih mentalnih stanja, koja ne reprezentiraju nešto drugo ili da je nešto drugo na neki način. *Qualia*, nasuprot tome, karakterizirajući kako je doživljavati ova mentalna stanja, determiniraju kako je iz perspektive subjekta imati ova mentalna stanja. Na primjer, kad subjekt opazi određeni predmet *P*, istina je da ima reprezentaciju da je nešto plavo. Pristaše *qualia* misle da, osim toga, opažanje plavog predmeta *P* ima različite *qualia* koje ga karakteriziraju. Na primjer, način na koji plava boja izgleda subjektu je *quale* koji determinira da to opažanje uključuje svjesno iskustvo boje koje je različito od svjesnog iskustva druge boje.

11.2. Tye protiv ne-intencionalnih *qualia*

Michael Tye, u Tye 2007, napada gledište prema kojem su *qualia* ne-intencionalna svojstva. On misle da su *qualia* intencionalna svojstva koja određuju fenomenalni karakter, koji pak je vrsta reprezentacijskog sadržaja. Naročito, on kritizira skupinu pretpostavki, koje rijetko idu zajedno, a prema kojima *qualia*: 1. su ne-fizička svojstva, 2. nemaju skrivenu prirodu, 3. su jednostavna svojstva, 4. su ne-intencionalna svojstva, 5. su intrinzična svojstva iskustva, 6. su unutarnja svojstva iskustva. Razmotrit ćemo samo Tyeove prigovore protiv 1, 4. i 6.

Jedan argument za konkluziju da su *qualia* ne-fizička svojstva temelji se na premisi da možemo zamisliti *zombije*.⁷⁰ (Filozofski) Zombi je biće koje nema nikakva

⁶⁸ Među najvažnijim predstavnicima reprezentacionalizma su Fred Dretske 1995, i Michael Tye 1995, 2000.

⁶⁹ Vidi Brentano 2002, 481.

⁷⁰ Chalmers 2006.

mentalna stanja s fenomenalnim karakterom iako je fizički potpuno jednako nama. Taj argument može se formulirati kako slijedi:

- (1) Možemo zamisliti zombije.
- (2) Ako možemo zamisliti zombije, onda su oni mogući.
- (3) Ako su *qualia* fizička svojstva, onda zombiji nisu mogući.

Dakle:

- (4) *Qualia* nisu fizička svojstva.

Fizikalisti su pružili argumente protiv premise (1), (2) i (3).⁷¹ Ali Tye koristi drugu strategiju.

Tye argumentira da ako je istinito da *qualia* nisu fizička svojstva, tj. dualizam je istinit, slijedi da je *djelomični zombi* moguć.⁷² To je biće koje je fizički duplikat Tyea, i koje ujutro ima *qualia* kao i Tye. No točno u podne, djelomični zombi izgubi *qualia*, da bi nakon sat vremena ponovo dobio svjesna iskustva i *qualia*. Dakle u podne se odvijaju dramatične promjene u mentalnom životu djelomičnog zombija, kad, može se reći, sve ide „fenomenalno crno“ za njega.

Međutim Tye smatra da *djelomični zombi* nije moguć. On smatra da ako subjekt ima promjene u fenomenalnom karakteru svojih svjesnih iskustava koje su dosta velike i dosta dugo traju, on će to primijetiti. Dakle djelomičan će zombi poslijepodne biti svjestan da se fenomenalni karakter njegovih iskustava promijenio u podne. No ako on primijeti ove promjene, izgleda da trebamo zaključiti da djelomičan zombi poslijepodne ne može biti fizički ili fenomenalno identičan Tyeu. Da bi se primijetila ta razlika, treba ostvariti fizičke učinke koji se manifestiraju u ponašanju i dispozicijama za ponašanje. Dakle ovaj djelomičan zombi nije moguć. Slijedi da teza dualista prema kojoj su zombiji mogući nije istinita.

11.3. Reprezentacionalizam

Tye prigovara tezi 4. prema kojoj su *qualia* ne-intencionalna svojstva svjesnih iskustava.⁷³ On razmatra dva istinita iskaza:

- (1) Fenomenalni karakter iskustva crvenog kvadrata je sličan na jedan način fenomenalnom karakteru iskustva crvenog kruga.
- (2) Fenomenalni karakter iskustva crvenog kvadrata i zelenog trokuta (iskusvo A) je različit od fenomenalnog karaktera iskustva zelenog kvadrata i crvenog kvadrata (iskusvo B) .

11.3.1 Teorija osjetnih danosti

Tye istražuje što je teorija svjesnih iskustava koja može bolje objasniti istinitost iskaza (1) i (2). Prva je teorija *osjetnih danosti* (engl. mn. *sense data*, jd. *sense datum*).⁷⁴ Prema ovoj teoriji, osjetne danosti su entiteti „koji postoje samo kad ih se osjeća i zato što ih se osjeća“.⁷⁵ I kad imamo svjesna iskustva direktno smo svjesni osjetnih danosti i njihovih svojstava. Štoviše, smatra se da ti entiteti imaju samo sva svojstva kao i naizgled imaju.

⁷¹ Vidi Kirk 2011.

⁷² Tye 2007, 305-306.

⁷³ Tye 2007, 309-311.

⁷⁴ Vidi Huemer 2001.

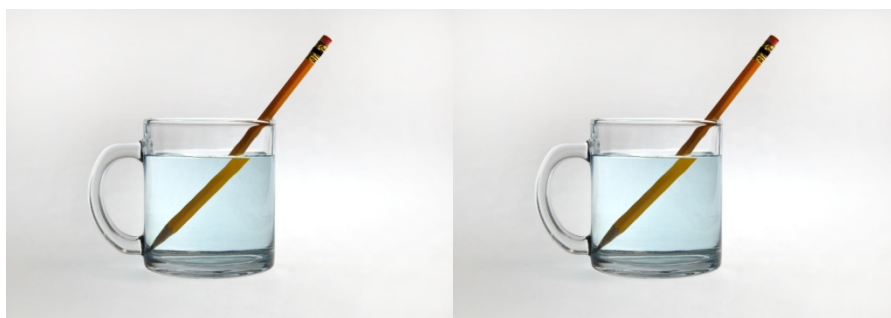
⁷⁵ Lacey 2006, 231.

Glavni argument za tu teoriju je *argument iz iluzije* koji se temelji na premisi koja kaže da kad imamo perceptivne iluzije svjesni smo nekog entiteta.⁷⁶ Na primjer, kad opažamo olovku u vodi ona izgleda kao da je slomljena (*Slika 1*). Znamo da olovka nije slomljena. Ali prema pristašama osjetnih danosti, ipak, mi smo svjesni nekog entiteta, koji nije olovka a koji je slomljen – taj entitet je jedna *osjetna danost*.

Slika 1

Druga premisa argumenta iz iluzije je *generalizacija* prema kojoj i kad imamo istinito opažanje, mi smo direktno svjesni osjetnih danosti. Ova premisa zasniva se na pretpostavci da, na temelju isključivo nečega o čemu smo direktno svjesni, ne možemo razlikovati između predmeta perceptivne iluzije i onog korektnog opažanja. Na primjer, možemo razmatrati predmet koji je stvarno savinut i koji izgleda na isti način (kad je u čaši za mađioničara, koja izgleda kao da je puna vode) kao olovka u čaši vode (*Slika 2*).

Slika 2

Neke pristaše teorije osjetnih danosti smatraju da su *qualia* nekog iskustva svojstva osjetnih danosti kojih smo direktno svjesni kad imamo to iskustvo.

Tye pokazuje kako bi ova teorija mogla objasniti istinitost iskaza (1) i (2). Sličnost koju rečenica (1) opisuje temelji se na činjenici da osjetna danost koja je uključena u opažanju kvadrata i ona koja je uključena u opažanju kruga imaju isti *quale*. Na isti način, rečenica (2) opisuje sličnosti i razlike koje se mogu objasniti u terminima osjetnih danosti i njihovih *qualia*.

⁷⁶ Vid iHuemer 2001, § 2.2.

Međutim Tye smatra da teorija osjetnih danosti ima previše problema. S obzirom da on ne govori koji su to problemi, razmotrimo neke od njih.⁷⁷

11.3.2 Prigovor iz fizikalizma

Ako je fizikalizam istinit, svi entiteti su fizički. Dakle ako osjetne danosti postoje, one trebaju biti fizički entiteti. Pristaše osjetnih danosti misle da ovi entiteti imaju svojstva koja nam se prikazuju u opažanju. Međutim kad korektno opažamo, jedini fizički entiteti koji mogu imati svojstva koja mi opažamo su fizički objekti izvan uma. Štoviše, kad imamo iluzije ili halucinacije, nema fizičkih entiteta koji imaju svojstva kojih smo direktno svjesni. Zasiurno, fizička stanja mozga ne mogu biti ti entiteti. Na primjer, u slučaju olovke u vodi, ne izgleda točno tvrditi da je neko neuralno stanje u mozgu slomljeno.⁷⁸

11.3.3 Prigovor iz lokacije osjetnih danosti

Neki smatraju da trebamo odbaciti osjetne danosti jer ih ne možemo locirati. Ako su one u našoj glavi, kako smo vidjeli u prethodnom argumentu, ne mogu biti unutar mozga. Stoga trebaju biti na nekoj ne-materijalnoj lokaciji. Međutim to se rješenje čini neprihvatljivim. Druga moguća lokacija osjetne danosti može biti lokacija predmeta koji uzrokuju opažanja. Ali ovo gledište ima problem s osjetnim danostima halucinacija. Treća moguća lokacija može biti da su osjetne danosti tamo gdje one izgledaju da jesu. No kad sanjamo, možemo imati svjesno iskustvo o predmetima na lokacijama koje ne postoje.

11.4. Ne-intencionalne *qualia* i „fenomenalni problem mnogih svojstava“

Tye smatra da teorija ne-intencionalnih *qualia* može objasniti činjenicu koju rečenica (1) opisuje. Prema ovom gledištu, iskustvo crvenog kvadrata uključuje *quale* $Q_{kvadrat}$, koja karakterizira kako izgleda oblik kvadrata, i *quale* Q_{crveno} koja karakterizira izgled crvenog. Osim toga, iskustvo crvenog trokuta ima *quale* Q_{crveno} za boju, i *quale* $Q_{kvadrat}$ za oblik trokuta. Dakle sličnost između dva iskustva temelji se na ne-intencionalnoj *quale* Q_{crveno} .

Međutim Tye argumentira da teorija ne-intencionalnih *qualia* nema objašnjenje za razlike i sličnosti koje rečenica (2) opisuje jer postoji *fenomenalni problem mnogih svojstava* (*Phenomenal many-property problem*).⁷⁹ On misli da to slijedi iz činjenice da osjetne danosti ne postoje. Ako ne postoje različite osjetne danosti koje imaju *qualia*, imamo samo da iskustva *A* i *B* uključuju *qualia* Q_{crveno} , $Q_{kvadrat}$, Q_{zeleno} , Q_{trokut} . No to ne može objasniti njihovu razliku jer imaju mnoga fenomenalna, svojstva, to jest *qualia* Q_{crveno} , $Q_{kvadrat}$, Q_{zeleno} , Q_{trokut} , koja su ista.

11.5. Intencionalne *qualia*

Tye tvrdi da je najbolje objašnjenje razlike koju iskaz (2) opisuje pretpostavka da su *qualia* intencionalna svojstva i da je prema tome fenomenalni karakter iskustava vrsta reprezentacijskog sadržaja.⁸⁰ Prema ovoj teoriji, ova razlika je razlika u intencionalnim sadržajima iskustva *A* i iskustva *B*. Prva reprezentira crveni kvadrat i zeleni trokut, druga reprezentira zeleni kvadrat i crveni trokut.

⁷⁷ Ove kratke opaske temelje se na Huemer 2001.

⁷⁸ Huemer 2011, 3.1, 3.3.

⁷⁹ Tye 2007, 309-310.

⁸⁰ Tye 2007, 303.

11.6. Fenomenalni eksternalizam

Tye napada tezu 6. prema kojoj su *qualia* unutarnja svojstva subjekta koja određuju fenomenalni karakter iskustava. Protiv ove vrste *fenomenalnog internalizma* Tye pokazuje da možemo zamisliti situaciju u kojoj dva subjekta, koja imaju ista unutarnja svojstva, imaju iskustva s različitim fenomenalnim karakterom. Argument ide kako slijedi:

1. Moguće je da postoji *XP1*, koji je fizički duplikat mozga i koji nije mozak zato što nema funkciju ispravno povezanu s mozgom. Tye zamišlja da je *XP1* sadržaj nekog ploda drveta koji je fizički duplikat ljudskog mozga. Dakle „vanjska priča“ o konfiguraciji *XP1*-a je različita od ove o konfiguraciji ljudskih mozgova, koja rezultira rastom i učenjem.
2. *XP1* može biti unutarnje gledano sličan, tijekom određenog vremena, mozgu ljudskog bića, Lolite, koji ima fenomenalna stanja.
3. Koja god iskustva *XP1* može imati, ta se fenomenalno razlikuju od onih Lolite.

Tye smatra da fenomenalni karakter tjelesnih osjećaja uključuje također, među ostalim, reprezentaciju lokacije u tijelu. Razmotrimo, na primjer, kad jedan prst boli. Tye misli da fenomenalni karakter iskustva boli određuje, ili sudjeluje u njenom određenju, reprezentiranu lokaciju boli. Na primjer, kad prst boli, između ostalih aspekata iskustva te boli, ima reprezentaciju lokacije prsta odnosno torza. Tye smatra da ova reprezentacija se temelji na fenomenalnom karakteru iskustva. Štoviše, Tye, koji je predložio naturalističku teoriju intencionalnosti, vjeruje da fenomenalni karakter dobiva ovu funkciju zahvaljujući evolucijskoj povijesti tijela.

Dakle Tye tvrdi da *XP1* ne može imati taj fenomenalni karakter koji tako određuje reprezentiranu lokaciju boli. *XP1* nema tijelo, i nije povezan s tijelom na odgovarajući način. To znači da on ne može reprezentirati lokacije boli kao Lolitin mozak. Stoga iako *XP1* i Lolitin mozak imaju istu unutarnju konstituciju, oni imaju različite fenomenalne karaktere. Slijedi da fenomenalni internalizam, ako je doktrina prema kojoj mozgovi koji su fizički duplikati imaju isti fenomenalni karakter, nije istinit.

No Tye, protiv fenomenalnog internalizma, treba dokazati općenitu tezu da duplikati koji imaju ista unutarnja fizička svojstva mogu imati različite fenomenalne karaktere. Dakle on argumentira da možemo pretpostaviti da je Lolita mozak u posudi koji dobije sve stimulacije iz super-računala koje je povezano sa svojim živčanim završecima. U ovom slučaju, *XP1* i Lolita su fizički duplikati. Ali oni imaju različite evolucijske povijesti, te stoga, prema Tyeu, oni trebaju imati različite fenomenalne karaktere.

11.7. Intencionalne kvalitete (*qualia*): internalizam

Reprezentacionalisti, kritizirajući gledište da su *qualia* ne-intencionalna svojstva svjesnih iskustava, tvrde, nasuprot tome, da su *qualia* intencionalna svojstva. Prema ovim teoretičarima, *qualia* određuju fenomenalni karakter, koji je vrsta reprezentacijskog sadržaja iskustava. Na primjer, Michael Tye je pružio reprezentacijsku teoriju *qualia*. S obzirom da je Tye razvio naturalističku teoriju intencionalnosti, on misli da su *qualia* i fizička svojstva. Ali nije nužno da reprezentacionalisti podržavaju naturalizam.

Kao i u slučaju sadržaja misli, reprezentacionalisti raspravljaju o problemu jesu li uvjeti koji određuju sadržaj *qualia* i svjesnih iskustava unutar ili izvan subjekta. Na

primjer, Tye je eksternalist i, stoga, vjeruje da reprezentacijski sadržaj ne supervenira lokalno nad unutarnjim svojstvima subjekta. Protiv eksternalizma, Sydney Shoemaker, u Shoemaker 2007, nudi argument za internalizam. Dakle on vjeruje da nije moguće da dva svjesna subjekta koja imaju ista unutarnja fizička i psihološka svojstva nemaju fenomenalni karakter s istim reprezentacijskim sadržajem.

11.8. Shoemakerov argument za internalizam

Shoemaker smatra da naša iskustva reprezentiraju objektivna svojstva naših okolina (ili tijela). Na primjer, kad opazimo da je jabuka crvena, sadržaj perceptivnog iskustva je da jabuka ima neko objektivno svojstvo, a to je njezina boja.⁸¹ Dakle Shoemaker prepoznaje da iskustva imaju neku vrstu reprezentacijskog sadržaja koji je širok. To znači da i svojstva koja su izvan subjekta određuju fenomenalni karakter iskustava.

Međutim Shoemaker misli da fenomenalni karakter iskustva ima i jednu dimenziju sadržaja koja je uska. To je u skladu s mogućnošću *obrnutog spektra*, prema kojoj dva subjekta mogu imati percepcije koje reprezentiraju istu boju, ali koje imaju različite fenomenalne karaktere, i stoga različite (intencionalne) *qualia*.⁸²

Shoemakerov argument za internalizam može se formulirati kako slijedi:

1. Fenomenalne sličnosti i razlike između iskustava su unutarnje određene.
2. Ako su fenomenalne sličnosti i razlike između iskustava unutarnje određene, onda su fenomenalni karakteri iskustava unutarnje određeni.⁸³

11.8.1 Premisa (1)

Za premisu (1), Shoemaker argumentira da svako biće koje može opažati posjeduje neki urođeni mehanizam koji objašnjava strukturu kvalitativnog prostora (*qualitative space*) subjekta. Kvalitativni prostor subjekta može se „mapirati“ uzimajući u obzir kako to biće diskriminira i prepoznaje podražaje.⁸⁴

Na primjer, Shoemaker spominje fenomen „metamera“ (*metamers*) u slučaju vizija boja. Metamerne boje su spektralne distribucije elektromagnetskih valova različitih duljina koje daju subjektima iskustvo iste boje. Dakle dva perceptivna iskustva svjetla koja su „metameri“ jesu fenomenalno slična.

Fenomen „metamera“ se temelji na svojstvima vizualnog sustava. U mrežnici su tri različite vrste receptora, čunjići, koji su osjetljivi na svjetlo različitih valnih duljina: (K) kratke valove, (S) srednje valove, (D) duge valove. Kad svjetlo odgovarajuće valne duljine stimulira čunjić, taj receptor se aktivira i daje jedan signal kojeg sljedeći dijelovi vizualnog sustava elaboriraju. Skupine čunjića daju isti signal kad je omjer valnih duljina komponenti zračenja koja ih stimuliraju isti. Na primjer, svjetlo S_1 ima komponente s valnim duljinama λ_1 i λ_2 , i svjetlo S_2 , koje ima komponente s valnim duljinama λ_3 i λ_4 . Razmotrimo da su ove komponente takve da $\lambda_1/\lambda_2 = \lambda_3/\lambda_4$, odnosno da ove komponente imaju isti omjer, onda „outputi“ ovih receptora, koje S_1 i S_2 stimuliraju, jesu isti, i to znači da su svjetla S_1 i S_2 metameri.

Slično, Shoemaker razmatra jednu od potvrđenih neuroloških teorija da u vizualnom sustavu postoje neki drugi konkurentni procesi (*opponent processes*), koji objašnjavaju fenomenalne sličnosti i razlike između perceptivnih iskustava boja. On misli da se to može generalizirati za drugu vrstu iskustva.

⁸¹ Shoemaker 2007, 320.

⁸² Shoemaker 2007, 320.

⁸³ Shoemaker 2007, 321-323.

⁸⁴ Shoemaker 2007, 321.

11.8.2 Premisa (2)

Shoemakerov argument za premisu (2) je *reductio ad absurdum*.⁸⁵ Prije razmatranja tog argumenta, moramo pojasniti što znači negirati (2). Ako pretpostavimo da (2) nije istina, onda je istinito da su fenomenalne sličnosti i razlike između iskustava unutrašnje određene, i da fenomenalni karakter iskustva nije tako određen. Na primjer, razmotrimo dva subjekta *A* i *B*, koji su unutarne isti, i različita svojstva P_1, P_2, P_3, P_4 , koja su izvan subjekata. Ako premisa (2) nije istinita, fenomenalne sličnosti između iskustva su unutarne određene, slijedi da kad *A* opazi P_1 i zatim opazi P_2 , ima iskustva I_1 i I_2 koja su fenomenalno slična. Možemo zamisliti i da *B*, kad opazi P_3 i P_4 , ima iskustva I_3 i I_4 koja su fenomenalno slična. Ali, ako premisa (2) nije istinita, moguće da je fenomenalni karakter iskustva I_1, I_2, I_3, I_4 širok intencionalni sadržaj. To znači da trebamo zaključiti da, na primjer, I_2 i I_4 , mogu imati različiti fenomenalni karakter jer su vanjska svojstva P_3 i P_4 različita. To ne izgleda problematično. Ali Shoemaker misli da ako negiramo premisu (2), moguće je da dva iskustva mogu biti fenomenalno slična, iako *nemaju* fenomenalni karakter.

Shoemaker razmatra „*Swamp-brain-in-a-vat*“, to je mozak koji se formirao slučajno u jednoj posudi.⁸⁶ Dakle „*Swamp-brain-in-a-vat*“ nema evolucijske i uzročne odnose s okolinama koje, prema pristašama eksternalizma, jesu nužne za određene fenomenalne karaktere njegovih iskustava. Prema tome iskustva „*Swamp-brain*“-a nemaju fenomenalni karakter. No prema hipotezi, fenomenalne sličnosti između iskustava jesu uske, što znači da „*Swamp-brain-in-a-vat*“ može imati istu unutarnju konfiguraciju kao subjekt *A* ili *B*. Dakle „*Swamp-brain-in-a-vat*“ može imati iskustva I_5 i I_6 koja su fenomenalno slična. Međutim prema Shoemakeru, nije prihvatljivo da „*Swamp-brain-in-a-vat*“ može imati iskustva koja su fenomenalno slična, i koja, istovremeno, nemaju fenomenalni karakter.

⁸⁵ Shoemaker 2007, 322.

⁸⁶ Shoemaker 2007, 322.

12. Fenomenologija i intencionalnost

12.1. Uvod

Horgan i Tienson, u 2002, pružaju gledište o odnosu između intencionalnosti i fenomenalnog karaktera koje se temelji na trima tezama. Prvo, oni smatraju da su fenomenalna svojstva mentalnih stanja intencionalna svojstva. To je teza intencionalnosti fenomenologije (*The Intentionality of Phenomenology*). Drugo, oni tvrde da intencionalna stanja kao vjerovanja, želja, i drugi propozicijski stavovi imaju fenomenalnu dimenziju; to je teza fenomenologije intencionalnosti (*The Phenomenology of Intentionality*). Konačno, oni smatraju da postoji vrsta intencionalnosti koja je konstitutivno određena samo fenomenologijom.

12.2. Intencionalnost fenomenologije (IF)

Neki autori smatraju da sva mentalna stanja imaju intencionalna svojstva (Brentano). Štoviše, vidjeli smo da Tye i Shoemaker misle da su *qualia*, ili fenomenalna svojstva, intencionalna svojstva. Horgan i Tienson, slično, argumentiraju za zaključak da vizualna iskustva i bol imaju intencionalna svojstva koja su neodvojiva od njihovog fenomenalnog karaktera. Vizualna iskustva, na primjer, prezentiraju nam predmete i njihova svojstva u strukturiranim prizorima. Vidimo da predmeti imaju različita svojstva i poziciju u prostoru koja je relativna nama. Slično, bol osjećamo kao da ima poziciju u tijelu. Općenito, iskustva nam predstavljaju kao da imamo poziciju na svijetu koji nam je prezentiran.

12.3. Fenomenologija intencionalnosti (FI)

Neki su autori spremni priznati identitet, ili neki jaki konstitutivni odnos, između fenomenalnog karaktera i intencionalnosti. Međutim Horgan i Tienson brane neuobičajenu tezu, barem u analitičkoj filozofiji, prema kojoj intencionalna stanja kao vjerovanja i želje imaju svoju posebnu fenomenologiju. Na primjer, oni tvrde da kad imamo neki propozicijski stav, imamo i specifičnu fenomenologiju koja je bitna za tu vrstu stava. Ako vjerujemo da je zec ispred nas, postoje fenomenalna svojstva koja karakteriziraju kako je imati to vjerovanje. Ta fenomenologija je različita od ove koja karakterizira, recimo, nadu da je zec ispred nas. Osim toga, Horgan i Tienson vjeruju da i *sadržaj* stava ima svoju karakterističnu fenomenologiju. Oni kažu da se razlika između vjerovanja da je zec ispred nas i vjerovanja da su dijelovi zeca ispred nas temelji i na različitim fenomenalnim svojstvima tih vjerovanja.

Na to bi se moglo odgovoriti da se fenomenalna razlika između vjerovanja ne odnosi na njihove sadržaje nego na lingvističke oblike rečenica koje opisuju te sadržaje. Na primjer, vizualna ili auditivna iskustva rečenice „zec je ispred mene“ imaju različitu fenomenologiju od iskustva rečenice „temporalni dijelovi zeca su ispred mene“.

Horgan i Tienson imaju dva odgovara na to. Prvo, oni smatraju da postoji mnogo vrsta misli koje nisu lingvistički izražene, tj. nisu verbalizirane ni vokalno ni subvokalno. Na primjer, razmotrimo osobu koja popravljajući neki aparat i istovremeno govori s prijateljem. Ta osoba, dok odgovara na prijateljeva pitanja, može znati gdje se nalazi jedan koristan alat i može ga uzeti kad treba. To znanje i vjerovanje ne trebaju

biti verbalizirani. Horgan i Tienson tvrde da općenito postoji fenomenologija koja karakterizira stanja vjerovanja i znanja koja nisu verbalizirana.

Drugo, oni ističu da možemo jasno odvojiti fenomenalni karakter koji je uključen u svijesti lingvističkog oblika rečenice od fenomenologije „iskustva razumijevanja“ rečenice.⁸⁷ Na primjer, ako Ivan zna, a Jill ne zna engleski te oboje gledaju pisanu englesku rečenicu, iako oni imaju isto vizualno iskustvo, oni percipiraju (u širem smislu „percepcije“) rečenicu drugačije. Ivan doživljava da znakovi imaju značenje, ali Jill nema to iskustvo razumijevanja.

Osim toga oni uzimaju u obzir fenomen prepoznavanja gramatičkog oblika i značenja rečenice koji se temelji na iskustvu razumijevanja koje ima svoju posebnu fenomenologiju. Razmotrimo rečenicu:

(1) *Dogs that dogs dog dog dogs.*

Iako možete prepoznati riječ „dog“, i onda možete imati fenomenologiju razumijevanja te riječi, možda ne shvatite značenje rečenice. Ali, ako znate da „dog“ nije samo ime, već glagol „to dog“, koji znači „to track or trail persistently or bother“, možete razumijeti da rečenica (1) znači:

One group of dogs that another group of dogs dog (trail persistently) happen to dog (trail persistently) some other set of dogs.

Slično, oni tvrde da se različita tumačenja dvoznačne rečenice temelje na različitim fenomenalnim karakteristikama povezanim s različitim iskustvima razumijevanja rečenice.

12.4. Fenomenalna intencionalnost

Horgan i Tienson misle da dokaz za teze (IF) i (FI) navodi na zaključak da postoji vrsta sadržaja koja je potpuno određena fenomenalnim svojstvima iskustva. Oni argumentiraju za ovu tezu, koju nazivaju tezom *fenomenalne intencionalnosti*, koristeći misaoni eksperiment *fenomenalnog duplikata*. Jedno biće je fenomenalni duplikat drugog, ako njihova potpuna iskustva u njihovim životima su fenomenalno identična. Dakle Horganova i Tiensova glavna teza je sljedeća:

There is a kind of intentional content, pervasive in human mental life, such that any two possible phenomenal duplicates have exactly similar intentional states vis-à-vis such content. (Horgan i Tienson 2002, 524)

Možemo formulirati njihov argument za tezu fenomenalne intencionalnosti, tj. da postoji sadržaj koji je određen fenomenalnim karakteristikama iskustva na sljedeći način:

(1) Postoji *B* koji je tvoj fenomenalni duplikat.

(2) Fenomenalni karakter tvojeg globalnog iskustva vrste *E*, je neodvojen od nekog intencionalnog sadržaja. To je sadržaj da ti se čini da ti je jedan svijet prezentiran. (Teza intencionalnosti fenomenologije IF)

Dakle:

(3) Tvoj duplikat *B* ima iskustvo vrste *E* s istim intencionalnim sadržajem kao tvoje iskustvo. (Iz 1 i 2)

⁸⁷ Horgan i Tienson 2002, 523. I vidi Strawson 1994, 5-13.

Dodatno, Horgan i Tienson smatraju da postoje važne sličnosti između tvog perceptivnog iskustva i onog duplikata *B*, i onda slijedi da ti dijeliš s duplikatom barem jednu vrstu intencionalnog sadržaja. Razmotrimo ove sličnosti:

a. Tvoj perceptivno iskustvo i ono tvog duplikata imaju iste *uvjete istinitosti* ili *korektnosti*. Na primjer, ako vama izgleda da jedna slika visi nakrivljeno, vaša perceptivna iskustva su korektna, istinita, kad ta slika visi nakrivljeno.⁸⁸

b. Tvoje perceptivno iskustvo i ono tvog duplikata određuje perceptivna vjerovanja koja imaju istu fenomenologiju. Štoviše, ta perceptivna iskustva i perceptivna vjerovanja određuju djelovanja koja imaju fenomenologiju biti točne (ili netočne) u skladu s načinom na koji je svijet vama prezentiran.⁸⁹

Horgan i Tienson tvrde da i vjerovanja koja se ne temelje direktno na fenomenologiji trenutnih iskustava jesu fenomenalno slična. Na primjer, ako se ti i duplikat pitate ima li piva u frižideru, mentalna stanja s kojima artikulirate ovo pitanje imaju istu fenomenologiju.

12.5. Uskost fenomenologije i fenomenalna intencionalnost

Horgan i Tienson tvrde da je fenomenologija uska.⁹⁰ Dakle iako oni misle da su vanjski faktori uzročno odgovorni za određivanje fenomenologije, ovi je faktori ne konstituiraju. U stvari, fenomenalni karakter našeg iskustva ovisi o djelovanju receptora na periferiji živčanog sustava. Oni tvrde da će naša fenomenologija biti ista, čak i ako smo bili mozak u posudi, čiji su živčani završeci pravilno stimulirani. Iz uskosti fenomenalnog karaktera, u kombinaciji s njegovom ulogom u određivanju neke vrste intencionalnog sadržaja, slijedi da je i ovaj intencionalni sadržaj uski.

12.6. Tri posljedice

Tienson i Horgan misle da iz postojanja fenomenalne intencionalnosti slijede tri zaključka.

12.6.1 Kritike jakom eksternalizmu

Neke doktrine mentalnog sadržaja su *jako* eksternalističke, s obzirom da one tvrde da intencionalni sadržaj može biti *samo* širok. Među tim doktrinama, Tienson i Horgan uključuju pozicije Putnama, Burgea, Dretskea i Millikan. Iako Horgan i Tienson ne poriču da su pojedini aspekti sadržaja široki, oni misle da je fenomenalni intencionalni sadržaj uski.⁹¹

12.6.2 Odnos između uskog i širokog sadržaja

Horgan i Tienson tvrde da fenomenalni karakter određuje sadržaj intencionalnih stanja, i da je uski. Međutim oni tvrde da postoji i dimenzija sadržaja koji je široka. Razmotrimo ukratko kako se ove dvije vrste ili dimenzije sadržaja odnose. Razmotrimo tri bića: vi, vaš *Twin-Earth* fenomenalni duplikat, i kartezijski duplikat, koji je bestjelesni duh bez uzročne veze sa svijetom. Pretpostavimo da vas troje imate misao „Bill Clinton je ženskar“. Horgan i Tienson tvrde da kad vi imate tu misao, ona će se odnositi na Billa

⁸⁸ Horgan i Tienson 2002, 524.

⁸⁹ Horgan i Tienson 2002, 525.

⁹⁰ Horgan i Tienson 2002, 526-527.

⁹¹ Horgan i Tienson 2002, 527-528.

Clintona, ali misao vašeg *Twin-Earth* duplikata će se odnositi na neku drugu osobu, a misao kartezijanskog duplikata ni na koga. Dakle lako je utvrditi da će ta tri bića imati misao s različitim uvjetima istinitosti koji ovise o vanjskim uvjetima. Ti uvjeti određuju postoji li nešto što odgovara „Billu Clintonu“ i tko je on. Dok je tvoja misao „Bill Clinton je ženskar“ istinita kad je Bill Clinton ženskar, misao *Twin-Earth* duplikata je istinita kada je neki drugi pojedinac ženskar, konačno misao kartezijanskog duplikata je istinita kada ... (riješite to kao zadatak). Međutim oni tvrde da vas troje imate istu fenomenologiju koja određuje ono što oni nazivaju utemeljenje pretpostavke (*grounding presuppositions*) o vrsti subjekta koji Bill Clinton može biti. Konkretno, ove pretpostavke moraju biti zadovoljene da bi se misao odnosila, u tri različita slučaja, na Billa Clintona, na neku drugu osobu, ili ni na koga.

12.6.3 *Intencionalnost se ne može naturalizirati*

Horgan i Tienson brane upečatljiv zaključak da intencionalnost ne može biti naturalizirana.⁹² Oni vjeruju da argumenti ovog tipa koje je pružio David Chalmers (kao, na primjer, u Chalmers 1995) pokazuju da fenomenalni karakter ne može biti naturaliziran. Dakle fenomenalna svijest predstavlja „hard problem“ za naturalizam. Konkretno, oni se slažu s Josephom Levineom (Levine 2001) koji smatra da postoji objašnjavački jaz između prirodnog opisa svijeta i fenomenalnog karaktera. Dakle oni misle da je neobjašnjivo zašto specifične neuronske konfiguracije jesu određena vrsta iskustva s određenom fenomenologijom, umjesto da su druga iskustva s drugom fenomenologijom ili stanja bez fenomenologije. Budući da smatraju da fenomenalna svijest određuje vrstu intencionalnog sadržaja, „težak problem“ svijesti proteže se na intencionalnost kako slijedi:

... why should a mental state that is grounded in this physical or physical/functional state be by its intrinsic phenomenal nature directed in this precise manner? And this is a very hard problem indeed. (Horgan i Tienson 2002, 530)

⁹² Horgan i Tienson 2002, 530.

13. Ponavljanje

Bavili smo se dvama pitanjima o intencionalnosti: što je intencionalnost i koji je odnos između intencionalnosti i prirodnog svijeta? U odnosu na ova pitanja, filozofi raspravljaju slijedeće probleme.

13.1. Je li intencionalnost svojstvo unutarnjih stanja subjekta?

Realisti o intencionalnosti misle da je intencionalnost svojstvo unutarnjih stanja subjekta. S druge strane, Daniel Dennett je argumentirao da pretpostavljamo da intencionalna mentalna stanja postoje da bismo mogli opisivati neke stvarne obrasce ponašanja u određenim okolinama, i da bismo mogli predvidjeti i objasniti ova ponašanja.

13.2. Može li se intencionalnost reducirati na prirodna svojstva?

Vidjeli smo da Dretske i Millikan, koji su realisti o intencionalnim stanjima ili reprezentacijama, misle da možemo naturalizirati pojam reprezentacije koristeći pojam prirodno odabrane funkcije. Dretske vjeruje da je neko stanje reprezentacija kad to stanje ima funkciju nošenja prirodne informacije. To znači da relacija unutarnjeg stanja s onim što se reprezentira treba omogućiti protok informacije. Millikan smatra da je stanje reprezentacija kad jedan potrošač može koristiti odnos između tog stanja i neke činjenice ili događaja na svijetu da bi mogao zadovoljiti neku svoju *pravu* funkciju.

13.3. Koji je odnos između intencionalnosti i normativnosti?

Neki su filozofi tvrdili da je normativnost bitna za intencionalnost. Neki su od njih, kao Donald Davidson, zaključili da bitan odnos između normativnosti i intencionalnosti slijedi iz činjenice da pripisujemo intencionalna mentalna stanja iz perspektive svakodnevne pučke psihologije. Davidson je smatrao da se pripisivanje tih intencionalnih mentalnih stanja subjektima temelji na pretpostavci da ti subjekti jesu racionalni i da su osjetljivi na neke normativnosti. Drugi filozofi, kao na primjer Ralph Wedgwood, tvrde da, ontološki, ako subjekt ima neko intencionalno mentalno stanje, onda taj subjekt ima dispoziciju pratiti neke norme racionalnosti. Naročito, subjekt treba imati neke racionalne dispozicije da bi mogao posjedovati pojmove koji su sastavni dijelovi sadržaja intencionalnih mentalnih stanja. Međutim drugi filozofi, kao Georges Rey, tvrde da empirijska psihologija i obična uporaba pojmova pokazuju da ljudi nisu podložni normama racionalnosti, čak i onima minimalnim koje Wedgwood spominje.

13.4. Je li sadržaj intencionalnih mentalnih stanja uski ili široki?

Internalisti vjeruju da mentalni sadržaj supervenira nad unutarnjim svojstvima subjekta, dakle taj sadržaj je uski. S druge strane, eksternalisti smatraju da ako mijenjamo socijalne ili ambijentalne okoline duplikata, koji imaju istu unitarnu konfiguraciju, također se mijenja sadržaj njihovih mentalnih stanja. Dakle sadržaj je široki. I ima onih koji misle da postoje dvije dimenzije sadržaja, jedna je uska i druga je široka.

13.5. Što je odnos između fenomenalnog karaktera i intencionalnosti?

Jedna rasprava je oko pitanja je li fenomenalni karakter vrsta reprezentacijskog sadržaja. Michael Tye i Sidney Shoemaker su reprezentacionalisti; oni smatraju da je fenomenalni karakter intencionalni sadržaj. Međutim dok je Tye eksternalist o tom sadržaju, Shoemaker je internalist. Neki su filozofi kritizirali reprezentacionalizam tvrdeći da se intencionalnost treba reducirati na fenomenalni karakter, a ne obratno.

Literatura

- Bortolotti, L. 2010. *Delusions and other irrational beliefs*. Oxford: Oxford University Press.
- Braddon-Mitchell, D. i F. Jackson. 1996. *Philosophy of Mind and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Brandom, R. 2002. „Reasoning and representing.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 509–519.
- Brandom, R. R. 1994. *Making It Explicit: Reasoning, Representing, and Discursive Commitment*. Cambridge (MA): Harvard University Press .
- Brandom, R. R. 2000. *Articulating Reasons: An Introduction to Inferentialism*. Cambridge (MA): Harvard University Press.
- Brentano, F. 1995. *Descriptive Psychology*. London: Routledge.
- Brentano, F. 2002. „The distinction between mental and physical phenomena.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 479–484.
- Burge, T. 1979. „Individualism and the Mental.“ *Midwest Studies in Philosophy* 4: 73–121.
- Chalmers, D. 1995. *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Davidson, D. 1970. „Mental Events.“ U L. Foster i J. W. Swanson, ur. *Experience and Theory*. Amherst (Mass.): University of Massachusetts Press, 79–91. Reizdano u D. Davidson, *Essays on Actions and Events*. Drugo izdanje. Oxford: Oxford University Press 2001, 207-225.
- Dennett, D. 1969. *Content and Consciousness*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Dennett, D. C. 1987. „Reflections: Real Patterns, Deeper Facts, and Empty Questions.“ U D. Dennett, *The Intentional Stance*. Cambridge Mass.: MIT Press, 1987.
- Dennett, D. C. 2002. „True Believers: The Intentional Strategy and Why It Works.“ U D. Dennett. *The Intentional Stance*. Cambridge (MA): The MIT Press, 13–42, 1986. Reizdano u D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 556-568.
- Dretske, F. 1981. *Knowledge and the Flow of Information*. Oxford: Blackwell.
- Dretske, F. 1995. *Naturalizing the Mind*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Evans, G. 1982. *The Varieties of Reference*. Oxford: Oxford University Press.
- Fodor, J. 1980. „Methodological solipsism considered as a research strategy in cognitive science.“ *Behavioral and Brain Sciences* 3: 63–109 .
- Fodor, J. 1988. *Psychosemantics*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Fodor, J. 2007. „The revenge of the given.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 105–116.
- Gardner, M. 1970. „The fantastic combinations of John Conway's new solitaire game „life“.“ *Scientific American* 223: 120-123. Dostupno na: http://ddi.cs.uni-potsdam.de/HyFISCH/Produzieren/lis_projekt/proj_gamelife/ConwayScientificAmerican.htm .
- Garrett Millikan, R. 1989. „In Defense of Proper Functions.“ *Philosophy of Science* 56,

- 2: 288-302.
- Garrett Millikan, R. 2002. „Biosemantics.“ U D. Chalmers, iur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 500–509.
- Grossman, R. 1995. „Intentional Relation.“ U T. Honderic, ur. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford: Oxford University Press, 413.
- Hanna, R. „Kant's Theory of Judgment.“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2011 Edition), Mrežna stranica, [pristupljeno 14/11/2011]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/kant-judgment/>.
- Horgan, T. i J. Tienson. 2002. „The Intentionality of Phenomenology and the Phenomenology of Intentionality.“ U D. Chalmers, ur. *Philosophy of Mind: Classical and Contemporary Readings*. Oxford: Oxford University Press, 520–533.
- Huemer, M. 2001. „Sense-Data.“ *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Mrežna stranica, [pristupljeno 7/6/2011]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/sense-data/>.
- Huemer, W. 2010. „Franz Brentano.“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2010 Edition)*. <http://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/brentano/>
- Hume, D. 1978. *A Treatise of Human Nature*. Oxford: Clarendon Press. Reprinted Selby-Bigge izdanje revidirao P.H. Nidditch.
- Kahneman, D. 2002. „Maps of bounded rationality: a perspective on intuitive judgment and choice. Noble Prize Lecture, 8 December.“, Mrežna stranica, [pristupljeno 23/3/2011]. Dostupno na: <http://nobelprize.org/economics/laureates/2002/kahneman-lecture.html>.
- Kahneman, D., P. Slovic, i A. Tversky ur. 1982. *Judgement under Uncertainty: Heuristics and Biases*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kirk, R. 2011. „Zombies“, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2011 Edition)*., Mrežna stranica, [pristupljeno 1/10/2012]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/zombies/>.
- Levine, J. 2001. *Purple Haze: The Puzzle of Consciousness*. Oxford: Oxford University Press.
- Martin, E. „John Conway's Game of Life.“, Mrežna srtaica, [pristupljeno 10/9/2012]. Dostupno na: <http://www.bitstorm.org/gameoflife/>.
- McLaughlin, B. i Bennett, K. 2011. „Supervenience.“ *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Mrežna stranica, [pristupljeno 28/11/2011]. Dostupno na: <http://plato.stanford.edu/entries/supervenience/>.
- Parfit, D. 1984. *Reasons and persons*. Oxford: Oxford University Press.
- Quine, W. V. O. 1960. *Word and Object*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Rey, G. 2007. „Resisting Normativism in Psychology.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 69–84.
- Sawyer, S. 2007. „There is no viable notion of narrow content.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 20–34.
- Segal, G. 2000. *A Slim Book About Narrow Content*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Shoemaker, S. 2007. „A case for qualia.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 318–332.
- Strawson, G. 1994. *Mental Reality*. Cambridge (Mass.): MIT Press.

- Tye, M. 1995. *Ten Problems of Consciousness: A Representational Theory of the Phenomenal Mind*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Tye, M. 2000. *Consciousness, Color, and Content*. Cambridge (Mass.) and London: MIT Press.
- Tye, M. 2007. "New troubles for the qualia freak." U McLaughlin, B. P. and Cohen, Jonathan, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 303–318.
- Wedgwood, R. 2007a. *The Nature of Normativity*. Oxford: Oxford University Press.
- Wedgwood, R. 2007b. „Normativism defended.“ U B. P. McLaughlin i J. Cohen, ur. *Contemporary Debates in Philosophy of Mind*. Oxford: Blackwell, 85–101.
- Wedgwood, R. 2009. „The normativity of the intentional.“ U B. McLaughlin i A. Beckermann, ur. *The Oxford Handbook of the Philosophy of Mind*. Oxford: Oxford University Press, 421-436.